

*Bucuresti
1989*

STUDIUM TEOLOGICUM

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA a II-a ANUL XII — Nr. 1 — IANUARIE — FEBRUARIE 1989

BUCUREȘTI

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsino.ro>

CUPRINSUL

	Pag.
Editorial: La aniversarea Unirii Principatelor, de Pr. prof. Viorel Ioniță	3
ARTICOLE ȘI STUDII	
Pr. prof. Vasile Mihoc, <i>Iisus Hristos în izvoare antice profane</i>	7
Pr. Sabin Verzan, <i>Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel. Introducere, traducere și comentariu, teză de doctorat (continuare)</i>	25
Capitolul VIII	
<i>Timotei — omul lui Dumnezeu (6, 11—16) (continuare)</i>	25
Capitolul IX	
<i>Avertisment celor bogăți (6, 17—19)</i>	39
<i>Concluzii și încheiere (6, 20—21)</i>	47
Partea a treia	
TEOLOGIA EPISTOLEI ÎNTÂI CĂTRE TIMOTEI	
<i>Preliminarii</i>	54
Capitolul I	
<i>Învățătura despre Dumnezeu</i>	57
Capitolul II	
<i>Hristologia</i>	62
Capitolul III	
<i>Soteriologia</i>	70
Capitolul IV	
<i>Biserica, așezămînt dumnezeiesc</i>	79
Capitolul V	
<i>Preoția ierarhică sacramentală</i>	91
DIN CRONICA INSTITUTELOR TEOLOGICE	
† TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, <i>Pilda luminoasă a Știinților Trei Ierarhi</i> — cuvînt de învățătură rostit în biserica «Sfînta Ecaterina», la slujba hramului Institutului Teologic din București	106
† TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, <i>Valori nepieritoare ale ortodoxiei românești</i> — cuvîntare rostită la Institutul Teologic din București, cu prilejul hramului	108
Sărbătorirea zilei hramului la Institutul Teologic Universitar din București, de Pr. prof. Nicolae Necula	112
In memoriam: Preotul profesor dr. Sofron Vlad, de Pr. prof. Mircea Păcurariu	115
RESUMES	118
CÎNTĂRI PSALTICE	
Să trîmbiețăm. Slava stîhoavnei la Sf. Trei Ierarhi, de I. Popescu-Pasărea	121

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA a II-a, ANUL XLI, Nr. 1, IANUARIE—FEBRUARIE, 1989

BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *din partea Institutului Teologic de Grad Universitar din București : Pr. Rector DUMITRU POPESCU și Pr. Prorector DUMITRU RADU ; din partea Institutului Teologic de Grad Universitar din Sibiu : Arhid. Rector CONSTANTIN VOICU și Pr. Prorector DUMITRU ABRUDAN.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.*

Redactor : **AURELIAN MARINESCU**

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit și Prea Sfințitul Episcop, Prea Cucernicii Preoți Profesori de la Institutele teologice de grad universitar, candidații la titlul de doctor în teologie, studenții Institutelor teologice și Prea Cucernicii Preoți.

LA ANIVERSAREA UNIRII PRINCIPATELOR

(1859—1989)

Născut din îngemănarea dacilor cu romanii, poporul român a locuit dintotdeauna vatra strămoșilor săi, pe care a apărât-o fără nici o preocupare și care, la rîndul ei, i-a asigurat una dintre caracteristicile sale specifice. Întregul spațiu carpato-dunăreano-pontic a fost locuit, fără întrerupere, de poporul român, care s-a manifestat ca popor unitar, de aceeași origine daco-romană, vorbind aceeași limbă de origine latină, mărturisind aceeași credință creștină de tradiție răsăriteană, creator al unei culturi populare și culte unitare, al unor obiceiuri și datini adînc înrădăcinate în cugetul și simțirea oamenilor.

Unitatea de origine și neam a poporului român s-a manifestat permanent prin unitatea de credință, prin unitatea de cultură, prin comunitatea economică, prin lupta comună împotriva cötropitorilor. Sub Mircea cel Mare (1386—1418), sub Iancu de Hunedoara (1441—1456), sub Ștefan cel Mare (1457—1504), sau sub ceilalți falnici domnitori români, indiferent că au domnit în Muntenia, Transilvania sau Moldova, românii au simțit dintotdeauna că separarea lor în state deosebite nu a știrbit cu nimic unitatea de neam și de acțiune comună întru apărarea cauzei românești.

Conștiința unității de neam, care a pregătit conștiința unității naționale, s-a manifestat treptat în primele tipărituri românești, în prefața *Noului Testament* de la Bălgrad (1648), semnată de ilustrul mitropolit Simion Ștefan, în scrierile cronicarilor, în operele umaniștilor români și ale reprezentanților Școlii Ardelene.

Legăturile permanente și frecvente, de toate felurile: economice, politice, sociale și culturale între cele trei Țări românești, de la întemeierea lor, în pofida granițelor artificiale ce le despărțeau, au generat o dorință, conștientă în mintea celor mai înaintați dintre oamenii vremurilor aceluia, virtuală în mintea și inimile mulțimilor, dorința de unire într-un singur organism statal¹. Această dorință a fost împlinită sub conducerea domnitorului Mihai Viteazul, la 1600, cînd toate cele trei Principate române au fost unite pentru scurtă vreme, sub același sceptor.

Actul săvîrșit de Mihai Viteazul avea să arate că unirea este posibilă și, direct sau indirect, acesta avea să rămînă idealul mișcărilor de emancipare națională care au urmat. Pe vremea răscoalei condusă de Horia, Cloșca și Crișan (1784) sau în timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu (1821), care a impus numirea de domni pămînteni, s-a dat expresie temerii din partea autorităților străine, că românii din cele trei Principate s-ar putea uni și atunci ar deveni foarte periculoși.

---

1. Ștefan Pascu, *Făurirea Statului național unitar român*, vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1983.

În timpul revoluției de la 1848, a fost constituit pentru prima dată la români, fie și pentru scurtă vreme, un guvern democratic provizoriu, prin proclamația de la Islaz, din 9 iunie 1848. Din acest guvern provizoriu făcea parte și preotul Radu Șapcă din Celei, ce «era un om de o deosebită energie, care lupta împotriva oricărei nedreptăți. Își crease un deosebit prestigiu în mijlocul țărănimii, era iubit și respectat nu numai de enoriașii săi, ci și de țărani din întreaga regiune»².

Revoluția de la 1848 a consolidat noua ideologie națională și a răspândit, în rîndul maselor largi ideile libertății sociale și naționale, care vor sta la baza luptei poporului român pentru făurirea statului său național, unitar, liber și independent. În fruntea luptei pentru unire s-au situat cărturarii pașoptiști, purtători ai ideilor înaintate, care au evocat trecutul, au cultivat limba, literatura și istoria națională, au conceput proiecte și programe, au tipărit manifeste și apeluri, ziare, reviste și cărți, au întemeiat asociații culturale în slujba idealului unirii tuturor românilor de pe cuprinsul vechii Dacii.

Edificatoare sînt mai ales proiectele ce se făuresc în această perioadă, în legătură cu unirea românilor într-un stat național independent și suveran. Astfel, programul luptătorilor moldoveni «Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei», alcătuit la Brașov, în anul 1848, prevedea pe lângă altele «unirea Moldovei cu Valahia într-un singur stat neatîrnat românesc», iar în «Dorințele partidei naționale din Moldova», redactate de M. Kogălniceanu, în august același an, unirea celor două țări era considerată «Cheia boltei, fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național». În iunie 1848, Vasile Alecsandri scria lui Nicolae Bălcescu că dorința cea mai arzătoare a moldovenilor era «unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție». Ideea unirii Țărilor române a fost propagată prin presă și întruniri și de luptătorii pașoptiști bucureșteni. Astfel, C.A. Rosetti scria la 13 iulie 1848 în ziarul «Pruncul român» următoarele: «Vă întindem mîna, frați moldoveni; în interesul nostru comun vă cerem unirea..., vom alcătui un singur stat, o singură nație, o singură Românie», iar Dimitrie Bolintineanu în «Poporul suveran» susținea, de asemenea, «unirea provinciilor românești». În Transilvania unirea fusese cerută chiar de la începutul revoluției. La adunarea de la Blaj, din 3/15 martie 1848, alături de recunoașterea națională a românilor din Transilvania și de alte revendicări, masele populare, prin cunoscutul strigăt «Noi vrem să ne unim cu țara», au cerut unirea cu frații lor de peste Carpați.

După revoluția din 1848, unirea a devenit problema centrală a întregii vieți politice românești, punînd în mișcare masele cele mai largi ale poporului. Un rol important în crearea climatului favorabil unirii l-a îndeplinit propaganda unionistă, susținută cu egală măsură de către luptătorii români pașoptiști exilați și de elementele democratice înaintate din aproape toate țările Europei, ca și de către fruntașii mișcării unioniste din țară.

Clerul era angajat cu toate forțele în marea luptă unionistă. Directorul Seminarului din București se pune în fruntea luptei preoților unio-

... 2. Gherasim Piteșteanu, *Preotul Radu Șapcă. Omul și epoca sa*, Rm. Vilcea, 1978, p. 24.

niști din capitală; Filotei, episcopul Buzăului subscrie, primul dintre clerici, programul unionist; Mitropolitul Nifon, binecuvîntează mișcarea pentru unire în fața unei mulțimi adunate la Mitropolie. Într-o circulară adresată protopopilor, în ianuarie 1857, Filotei al Buzăului precizează că poziția clerului în acele împrejurări este «de a înălța rugăciuni Părintelui ceresc pentru unirea și înfrățirea românilor într-o singură voință și un cuget, ca să aleagă deputații lor vrednici de a lor încredere, care să sprijine și să ceară drepturile și pentru viața patriei lor», și îi îndeamnă pe preoți și pe egumeni «ca să ție Te-Deum și priveghi prin biserici». Într-o depeșă adresată de contele Walewski lui Talleyrand se arată că «episcopul de Buzău a semnat programul partidului național, l-a binecuvîntat cu solemnitate și a poruncit rugăciuni în eparhia sa, pentru succesul ideii la care a aderat. Această aprobare a unui membru al înaltului cler a produs aici o profundă senzație». În aceeași corespondență, comisarul Franței îl informa pe șeful său și de vizita pe care a făcut-o la Buzău, episcopului Filotei, cu prilejul călătoriei la Iași, pentru a-l încuraja să persevereze în atitudinea adoptată. Vizita aceasta a prilejuit o însuflețitoare manifestație pentru unire. La recepția dată la palatul episcopal, mulți reprezentanți ai orașului au ținut să participe, ca un semn de adeziune, și de simpatie, la ideea unirii. Un alt diplomat francez, George Le Sourd, într-un raport al său, arăta că reprezentanții clerului sînt animați de ideile cele mai naționale, iar «episcopul de Buzău, care este un om ponderat și înțelept, merge în fruntea lor». Poziția patriotică a acestuia a fost apreciată în mod deosebit de Comitetul central al unirii, care i-a trimis o adresă de mulțumire, felicitîndu-l pentru împărtășirea cu entuziasm a dorințelor românilor. La rîndul său, episcopul Calinic al Rîmnicului trimite, la 15/27 aprilie 1857, o circulară protopopilor în care arată că «poporul român nu are decît să ceară pe cale legitimă viața politică și națională..., și spre a cere viața trebuie a se uni într-un cuget și o viață» și cere tuturor preoților din eparhia sa să officieze, în acest scop, rugăciuni și slujbe bisericesti. La 29 aprilie/11 mai 1857, Comitetul unionist din Craiova adresează mulțumiri episcopului Calinic, pentru că veghează în eparhia sa, ca «duhul luminii, al dragostei și al tăriei, să unească inima tuturor românilor în aceeași dorință și voință, pentru binele și fericirea scumpei noastre patrii»³.

Ca urmare a acțiunilor lor patriotice s-a realizat actul unirii Moldovei cu Muntenia, prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866), la 24 ianuarie 1859, ca domn al Țării Românești, după ce la 5 ianuarie fusese ales ca domnitor al Moldovei. Acest act istoric împlinea visul de veacuri al tuturor românilor și asigură dezvoltarea internă mult mai complexă a țării, precum și afirmarea ei pe plan internațional. Ca și celelalte acte definitorii ale istoriei noastre naționale, Unirea din 1859 s-a înfăptuit ca expresie vie a voinței poporului român, constituind pen-

3. Gheorghe Vasilescu, *Unirea Principatelor. Participarea clerului ortodox la înfăptuirea actului unirii*, în rev. «B.O.R.», XCVII (1979), nr. 1—2, p. 212—213.

tru popoarele din Europa, mai ales pentru cele din centrul și sud-estul continentului, o ilustrare convingătoare a aplicării în viață a principiului dreptului de autodeterminare, al unirii pe baze plebiscitare a două teritorii aparținând unuia și aceluiași popor⁴.

Alături de popor, în marea acțiune pentru făurirea statului român modern s-a aflat și Biserica Ortodoxă, prin slujitorii ei. În acele zile de nestăvilite avânt, slujitorii altarelor au înțeles să meargă pe drumul dreptelor năzuințe și aspirații naționale ale maselor, dându-și obolul lor neprecupețit la propășirea patriei, sprijinind cu înflăcărare, împreună cu păstoriții lor, făurirea marelui act istoric, Unirea Principatelor. Ierarhii Bisericii, prin predici, cuvântări, articole publicate în ziare, broșuri, demersuri la autorități, iar unii ca membri ai divanurilor, au depus o intensă și rodnică activitate în sprijinul unirii. Și preoțimea de mir de la sate și orașe și-a adus contribuția ei în acțiunea de lămurire și mobilizare a locuitorilor, la înfăptuirea actului unirii.

La împlinirea a 130 de ani de la unirea Principatelor române evidențiem jertfa înaintașilor la ridicarea poporului român pe noi trepte de lumină și bunăstare, cinstindu-le memoria cu hotărîrea noastră de a le urma exemplul în slujirea neamului românesc.

Pr. prof. dr. VIOREȚ IONIȚĂ

---

4. Mircea Mușat și Ioan Ardeleanu, *De la statul geto-dac, la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, p. 288.

IIȘUS HRISTOS ÎN IZVOARE ANTICE PROFANE

Pr. prof. dr. VASILE MIHOȘ

În anii '60, un autor estima la vreo 60.000 numărul cărților asupra vieții lui Iisus apărute numai în ultima sută de ani¹. Însuși acest număr trădează — prin imensitatea lui — o mare neliniște. Parafrazându-l pe Pascal, am putea spune că oamenii îl caută pe Iisus Hristos cu atita intensitate deoarece au conștiința că încă nu L-au aflat destul.

Vestita lucrare a lui Albert Schweitzer asupra principalelor vieți ale lui Iisus apărute pînă atunci poartă, în varianta ei engleză, chiar acest titlu: *The Quest of the Historical Jesus (Căutarea lui Iisus - Cel istoric)*². O căutare nu lipsită de rătăcirii și eșecuri. Traseul acestei căutări înregistrează chiar și o poziție radicală: negarea a însăși existenței istorice a lui Iisus Hristos. Reprezentanții acestei poziții au susținut că la originea Creștinismului s-ar afla un mit și au încercat să explice apariția acestei religii ignorîndu-L pe Iisus Hristos. Pentru a explica Creștinismul — constată un istoric al acestei tendințe — așa-numiții «mitologi» «caută analogii la iudei și la indieni, la greci și babilonieni, la romani, la perși și la egipteni deopotrivă. După ei, toate religiile și misterele, toate zeitățile însemnate și neînsemnate ar fi furnizat elemente din care a fost compus chipul Mîntuitorului»³.

Că aceste încercări de reconstituire a istoriei Creștinismului primar se întemeiau pe o grășită înțelegere a științei istorice este acum un fapt dovedit. Mitologii nu numai că lepădau ca pe un balast inutil tot ceea ce Creștinismul însuși afirma despre sine și despre istoria sa, fapt inadmisibil din perspectiva istorică actuală, ci înseși trierea, datarea și interpretarea de către ei a documentelor vechi reflectă un subiectivism de neconceput astăzi.

Cei ce, în veacul trecut, au negat existența istorică a Mîntuitorului, au făcut-o mai ales de pe pozițiile filozofiei hegeliene, ai cărei adepți fervenți s-au declarat a fi⁴. În opinia lor, istoria trebuia să se încadreze în schema filozofiei respective. Unei astfel de tendințe simpliste îi răspunde, de pildă, J.B. Lightfoot (1828—1889), cînd zice: «Din nefericire pentru criticism, dar din fericire pentru omenire, istoria nu este logic consistentă. Oamenii nu sînt automate, care se mișcă după oarecare principii mecanice, ci suflete vii și complexe, cu variate motivații, impulsuri, pasiuni, rezistențe»⁵.

Reconstituirile mitologice ale începuturilor Creștinismului au reprezentat un eșec. Ele au avut însă și o consecință pozitivă: au generat

1. J. Carmichael, *The Death of Jesus*, London, 1966, p. 9—10.

2. Originalul german al acestei lucrări poartă titlul: *Von Reimarus zu Wrede. Eine Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*, Tübingen, 1906.

3. Prot. dr. Sofron Vlad, *Școala mitologică — studiu istoric-critic*, (Seria Teologică, nr. 23), Sibiu, 1943, p. 32.

4. *Ibidem*, p. 4—5.

5. J. B. Lightfoot, *The Apostolic Fathers*, part II, vol. I, 1890, p. 359. Unul dintre cei mai străluciți istorici ai veacului nostru, F. A. Simpson, spunea că istoricilor nu le-ar face deloc rău să creadă șase lucruri imposibile în fiecare zi înainte de micul

o frământare, din care adevărul creștin a apărut și mai luminos, temeiurilor tradiționale adăugându-li-se acum rezultatele pozitive ale științei istorice. Astăzi nimeni nu mai poate contesta, cu argumente valabile științific, că Iisus Hristos a trăit în epoca și în locul în care ne este El înfățișat de Sfintele Evanghelii și că El este întemeietorul Creștinismului⁶.

Înainte de a trece la prezentarea mărturiilor documentare profane asupra Mântuitorului Iisus Hristos, este necesar să spunem câteva cuvinte asupra Noului Testament și asupra valorii sale istorice. Scrierile Noului Testament și în primul rând Sfintele Evanghelii constituie primul și cel mai important izvor asupra întemeietorului Creștinismului, de care depindem exclusiv în ce privește detaliile. Importanța mărturiilor necreștine nu constă atât în informațiile pe care le transmit, cât în faptul că vin să confirme datele nouetamentare, fundamentând astfel valoarea istorică a scrierilor inspirate.

Cele patru Sfinte Evanghelii nu sînt, desigur, biografii în sensul obișnuit al cuvîntului. Fiecare din cei patru evangheliști își propune un scop eminent teologic și în funcție de acest scop își selectează informațiile pe care le dețin asupra vieții și activității Domnului. Nefiind biografii obișnuite, ar fi greșit să căutăm în Sf. Evanghelii expuneri complete și în ordine cronologică. Pe de altă parte, chiar avînd în primul rând acest scop religios-teologic, Evangheliile nu neglijează aspectul istoric al vieții Mîntuitorului. Așa cum rezultă, de pildă, din prologul Evangheliei a III-a (Lc. 1, 1—4), evangheliștii și-au propus să răspundă nevoii de a face cunoscut adevărul despre Iisus Hristos. Adevărul și numai adevărul, căci afirmațiile lor puteau fi ușor controlate, redactarea Evangheliilor efectuîndu-se la scurtă vreme după evenimentele pe care ele le relatează⁷. Nimeni nu-și putea asuma riscul de a întemeia credința creștină pe legende sau pe invenții. O credință precum cea a primelor generații creștine, care implica o loialitate absolută — chiar cu prețul vieții — față de Mîntuitorul Iisus Hristos — nu se putea baza decît pe fapte incontestabile.

Pe de altă parte, deși primele trei Evanghelii au multe părți comune, iar autorul Evangheliei a patra a cunoscut Evangheliile sinoptice, totuși cele patru Sfinte Evanghelii pot fi considerate a fi *izvoare independente*. Într-adevăr, deși în toate este prezentat în esență Același Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Mîntuitorul lumii, totuși cele patru Evanghelii au accente și nuanțe diferite, fiecare autor subliniind în special unul sau altul din aspectele personalității și activității Mîntuitorului. Această specificitate apare mai evident din comparația dintre

---

dejun (cf. Stephen Neill, *The Interpretation of the New Testament, 1861—1961*, London, 1964, p. 281). Nu avea, desigur, în vedere încurajarea credulității, nici a minuirii necritice a datelor istorice. E un mod de a spune că istoria trebuie să se mulțumească să fie istorie și să nu se lase influențată de idei și principii la modă la un moment dat în alte domenii decît cel al istoriei.

6. «Faptul istoric al existenței lui Hristos este incontestabil stabilit» — cu aceste cuvinte începe articolul despre *Iisus Hristos* (semnat de J.N. Geldenhuys) din *The New Bible Dictionary*, London, 1962, retip. 1968, p. 620.

7. Prima Evanghelie (de la Matei, în aramaică) a fost scrisă îndată după anul 40. În următorii 20 de ani s-au scris și celelalte două Evanghelii sinoptice, Faptele Apostolilor și majoritatea Epistolelor (pauline și sobornicești).

Evangheliile sinoptice, pe de o parte, și Evanghelia a patra, pe de altă parte. Rezultat al multor ani de reflecție, care l-au condus pe autor la o pătrundere mai adâncă a semnificațiilor teologice ale evenimentelor, Evanghelia de la Ioan se concentrează mai ales asupra divinității Mîntuitorului; nici Sf. Ioan însă nu vestește pe alt Hristos decît Cel înfățișat de primele trei Evanghelii.

Pe scurt, în cele patru Sfinte Evanghelii avem izvoarele cele mai bogate asupra vieții Mîntuitorului, iar valoarea istorică a acestor izvoare este mai presus de orice îndoială⁸.

Lor li se adaugă celelalte scrieri ale Noului Testament. Deși acestea nu aduc prea multe elemente care să nu fie cunoscute din Evangheliile, este absolut incontestabil că Faptele Apostolilor, Epistolele și Apocalipsa au ca piatră de temelie adevărul că Iisus Hristos a trăit, a învățat, a săvîrșit minuni, a pătimit, a murit, a înviat și S-a înălțat la ceruri — adică tocmai ceea ce afirmă Sfintele Evanghelii. Primele dintre aceste scrieri au fost scrise îndată după anul 50, deci la numai 20 de ani de la răstignirea Mîntuitorului. Dacă mai ținem seama de faptul că autorul celor mai multe dintre Epistolele Noului Testament, Sf. Apostol Pavel, a fost, înainte de convertire (în anii 32—36), un îndrîjit adversar al Bisericii creștine și că autorul uneia dintre Epistolele sobornicești, Sf. Iacov, era rudă a Domnului, ne putem da seama cît de importante și incontestabile sînt datele pe care le cuprind aceste scrieri.

Profund semnificative sînt, de pildă, cuvintele Apostolului Pavel din I Cor. 15, 1—8, unde găsim un rezumat al prediciei apostolice despre moartea și învierea Mîntuitorului: «Vă fac cunoscută, fraților, Evanghelia pe care v-am binevestit-o, pe care ați și primit-o, întru care și stați, prin care și sînteți mîntuiți... Căci v-am dat, întîi de toate, ceea ce și eu am primit, că Hristos a murit pentru păcatele noastre după Scripturi; și că a fost îngropat și că a înviat a treia zi, după Scripturi; și că S-a arătat lui Chefa, apoi Celor Doisprezece; în urmă S-a arătat deodată la peste cinci sute de frați, dintre care cei mai mulți trăiesc pînă astăzi, iar unii au adormit; după care S-a arătat lui Iacov, apoi tuturor Apostolilor; iar la urma tuturor, ca unui născut înainte de vreme, mi S-a arătat și mie».

Aceste cuvinte ale Apostolului Pavel arată și intimitatea relației dintre Biserica primară și Sfinții Apostoli sau alți martori direcți ai vieții și faptelor Mîntuitorului. Pe de altă parte, e ușor de observat că Sf. Pavel proclamă răspicat — cu invocarea unui atît de mare număr de martori — esențialul a ceea ce știm din cele patru Evanghelii. Nu este, deci, de mirare că după mai bine de un veac de critici și contestări acerbe veracitatea celor patru Evanghelii canonice ne apare astăzi ca definitiv și irevocabil stabilită. Una după alta, teoriile și «școlile» care au contestat valoarea istorică a Evangheliilor au trebuit să cedeze în fața adevărului.

8. După Johannes Weiss, renumit teolog german, dovezile evanghelice despre istoricitatea Mîntuitorului sînt atît de sigure încît «chiar dacă am descoperi astăzi o inscripție în care procuratorul Pontiu Pilat ar atesta solemn că a pus să fie răstignit, într-o zi anumită, Iisus din Nazaret, care se dădea drept rege al iudeilor, acest fapt n-ar spori tăria mărturiei cuprinsă în Evanghelii» (*Jesus von Nazareth. Mythos oder Geschichte* ?, Tübingen, 1910, p. 171).

A. MĂRTURII DOCUMENTARE IUDAICE

1. Iosif Flaviu

Între mărturiile iudaice despre Mintuitorul, cea mai importantă este, desigur, cea a istoricului Iosif Flaviu (37/38 — 100 d.Hr.)⁹. Mărturia sa are o valoare incontestabilă, deoarece a trăit chiar în veacul apostolic și a putut cunoaște îndeaproape Creștinismul primar. Pe de altă parte, Iosif Flaviu aduce «mărturia necreștină cea mai amicală asupra lui Iisus»¹⁰. În afară de referințele explicite la Iisus Hristos, pe care-L prezintă clar ca pe un personaj istoric, Iosif Flaviu ne furnizează informații excepționale asupra vieții iudeilor în secolul I al erei creștine. El ne vorbește pe larg despre domnia lui Irod cel Mare și a fiilor săi, despre situația Iudeei sub procuratori, printre care a fost și Ponțiu Pilat, despre moartea Sf. Ioan Botezătorul și cea a Sf. Iacov, primul episcop al Ierusalimului etc.

În două locuri în ale sale *Antichități iudaice* (XVIII, 3, 3 și XX, 9, 1), Iosif Flaviu se referă la Mintuitorul Hristos. Vom începe cu prezentarea celui de-al doilea text, care ridică mult mai puține probleme decât cel dintîi.

Îată ce scrie Iosif Flaviu despre martiriul primului episcop al Ierusalimului (dăm textul în întregime, deoarece cuprinde o mulțime de elemente care se leagă de viața Bisericii primare).

«Deci Cezarul¹¹, auzind de moartea lui Festus¹², l-a trimis ca procurator în Iudeea pe Albinus¹³. Iar regele¹⁴ l-a scos din arhierie pe Iosif, dîndu-i această demnitate fiului lui Anna (Hanan), care și el se numea Anna¹⁵. Despre bătrînul Anna se spune că a fost omul cel mai norocos; căci a avut cinci fii, care toți au deținut funcția de arhieru al lui Dumnezeu și, înaintea lor, el însuși s-a bucurat multă vreme de această demnitate, ceea ce nu s-a mai întîmplat vreodată cu nici unul din cei-

9. Asupra vieții și operei sale, vezi Pr. prof. Dumitru Abrudan, *Iosif Flaviu — istoric al epocii intertestamentare. Importanța sa pentru cunoașterea contextului în care a apărut Creștinismul*, în «Mitropolia Ardealului», XXXII (1987), nr. 3, p. 8—20.

10. *Jésus-Christ Dieu et Homme*, rezumat al cărții lui S. G. Craig, *Jésus hier et aujourd'hui*, în «Perspectives réformées», 10-e année, 1980, no. 2, p. 41.

11. Este vorba de împăratul Nero (54—68).

12. Porcius Festus a fost procurator al Iudeii între anii 60—62. Magistrat prudent și cinstit, el a murit în timpul exercitării mandatului său. Festus este cel care l-a trimis la Roma pe Sf. Apostol Pavel, care, pe temeiul calității sale de cetățean roman, a făcut apel la judecata Cezarului (Fapte 25—26).

13. Albinus a fost procurator al Iudeii între anii 62—64. Lipsit de scrupule, venal, el a devenit foarte repede un instrument docil în mâinile nevrednicului arhieru Anna al II-lea, contribuind, prin guvernarea sa nefastă, la exacerbarea zelotismului iudaic, care va conduce la izbucnirea marii revolte din anul 66.

14. Este vorba de regele Irod Agripa al II-lea, fiul lui Agripa I, care stăpînea atunci, sub suzeranitate romană, ținuturile din nord-estul Mării Tiberiadei (Gaulanitis, Itureea, Bataneea, Trahonitis, Auranitis și Abilene). Fiind singurul rege iudeu, măcar că Iudeea propriu-zisă era condusă de un procurator roman, Irod Agripa al II-lea era și inspector al templului din Ierusalim, cu dreptul de a-i numi pe arhierii. Această funcție îi fusese încredințată încă de împăratul Claudiu (cf. Iosif Flaviu, *Antichități iudaice* XX, 5, 2; XX, 9, 7; *Războiul iudaic* II, 12, 1).

15. Arhierul Anna al II-lea apare și în Noul Testament în postura de adversar al tinerei Biserici creștine. Pe acesta îl numește Sf. Apostol Pavel «perete vărut» (Fapte 23, 3).

lalți arhierei¹⁶. Însă acest Anna cel Tânăr care, precum am spus, a fost făcut arhiereu, era un om violent și insolent; el aparținea partidei saducheilor care, așa cum am arătat deja, erau foarte duri în judecarea ofenselor, mai mult decât toți ceilalți iudei. Așa fiind deci, Anna a crezut că a găsit acum prilejul potrivit (de a-și exercita autoritatea, n.n.), căci Festus murise, iar Albinus era pe drum. Astfel, el a adunat sinedriul și a adus înaintea judecătorilor pe fratele lui Iisus, Cel numit Hristos, al cărui nume era Iacov, și pe alți câțiva și acuzându-i că sînt călcători ai Legii, i-a dat să fie uciși cu pietre. Ceea ce s-a făcut nu le-a fost însă pe plac cetățenilor celor mai moderați și mai atașați Legii; aceștia s-au adresat regelui¹⁷, cerînd să-i atragă atenția lui Anna să nu mai facă așa ceva în viitor, căci săvîrșise un act nejustificat. Unii dintre ei au ieșit în întîmpinarea lui Albinus, care venea dinspre Alexandria, și l-au informat că nu era legal ca Anna să întrunească sinedriul fără aprobarea sa. Dîndu-le dreptate, Albinus a scris plin de mînie lui Anna și l-a amenințat că-l va pedepsi pentru ceea ce a făcut. Pentru care, regele Agripa i-a și luat arhieria, după ce o deținuse numai trei luni, și l-a făcut arhiereu pe Iisus, fiul lui Damneus»¹⁸.

În acest text, Iosif Flaviu îl identifică pe Iacov, primul episcop al Ierusalimului, ca «fratele lui Iisus, Cel numit Hristos» (ὁ ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ). După cum se știe, acest Iacov apare și în Noul Testament cu supranumele de «fratele Domnului» (Gal. 1, 19; cf. Matei 12, 46, 48—49 și loc. par.; Fapte 1, 14; I Cor. 9, 5), deoarece era rudă (văr) al Mîntuitorului¹⁹. «Iisus Cel numit Hristos» este pentru Iosif Flaviu un personaj istoric bine cunoscut; istoricul iudeu îl menționează aici pentru mai precisă identificare a aceluia Iacov care a fost ucis ilegal de către nevrednicul arhiereu Anna al II-lea.

Unii au crezut că această identificare ar constitui o interpolație creștină, pe temeiul faptului că titlul de Hristos dat lui Iisus implică recunoașterea mesianității Sale, ceea ce nu e de așteptat din partea lui Iosif Flaviu. Desigur însă că referința unui creștin la mesianitatea Mîntuitorului ar fi fost mult mai directă. Se știe că între creștini titlul Hristos a fost dat lui Iisus ca un nume propriu al Său. Creștinii ziceau pur și simplu «Iisus Hristos», mărturisindu-și astfel credința că Iisus este Hristos, adică Mesia cel profețit. Expresia λεγόμενος Χριστός (Cel numit Hristos) trădează aici pe iudeul neconvertit la Creștinism, pen-

16. Este vorba de acel arhiereu Anna (Hanan), care, după Evanghelia de la Ioan (18, 13 și urm.), a fost de fapt «adevăratul autor al condamnării Mîntuitorului» (Dr. Ioan Frum și Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Procesul Mîntuitorului. Studiu juridic și teologic*, Seria Teologică, nr. 30, Sibiu, 1945, p. 283). Institutul arhiereu de legat imperial al Siriei, Publius Sulpicius Quirinius, în anul 6 sau 7 d.Hr., acest Anna cel Bătrîn a funcționat neîntrerupt în această demnitate pînă în anul 15 d.Hr. Și după aceea însă, a continuat să exercite o înfrînire hotărîtoare asupra vieții de obște a iudeilor, atît datorită averii sale considerabile, cît și prin faptul că a devenit șeful unei adevărate dinastii de arhierei: cinci dintre fiii săi, un ginere (Caiafa) și un nepot (Matias, la anul 65 d.Hr.) au deținut demnitatea arhieriei mozaice (*ibidem*, p. 279).

17. Lui Irod Agripa al II-lea.

18. *Antichități iudaice* XX, 9, 1 (200—203); am redat textul după ediția engleză: *The Life and Works of Flavius Josephus*, trans. by W. Whiston, New York, f.a.; p. 598—599.

19. Vezi Pr. prof. Vasile Mihoc, *Sf. Iacov «fratele» Domnului*, în «Îndrumător bisericesc» pe anul 1985, Sibiu, p. 79—81; *Idem*, *Cu privire la «frații» Domnului*, în «Îndrumător bisericesc» pe anul 1987, Sibiu, p. 122—125.

tru care «Hristos» este un titlu, iar nu un nume propriu²⁰. Când Iosif Flaviu își scria lucrarea (după anul 70), Creștinismul era larg răspândit în lumea greco-romană și oricine știa că toți creștinii credeau în Iisus ca Mesia-Hristos, dar e sigur că cititorii păgâni nu știau nimic despre Sf. Iacov, episcopul Ierusalimului. Maniera de identificare a acestuia din urmă în lucrarea lui Iosif Flaviu apare, deci, ca absolut firească. Pe de altă parte, opera lui Iosif Flaviu menționează multe personaje cu numele «Iisus». Chiar la sfârșitul pericopei citate e menționat un «Iisus, fiul lui Damneus». Astfel, expresia «Cel numit Hristos» e adăugată aici de Iosif Flaviu pentru mai precisă identificare a acestui Iisus, al cărui «frate» a fost ucis din porunca lui Anna.

Origen († 254), care cunoștea bine opera lui Iosif Flaviu, își exprimă mirarea că acesta, deși nu credea în mesianitatea lui Iisus (ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ ὡς Χριστῷ) a lăsat o mărturie atât de pozitivă despre Iacov, «fratele» Său²¹. Aceasta dovedește nu numai că identificarea lui Iacov ca «fratele lui Iisus, Cel numit Hristos» exista în textul lui Iosif Flaviu înainte de Origen, ci și că această identificare nu i-a lăsat lui Origen deloc impresia că Iosif L-ar fi considerat pe Iisus a fi Hristos (Mesia).

Concluzia e clară: nu există nici un temei pentru negarea autenticității mențiunii despre «Iisus, Cel numit Hristos» în textul din cartea a XX-a a *Antichităților iudaice*.

Modul în care vorbește aici Iosif Flaviu despre Iisus Hristos, fără a simți nevoia unor precizări suplimentare, lasă să se înțeleagă că El a fost prezentat mai pe larg cititorilor într-un text anterior.

Într-adevăr, în cartea a XVIII-lea a aceleiași lucrări se găsește acel important *testimonium Flavianum*, cu următorul cuprins:

«Cam în acea vreme²² a trăit Iisus, un om înțelept, dacă putem într-adevăr să-L numim om. El era făcător de lucruri minunate și învățător al oamenilor care primesc cu plăcere cele adevărate. Și a câștigat de partea Sa pe mulți iudei și pe mulți eleni. Acesta era Hristosul. Și atunci când Pilat, în urma denunțului din partea conducătorilor neamului nostru, L-a condamnat la cruce (răstignire), cei care L-au iubit de la început n-au încetat a-I fi atașați. Căci El li s-a arătat iarăși viu a treia zi, dumnezeieștii prooroci spunând despre El acestea și alte mii de lucruri minunate. Nici chiar acum nu s-a sfârșit cu neamul creștinilor, care-și iau numele de la El»²³.

Deși pînă în secolul al XVI-lea n-a pus nimeni la îndoială autenticitatea acestui text, cercetătorii sînt astăzi în general de acord că el

20. Vezi Emil Schürer, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ* (175 B.C. — A.D. 135), a new english version revised and edited by G. Vermes and F. Millar, org. editor M. Black, vol. I, Edinburgh, 1973; p. 431—432 (Exkursus II: *Josephus on Jesus and James*); Maurice Goguel, *Jésus de Nazareth — mythe ou histoire?*, Paris, 1925, p. 40.

21. Origen, *Comm. in Matth.* X, 17 (ad Mt. 13, 55); *Contra Celsum* I, 47; II, 13 (după E. Schürer, *op. cit.*, vol. I, p. 432).

22. Contextul anterior vorbește despre o tulburare întimplată la Ierusalim în timpul procuratorului Pontiu Pilat. Cauzată de inițiativa procuratorului de a construi un apeduct cu bani luați din vistieria templului, răscoala a fost înăbușită în singe (vezi E. Schürer, *op. cit.*, vol. I, p. 385).

23. *Antichități iudaice*, XVIII, 3, 3 (63—64); traducere după ediția engleză citată, p. 535; s-a ținut seama și de originalul grecesc și de traducerea oferită de Prof. Vasile

conține interpolații creștine, dar că în ansamblu este scris de mîna istoricului iudeu²⁴. Și iată de ce :

— În primul rînd, unele părți din acest *testimonium Flavianum* sînt de neconceput ca fiind scrise de mîna unui interpolator creștin. Astfel, în afirmația că Pilat L-a condamnat pe Iisus la răstignire la instigația conducătorilor iudei se face o distincție clară între rolul lui Pilat și cel al sinedriștilor. În Evangheliile nu apare nicăieri atît de clar marcată această distincție. Se vede aici mîna lui Iosif Flaviu, care cunoștea cum nu se poate mai bine rolurile specifice pe care le aveau în cazuri de condamnări capitale autoritățile iudaice și procuratorul roman. De asemenea, în ultima frază este vorba de «neamul (tribul) creștinilor» (τῶν χριστιανῶν τὸ φύλον). Expresia pare a avea un sens peiorativ și e cu neputință de crezut că ar fi fost folosită de un interpolator creștin. Încă și mai importante sînt particularitățile stilistice flaviene din acest text. Astfel, «care primesc cu plăcere» e o formulă ce revine de repetate ori sub pana lui Iosif Flaviu²⁵. În stilul său sînt și cuvintele «conducătorii neamului nostru». Același lucru se poate spune despre epitetul de «om înțelept» (σοφὸς ἀνὴρ) aplicat lui Iisus, care corespunde tendinței lui Iosif de a asimila curentele religioase iudaice, ca fariseismul, saducheismul sau esenianismul, cu școlile filozofice din lumea greco-romană. În orice caz, un creștin n-ar fi folosit pentru caracterizarea Mîntuitorului expresia de «om înțelept». Ideea cu elenii care s-au atașat și ei lui Iisus este și ea caracteristică lui Iosif²⁶.

— În al doilea rînd, textul actual cuprinde mici secțiuni care nu se poate să fi fost scrise de istoricul iudeu. Un iudeu neconvertit n-ar fi făcut niciodată afirmația că Iisus a fost Hristosul (ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν). Iosif Flaviu putea să spună despre Iisus că «este numit Hristos» (cf. XX, 9, 1), spre a-L distinge de alte persoane cu același nume, dar afirmația netă că El era Hristosul (Mesia) e de neconceput din partea unui autor care nu era creștin. De asemenea, cuvintele : «dacă putem într-adevăr să-L numim om», care presupun credința în divinitatea lui Iisus, nu pot fi nici ele atribuite lui Iosif Flaviu. Prezența lor aici în-tărește însă convingerea că expresia anterioară — «un om înțelept» — este autentică ; nemulțumit de prezentarea lui Iisus numai ca «un om înțelept», interpolatorul creștin a socotit necesar să adauge precizarea de mai sus, care lasă clar să se înțeleagă că de fapt Iisus n-a fost numai om, ci și Dumnezeu.

Este apoi îndoielnic că prezentarea lui Iisus ca «învățător al oamenilor care primesc cu plăcere cele adevărate» ar aparține lui Iosif Flaviu. E greu de crezut că acesta vedea în creștini pe cei ce au primit cele adevărate. Pe de altă parte însă, pare nefiresc ca un creștin, referindu-se la primirea învățaturii Mîntuitorului, să folosească expresie-

Greco în studiul intitulat : *E autentic locul din Flavius Josephus despre Domnul Iisus Hristos ?*, în «Studii teologice», III (1951), nr. 9—10, p. 559.

24. Vezi E. Schürer, *op. cit.*, vol. I, p. 432—441 ; M. Goguel, *op. cit.*, p. 36—39 ; Pr. prof. Petru Rezuș, *Istoricitatea Mîntuitorului*, în «Studii teologice», IX (1957), nr. 3—4, p. 192 ș.a. Prof. Vasile Grecu (*art. cit.*), înclină spre acceptarea autenticității integrale a textului.

25. Formularea «a primi cu plăcere» apare de 7 ori în cartea a XVIII-a a *Anti-chităților iudaice* (cf. M. Goguel, *op. cit.*, p. 38).

26. *Ibidem*.

sia «a primi cu plăcere» (ἡδονῇ δέχεσθαι). Totodată, în context — mai ales dacă ne gândim la παράδοξα ἔργα (fapte minunate, sau de mirare) — expresia menţionată dobîndeşte o uşoară nuanţă ironică. Ambele expresii apar şi în alte locuri în opera lui Iosif Flaviu; a scrie sau a vorbi πρὸς ἡδονήν are la el sensul de umblare după slava deşartă. Cu această nuanţă ironică, afirmaţia poate aparţine textului autentic.

În sfîrşit, nu pot fi autentice cuvintele: «El li s-a arătat iarăşi viu a treia zi, dumnezeieştii prooroci spunînd despre El acestea şi alte mii de lucruri minunate». Un necreştin nu putea să se exprime în acest mod cu privire la Intemeietorul Creştinismului.

— În al treilea rînd, există în text expresii neutre, care pot fi autentice, dar pot fi şi interpolaţii creştine. Iosif Flaviu putea să vorbească despre Iisus ca despre un săvîrşitor de fapte minunate, căci Mîntuitorul a rămas într-adevăr în amintirea iudeilor ca un făcător de minuni, cum vom vedea din mărturiile talmudice. Acelaşi lucru se poate spune şi despre alte două afirmaţii: că Iisus «a cîştigat de partea Sa pe mulţi iudei şi pe mulţi eleni» şi că «cei care L-au iubit de la început n-au încetat a-I fi ataşaţi». Astfel de afirmaţii se bazează pe constatări pe care le putea face oricine; în textul acesta ele sînt scrise mai degrabă de mîna lui Iosif decît de mîna unui interpolator creştin.

Lăsînd deoparte interpolaţiile, obţinem următorul text:

«Cam în acea vreme a trăit Iisus, un om înţelept... El era făcător de lucruri minunate (şi învăţător al oamenilor care primesc cu plăcere cele adevărate?). Şi a cîştigat de partea Sa pe mulţi iudei şi pe mulţi eleni... Şi atunci cînd Pilat, în urma denunţului din partea conducătorilor neamului nostru, L-a condamnat la cruce, cei care L-au iubit de la început n-au încetat a-I fi ataşaţi... Nici chiar acum nu s-a sfîrşit cu neamul creştinilor, care-şi iau numele de la El»²⁷.

În această formă, textul pare lipsit de culoare. Se poate însă crede că interpolatorul nu numai că a adăugat, ci şi că a omis unele părţi din textul lui Iosif Flaviu. E. Schürer zice: «Citind extrasul de mai sus, eşti condus la concluzia că Iosif a scris mai mult decît ne-a parvenit. Ceva lipseşte acum din context şi a fost înlocuit cu sentinţe nu prea clare inserate de interpolator»²⁸. Adăugînd afirmaţii favorabile Mîntuitorului, interpolatorul va fi omis ceea ce i se părea a fi denigrator la adresa Sa. Este însă absolut sigur că istoricul iudeu a scris ceva despre Mîntuitorul Iisus Hristos, așa cum a scris despre Sf. Iacov (în textul citat) şi despre Sf. Ioan Botezătorul (în *Antichităţi iudaice*, XVIII, 5, 2)²⁹.

În concluzie, putem reţine ca sigure două menţiuni ale lui Iisus Hristos în opera lui Iosif Flaviu. Am putea spune chiar, împreună cu E. Schürer, că Iosif «nu era cu totul lipsit de simpatie faţă de Iisus»³⁰.

27. Urmînd mai ales lui E. Schürer (*op. cit.*, p. 437), majoritatea cercetătorilor reţin acest text ca autentic; unele mici variaţii la unul sau altul dintre autori sînt nesemnificative.

28. *Op. cit.*, p. 437—438; cf. M. Goguel, *op. cit.*, p. 39.

29. Asupra acestei importante mărturii a lui Iosif Flaviu despre Sf. Ioan Botezătorul nu ne oprim deoarece ea nu ţine de subiectul acestei lucrări; textul (în original şi în traducere românească) poate fi văzut la Prof. Vasile Grecu, *art. cit.*, p. 560—561.

30. E. Schürer, *op. cit.*, p. 440.

Și deși avem dreptul să credem că el a scris despre Mîntuitorul mai mult decît ceea ce putem extrage din textul care a ajuns pînă la noi, totuși ceea ce ne oferă opera istoricului iudeu este mai mult decît suficient pentru dovedirea istoricității Mîntuitorului³¹.

Cum se explică însă caracterul atît de sumar al aluziilor la Iisus Hristos și la Creștinism în opera unui autor care reflectă pe larg situația iudaismului în epoca respectivă? Nu este surprinzător faptul că un autor care îi prezintă detaliat pe farisei, pe saducheii, de esenieni, pe samariteni vorbește atît de puțin despre creștini?

Vom înțelege însă reticența lui Iosif în ce privește Creștinismul și întemeietorul său dacă vom ține seama de circumstanțele în care și-a redactat opera, de scopul pe care și l-a propus, ca și de caracterul său. În anul 66, Iosif — după cum ne-o spune el însuși — a fost unul dintre generalii revoltaților iudei³². Înfrînt și luat prizonier de Vespasian (în anul 67), Iosif va deveni un favorit al viitorului împărat, de la care își va lua și numele roman Flaviu. Urmîndu-l pe împărat, el se

31. Este demn de notat faptul că în versiunea slavonă a altei opere importante a lui Iosif Flaviu, între relatările a două tulburări petrecute la Ierusalim în vremea lui Ponțiu Pilat (*Războiul iudaic* II, 9, 2—3, § 159—164 și II, 9, 4 § 175—177), apare inserat un alt text referitor la Iisus Hristos, cu următorul cuprins: «În acea vreme a apărut un om, dacă se cuvine să-l numim om. Natura și chipul lui erau ale unui om, dar manifestarea sa era mai presus de cea omenească. Lucrările sale erau dumnezeiești și săvîrșea fapte minunate, de mirare și pline de putere. Este, deci, cu neputință să-l numesc om, dar fiind el la fel cu toți ceilalți (la înfățișare), nu-l voi numi nici înger. Și tot ceea ce el a săvîrșit cu o oarecare putere nevăzută, prin cuvînt și prin poruncă a săvîrșit. Unii i-au zis: primul nostru dătător de Lege (Moise, a.n.) a înviat morții și a făcut multe vindecări și alte fapte minunate. Alții însă credeau că el era trimis de Dumnezeu. În multe privințe a fost contrar Legii și nu ținea simbăta după datina străbună. Totuși n-a săvîrșit nimic vinovat, nici vreo fărădelege, ci săvîrșea toate numai prin cuvînt. Și mulți din popor l-au urmat și i-au primit învățăturile; și mulți au început să șovăie, crezînd că prin el neamul iudeu va fi eliberat din miinile romanilor. El avea obiceiul să meargă adeseori în afara cetății, mai ales pe Muntele Măslinilor; acolo vindea pe mulți. Și s-au adunat în jurul său 150 de slujitori, iar din popor o mulțime. Văzînd puterea sa, că împlinea tot ce voia prin cuvînt ei stăruiau ca el să meargă în cetate, să-i masacreze pe soldații romani și pe Pilat și să domnească peste ei. El însă a refuzat. Mai tîrziu, conducătorii iudeilor au luat cunoștință de aceasta și s-au adunat împreună cu arhiereul și au zis: «Sîntem fără putere și slabi ca să ne împotrivim romanilor, asemenea unui arc întins. Să-i spunem lui Pilat cele ce am auzit și vom fi fără supărare; dacă va auzi de la alții, nă se va lua averea, iar noi vom fi omorîți și copiii noștri vor fi exilați». Și au mers și i-au spus lui Pilat. Acesta și-a trimis oamenii și mulți din popor au fost omorîți și pe făcătorul de minuni l-au adus înaintea lui. El l-a interogat și a aflat că este un binefăcător, iar nu răufăcător, nici răzvrătit și că nu aspiră la domnie; deci l-a eliberat. Căci a vindecat-o pe soția lui, care era pe moarte. Și el a mers la locul său obișnuit și a făcut aceleași lucruri ca întotdeauna. Și deoarece în jurul lui se aduna tot mai mult norod, a devenit foarte vestit printre ei toți. Învățătorii de Lege erau inveninați de pizmă și i-au dat treizeci de talanți lui Pilat ca să-l omoare. Pilat a luat banii și i-a lăsat pe ei să-și îndeplinească scopul. Aceia l-au luat și l-au răstignit, fără a ține seama de legea părinților lor» (trad. după Haim Cohn, *The Trial and Death of Jesus*, London, 1972, p. 312—313). Deși în ce privește autenticitatea acestui text părerile sînt împărțite, nu se poate totuși dovedi că Iosif Flaviu a avut o parte cît de mică la redactarea lui (*ibid.*, p. 313; vezi și E. Schürer, *op. cit.*, p. 440; Dr. Ioan Fruma și Prof. dr. Grigorie Marcu, *op. cit.*, p. 8—9).

32. După o biruință asupra romanilor conduși de Cestius Gallus, legatul Siriei, revolta a fost organizată metodic. O adunare populară ținută în incinta templului a ales pe principalii conducători. Cu acest prilej, Iosif, fiul lui Matia, viitorului istoric, a fost numit comandant al Galileii (*Războiul iudaic* II, 20, 3—4).

va stabili la Roma, unde își va și redacta scrierile³³. Cu antecedentele sale și dată fiind tendința operei sale — anume de a scoate în evidență tot ceea ce putea să-i apropie pe iudei de stăpînitorii lor romani — reticența sa în ce privește Creștinismul este explicabilă. În general, Iosif a șters din tabloul său toate trăsăturile susceptibile a-i deranja pe romani; astfel, el nu spune aproape nimic despre mesianismul iudaic, care constituia totuși centrul preocupărilor iudeilor în veacul I al erei creștine³⁴. Creștinismul nu putea însă să fie rupt de mesianism, astfel încît Iosif a preferat să spună cît mai puțin despre el.

Pe de altă parte, trebuie să ținem seama de faptul că Creștinismul era tratat de romani — începînd cu persecuția lui Nero, din anii 64—68 — ca o religie ilicită. Iosif nu putea vorbi despre Creștinism fără a expune iudaismul la acuzația unei solidarități compromițătoare cu o mișcare odioasă claselor conducătoare romane. «Tăcerea lui Iosif (în ce privește Creștinismul, *n.n.*) — scrie un eminent savant — nu este tăcerea ignoranței, ci aceea a prudenței și a fricii, este o tăcere interesată. Departe de a stabili că Iisus și mișcarea creștină n-au existat în Palestina în secolul I, ea stabilește numai că Iosif n-a voit ca, vorbind despre aceasta, să se compromită (în fața stăpînitorilor romani, *n.n.*) și să compromită împreună cu el pe poporul iudeu»³⁵. Mai adăugăm că, cu cît împrejurările îi cereau mai mult lui Iosif să păstreze tăcerea asupra lui Iisus Hristos și a Creștinismului, cu atît mai valoroasă este mărturia sa. El îl menționează totuși pe Iisus Hristos pentru că nu putea să facă altfel, date fiind importanța și amploarea mișcării generate de Mîntuitorul³⁶.

2. Talmudul

O a doua categorie de mărturii iudaice despre Iisus sînt cele păstrate în scrierile rabinice. Dintre acestea ne interesează aici mai ales Talmudul, ale cărui materiale, codificate în primele veacuri creștine, sînt în general mult mai vechi³⁷. În Talmud se cuprind: 1) *Mișna*, tradiția vechilor rabini, codificată de Hillel în sec. I și redactată în cursul se-

33. Biografia sa poate fi reconstituită în cea mai mare parte din informațiile pe care le cuprind scrierile sale și în special din lucrarea autobiografică cunoscută sub titlul latinesc *Vita*. O prezentare avizată a vieții și operei istoricului (cu o bibliografie selectă) poate fi găsită la E. Schürer, *op. cit.*, p. 43—63.

34. M. Goguel, *op. cit.*, p. 41. Goguel observă, printre altele, că și în ce-l privește pe Sf. Ioan Botezătorul, Iosif Flaviu lasă deoparte orice aluzie la activitatea sa ca înaintemergător al lui Mesia și vestitor al botezului cu foc, înfățișîndu-l numai ca pe un predicator de morală.

35. *Ibidem*, p. 42—43.

36. O explicație diferită a atitudinii lui Iosif o găsim în lucrarea citată *Jésus-Christ, Dieu et Homme*, după care «tăcerea lui (a lui Iosif, *n.n.*), într-adevăr, surprinzătoare, este poate cea a perplexității sale» (p. 42). După această opinie, Iosif, cu totul nedumerit în privința Creștinismului, neștiind ce să creadă, a preferat să spună cît mai puțin despre el.

37. Scrierile rabinice înglobează literatura talmudică (cu *Mișna* și *Tosefta*, pe care se clădesc cele două Talmuduri, Ierusalimitean și Babilonean), *Midrașurile* (cu trei părți mai vechi, *Mekhilla*, *Sifra* și *Sifre* și cu altele mai noi, mai ales *Midraș Rabbah*), *Targumii* (traduceri sau mai degrabă parafrazări aramaice ale Bibliei ebraice) și unele lucrări istorice (*Meghillath Taanith*, *Seder Olam Rabbah*, *Seder Olam Zutta*, *Meghillath Antiochus* și *Isippon* sau *Iosif ben Gorion*). Asupra scrierilor rabinice, vezi E. Schürer, *op. cit.*, p. 68—118, care dă și o bogată bibliografie.

colului al II-lea (materialele *Mișnei* sînt grupate tematic în 7 părți, care cuprind în total 63 tratate), și 2) *Ghemara*, un comentariu al *Mișnei*. Există de fapt două Talmuduri: cel Ierusalimitean (sau Palestinian) și cel Babilonean (mai mare decît primul). Cele două Talmuduri sînt cuprinse în nu mai puțin de 72 volume în -8°.

În Talmud găsim vreo 20 de mențiuni ale lui Iisus, toate ostile și denigratoare. El este numit: acest om, Nazarineanul, cel nebun, cel spînzurat (pe lemn), Absalom, Ben Pandera ș.a. El a avut cinci ucenici: Matei, Tadeu, Nazarineanul, Booni și Niki. A urmat învățătura lui Iosua Ben Perachia, pe care l-a și însoțit în Egipt, unde a învățat vrăjitoria. El a fost ucis cu pietre, apoi spînzurat pe lemn ca hulitor, după ce mai înainte a fost judecat și vreme de 40 de zile nu s-a găsit nimeni să dea o mărturie în favoarea Sa.

Conținutul ostil și denigrator al acestor informații este explicabil, dată fiind adversitatea iudaismului față de Creștinism³⁸. Surprinde însă puținătatea acestora, mai ales dacă ținem seama de volumul imens al literaturii talmudice. Explicația trebuie căutată în condițiile istorice în care s-au transmis aceste scrieri. Se știe că în Europa Evului Mediu și chiar mai tîrziu cenzorii ecleziastici nu admiteau circulația textelor blasfematorii la adresa Mîntuitorului. Toate informațiile rabinice despre Iisus se încadrau însă în această categorie. Cele cîteva mențiuni păstrate se datorează ilicitei supraviețuirii a cîtorva manuscrise necenzurate, care au putut fi publicate numai într-o epocă destul de apropiată de noi³⁹. Un autor evreu contemporan scrie în această privință: «Cenzorii par să fi efectuat o foarte serioasă cercetare. Înțelepții Talmudului trebuie să fi posedat multe date asupra vieții lui Iisus și asupra detaliilor învățaturii Sale și desigur că ei nu ezitau să-și exprime față de acestea nemulțumirea în școlile și în casele lor de adunare. Totuși, găsim puține referințe la Iisus în Talmud. Și rămîne o problemă deschisă dacă aluziile de acest fel — care se poate presupune că au fost, în toate cazurile nefavorabile — au fost eliminate (din texte) chiar înainte ca să fi avut cenzorii Bisericii posibilitatea de a le lua la cunoștință, iudeii înșiși prevăzînd și temîndu-se de cenzura lor, sau au fost îndepărtate prin edict creștin»⁴⁰. Același autor demonstrează prin cîteva exemple cît de departe a mers uneori această cenzură. Astfel, ea a eliminat nu numai ceea ce se referea la Iisus Hristos, ci și texte în care era vorba de alte persoane, dar avînd unele corespondențe — chiar pur formale — cu istoria vieții Mîntuitorului; așa este, de exemplu, relatarea despre un oarecare Ben Satda (sau Ben-Stada) din Lod (Lida), spînzurat (afirmat) în ajunul Paștilor, sau cea despre un alt Iisus, un ucenic al lui Iosua Ben Perachia, care a trăit cu trei-patru

38. Aceste afirmații denigratoare la adresa Mîntuitorului Iisus Hristos vor fi reluate de unii scriitori păgîni (Cels, Porfîriu ș.a.) (vezi Pr. prof. Petru Rezuș, *art. cit.*, p. 191). Mai tîrziu, calomniile iudaice au trecut în cartea intitulată *Sefer toledoth Ieșu* (*Cartea neamului lui Iisus*), care se dă ca foarte veche, dar constituie de fapt un pamflet din Evul Mediu.

39. În ediția lui R. N. Rabinowicz, *Dikdukei Soțrim*, 13 vol., München, 1867—1897.

40. H. Cohn, *op. cit.*, p. 305; vezi și H. L. Strack, *Introduction to Talmud and Midrash*, New York, 1959, p. 78.

generații înainte de Mintuitorul și care a fost condamnat ca apostat și amăgitor ⁴¹.

Din textele talmudice reținem numai pe cel mai important, anume o *baraitha* ⁴² cu următorul cuprins: «În ajunul Paștilor a fost spânzurat Iisus (din Nazaret) ⁴³. Timp de 40 de zile un crainic a mers înaintea lui, strigînd cu glas tare: «Iisus va fi ucis cu pietre, deoarece a practicat vrăjitoria și a amăgit și a rătăcit pe Israel; oricine are ceva de spus în apărarea lui să vină și să-l apere!». Nimeni n-a venit să-i ia apărarea, astfel încît l-au spânzurat în ajunul Paștilor. Ulla a întrebat: socotiți că el a fost un om pentru care să trebuiască să fie chemați apărători? N-a fost el, oare, un amăgitor, la care se aplică porunca dumnezeiască: «să nu-l cruțe ochiul tău și nici să nu-ți fie milă de el?» (Deut. 13, 8—9). (Ei au răspuns) însă că în cazul lui Iisus lucrurile stau altfel, fiind el un apropiat al stăpînirii» ⁴⁴.

Observăm că, după acest text, Iisus ar fi fost condamnat pentru vrăjitorie. Din *Dialogul cu iudeul Trifon* al Sf. Iustin Martirul aflăm într-adevăr că în prima jumătate a veacului II, deci chiar în perioada redactării acestei *baraitha* ⁴⁵, iudeii îl prezentau pe Mintuitorul Hristos ca pe un vrăjitor ⁴⁶. Era maniera iudaică de a explica minunile nemăvăzute ale Domnului (cf. Mt. 9, 34; 12, 24; Mc. 3, 22 ș.a.) și pe care nimeni nu le putea contesta ⁴⁷.

Pe lângă vrăjitorie, Iisus ar fi fost acuzat că amăgește și duce în rătăcire pe israeliți. Era o acuzație gravă, poate chiar cea mai gravă dintre cele menționate în legea iudaică, ea însemnînd de fapt învinuirea de a-i fi atras pe fiii poporului ales la slujirea altor dumnezei (cf. Deut. 13, 6—7). Această acuzație nu are însă nici un temei în cazul lui Iisus. «Nu mai e nevoie să se afirme că Iisus n-a propovăduit niciodată idolatria, scrie H. Cohn; tot ceea ce a învățat și a spus El a fost făcut în numele unicului Dumnezeu din ceruri, Dumnezeuul iudaic, și singurul Său scop a fost de a aduce poporul mai aproape de acest adevărat și unic Dumnezeu» ⁴⁸. Același autor explică și cum s-a putut ajunge la o astfel de acuzație: în secolul al II-lea, iudeii au ajuns să confunde pe Iisus, ucenicul lui Iosua Ben Perachia, condamnat pentru a fi îndemnat la idolatrie, cu Iisus din Nazaret.

Pentru ambele vini menționate în *baraitha*, pedeapsa prevăzută de Legea lui Moise era uciderea cu pietre și crainicul vestește într-adevăr o astfel de condamnare în cazul lui Iisus. Începutul textului afirmă

41. H. Cohn, *op. cit.*, p. 303—305.

42. *Baraitoth* (singular: *baraitha*) sînt unele sentințe necuprinse în *Misna*, dar citate în limba ebraică într-o secțiune aramaică a Talmudului (cf. E. Schürer, *op. cit.*, p. 78); este vorba, deci, de materiale din perioada mișnaică, rămase însă în afara colecției *Mišnei*.

43. Cuvintele «din Nazaret» lipsesc din unele manuscrise.

44. B. Sanhedrin 43 a, cit. după H. Cohn, *op. cit.*, p. 298; vezi și Dr. Ioan Fruma și Prof. dr. Grigorie Marcu, *op. cit.*, p. 10.

45. H. Cohn, *op. cit.*, p. 298.

46. Sf. Iustin Martirul, *Dialogul cu iudeul Trifon*, LXIX, în vol.: *Apologeti de limbă greacă* (col. «Părinți și scriitorii bisericesti», 2), București, 1980, p. 175.

47. Autorul evreu citat mai sus scrie în legătură cu această învinuire: «Dar singura vrăjitorie care ar fi putut fi atribuită lui Iisus era săvîrșirea de fapte miraculoase prin vindecarea bolnavilor» (H. Cohn, *op. cit.*, p. 298).

48. *Ibidem*, p. 299.

însă că Iisus a fost spânzurat. Noi știm foarte bine că Iisus n-a fost ucis cu pietre, ci răstignit, acest din urmă mod de execuție — practicat de romani — fiind pentru iudei oarecum echivalent cu «spânzurarea pe lemn» prevăzută în Legea lui Moisé pentru hulitori (Deut. 21, 23; Gal. 3, 13). Menționarea condamnării la uciderea cu pietre în textul acestei *baraita* este, desigur, o încercare de a justifica din punctul de vedere iudaic condamnarea Mântuitorului; însă faptul că Iisus Hristos n-a fost ucis cu pietre, ci răstignit, «era prea ferm stabilit de tradiție pentru ca scriitorii talmudici să meargă atât de departe încât să spună că El a fost lapidat»⁴⁹.

Textul cuprinde și alte contradicții și inexactități. Dreptul iudaic prevedea, într-adevăr, că o condamnare la moarte trebuia vestită de crainic și că acesta adăuga și invitația ca eventualii martori ai apărării să vină să facă depoziții în favoarea condamnatului; în cazul apariției unui astfel de martor, condamnatul trebuia să fie readus în fața tribunalului și, pe temeiul noii mărturii, sentința putea fi schimbată⁵⁰. Această procedură trebuia însă să aibă loc imediat după pronunțarea sentinței⁵¹. Ideea unei amânări de 40 de zile va fi fost înserată în *baraita* ca răspuns la acuzațiile din partea creștinilor că, în cazul Mântuitorului, sinedriul a acționat precipitat și cu flagrante încălcări ale legilor în vigoare⁵².

Întrebarea lui Ulla din finalul textului⁵³ evidențiază o altă neconcordanță: spre deosebire de toate celalalte sentințe judecătorești, în cazul unei condamnări pentru atragerea la idolatrie nu se mai făcea invitația ca eventualii martori ai apărării să depună în favoarea acuzatului. De asemenea, în cazul altor învinuiri, dacă omul era achitat, nu se mai lua în considerare o eventuală mărturie defavorabilă lui, venită după rostirea sentinței de achitare. Când însă era vorba de achitarea în cazul unei acuze de atragere la idolatrie, o nouă mărturie, găsită ulterior, ducea la redeschiderea cazului și eventual la schimbarea verdictului⁵⁴. Această prevedere se întemeia pe textul din Deut. 13, 8—9 care, referindu-se la cei ce îndeamnă la slujirea altor dumnezei, zice: «Să nu-i cruțe ochii tăi, să nu-ți fie milă de ei, nici să-i dosești, ci ucide-i».

49. Maurice Goguel, *Jesus and the Origins of Christianity*, vol. I: *Prolegomena to the Life of Jesus*, New York, 1960, p. 72. A. Büchler, *Die Todesstrafen der Bibel und der nachbiblischen Zeit*, în «*Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*», vol. 50, 1906, p. 701—702, sugerează că lapidarea ar fi fost sentința pronunțată de sinedriul iudaic, iar spânzurarea (pe cruce) cea pronunțată de procuratorul roman și care a rămas executorie. Textul rabinic vorbește însă de o execuție prin «spânzurare» ordonată de tribunalul iudaic.

50. B. Sanhedrin, VI, i, după H. Cohn, *op. cit.*, p. 300.

51. B. Sanhedrin, 46 b, *ibidem*.

52. M. Goguel, *Jesus and the Origins of Christianity*, vol. I, p. 72—73.

În ce privește încălcările flagrante ale legii în cursul fazei sinedriale a procesului Mântuitorului, deci deosebirile între procedura ce trebuia urmată, conform legilor în vigoare, și procedura vicioasă adoptată de sinedriști, a se vedea Pr. prof. dr. Vasile Gheorghiu, *Sf. Evanghelie după Mateiu cu comentariu*, Cernăuți, 1925, p. 755—756, citat pe larg și de Dr. Ioan Fruma și Prof. dr. Grigorie Marcu, *op. cit.*, p. 285—287.

53. Acest final este, probabil, un adaos mai târziu, activitatea lui Ulla putând fi plasată pe la anii 280—300 (H. Cohn, *op. cit.*, p. 302).

54. B. Sanhedrin, 33b, după H. Cohn, *op. cit.*, p. 302.

Răspunsul dat lui Ulla este că în cazul lui Iisus s-a făcut o excepție, deoarece el era «un apropiat al stăpînirii (*malkut*)»; e vorba, desigur, de stăpînirea romană. Nu se spune însă în ce fel a fost Iisus apropiat al acestei stăpîniri. Răspunsul este absolut neverosimil din punct de vedere istoric. Cum se explică atunci prezența lui în text? Se știe că activitatea lui Ulla se situează pe la anii 280—300⁵⁵, deci mult mai tîrziu decît redactarea acestei *baraita*. Putem presupune, deci, că finalul cu întrebarea lui Ulla și răspunsul la ea a fost adăugat în această epocă. În textul din secolul al II-lea se vorbea numai de amînarea execuției lui Iisus timp de 40 de zile, în cursul cărora un crainic ar fi invitat pe eventualii martori ai apărării să depună mărturie în favoarea lui Iisus; redactorul textului, urmărind un scop apologetic, fie că n-a cunoscut, fie că a ignorat în mod deliberat faptul că afirmația sa inventată contravenea legii. Învățații rabini nu puteau să nu observe inadvertența și atunci au ridicat obiecții, cum a făcut acel Ulla. Răspunsul, urmărind validarea unui text devenit venerabil, introduce un nou fals, anume că Iisus ar fi fost «un apropiat al stăpînirii», sugerat, foarte probabil, de ceea ce se știa din Sfintele Evanghelii despre atitudinea lui Pontiu Pilat la procesul Mîntuitorului, cînd acesta a afirmat, în repetate rînduri, că nu găsește nici o vină în Cel pe care căpeteniile iudaice îl acuzau cu atîta stăruință.

Pentru tema pe care o abordăm, această *baraita* este importantă din mai multe puncte de vedere. În primul rînd, Iisus apare în acest text ca un personaj istoric, corect plasat în timp și spațiu. De asemenea, El este mărturisit ca făcător de minuni, deși acestea sînt asimilate tendențios cu practicile vrăjitorești. Textul vorbește apoi, în ce privește execuția Mîntuitorului, de «spînzurare», termen biblic utilizat de iudei și pentru a denumi răstignirea, care era o «spînzurare pe lemn», și precizează că aceasta a avut loc în ajunul Paștilor — informații care confirmă datele evanghelice.

În general, scriitorii evrei n-au pus la îndoială istoricitatea Mîntuitorului. O dovedesc toate scrierile iudaice, fie cele foarte vechi, fie cele de dată mai tîrzie. Pe linia acestei tradiții, iudaismul actual recunoaște fără ezitare existența istorică a lui Iisus. O mulțime de lucrări ale savanților evrei din zilele noastre se ocupă de viața și activitatea Mîntuitorului. Unele dintre aceste lucrări au făcut și fac epocă, în mediile teologice creștine fiind bine cunoscute nume ca: C. G. Montefiore⁵⁶, J. Klausner⁵⁷, G. Vermes⁵⁸ ș.a. Multe din lucrările mai noi ale savanților evrei îl revendică pe Iisus din Nazaret ca pe un prooroc evreu și erou național, fără însă a-l recunoaște mesianitatea și divinitatea. Unii merg chiar mai departe. Astfel, rabinul tradiționalist

55. Vezi nota 53.

56. C. G. Montefiore, *The Synoptic Gospels*, New York, 1968 (retipărire a ediției din 1927); *Rabbinical Literature and Gospel Teachings*, London, 1930.

57. Este larg cunoscută lucrarea lui J. Klausner, *Jesus von Nazareth*, ed. a III-a, Jerusalem, 1952; amintim aici și cartea Sa: *From Jesus to Paul*, New York, 1943.

58. G. Vermes, specialist în Qumran și în general în istoria epocii Noului Testament, a publicat, printre altele: *Jésus le Juif*, trad. de l'anglais (col. «Jésus et Jésus-Christ», 4), Paris, 1978; și *Jesus and the World of Judaism*, SCM Press, 1983.

Pinchas Lapide (din R. F. Germania) argumentează că deși Iisus este numai Mîntuitorul neamurilor, nu și Mesia al iudeilor, El a înviat într-adevăr din morți⁵⁹.

B. MĂRTURII ALE AUTORILOR LATINI

La mărturiile iudaice referitoare la Mîntuitorul Iisus Hristos se adaugă câteva importante mărturii din scrierile autorilor latini.

1) Primul text latin — în ordine cronologică — în care e menționat Mîntuitorul este o scrisoare a lui Plinius cel Tânăr către împăratul Traian. Fiind guvernator al Bitiniei (pe la anii 111—113), Plinius îl întreabă pe împărat asupra atitudinii pe care trebuie s-o adopte față de creștini⁶⁰.

Din scrisoare rezultă că anchetarea și pedepsirea creștinilor constituia o situație moștenită de noul guvernator, iar nu inițiată de el în Bitinia. După ce arată că a șovăit în ce privește sentințele date în procesele împotriva creștinilor, peștiiind dacă trebuie dată tuturor aceeași pedeapsă, sau dacă pedepsele trebuie aplicate diferențiat, în funcție de vîrsta sau de atitudinea celor aduși la judecată, Plinius înfățișează modul în care a procedat pînă acum: a pedepsit cu moartea pe creștinii care au stăruit în mărturisirea credinței lor, iar pe aceia dintre ei care erau cetățeni romani i-a notat spre a fi trimiși la Roma; pe cei pîrșiți ca fiind creștini, dar care au tăgăduit, i-a eliberat. «Celor care negau că sînt, sau că au fost creștini — scrie Plinius —, invocînd zeli după formula rostită de mine și aducînd ofrande cu vin și tămîie statuii tale, care poruncisem să fie adusă în acest scop împreună cu statuile divinităților, dacă pe lîngă acestea au hulit pe Hristos, ceea ce se spune că nu pot fi siliți în nici un chip să facă cei ce sînt cu adevărat creștini, am socotit că pot să le dau drumul»⁶¹. Alții au mărturisit la început că sînt creștini, dar după aceea au tăgăduit și «s-au închinat cu toții statuii tale și statuilor zeilor și au hulit pe Hristos»⁶².

În continuare, Plinius mărturisește că anchetarea creștinilor i-a dezvăluit caracterul cu totul nevinovat al cultului lor, singura lor vină fiind că «obișnuiau să se adune într-o zi anumită în zori, să înalțe pe rînd cîntare lui Hristos ca unui zeu, că se legau prin jurămint nu pentru vreo nelegiuire, ci să nu făptuiască vreun furt, fîlhărie sau adulter, să nu-și calce cuvîntul dat, să nu tăgăduiască în fața justiției dacă au primit ceva în păstrare. După toate acestea, obiceiul era să se despartă și să se adune din nou pentru a lua masa în comun, o hrană nevinovată; nici aceasta n-au mai făcut-o după edictul meu prin care, conform instrucțiunilor tale, interzisese eteriile. Cu atît mai mult am crezut necesar să anchetez chiar prin torturi, ca să descopăr adevărul, două sclave despre care se spunea că sînt slujitoare ale cultului. N-am aflat altceva decît o superstiție lipsită de judecată, exagerată»⁶³. De aceea a suspendat ancheta, socotind necesar să ceară mai întîi sfatul

59. Pinchas Lapide, *The Resurrection of Jesus: A Jewish Perspective*, SPCK, 1984.

60. Plinius cel Tânăr, *Scrisori*, X, 96, în vol.: *Opere complete*, traducere, note și prefață de Liana Manolache, Ed. Univers, București, 1977, p. 343—344.

61. *Ibidem*, p. 343.

62. *Ibidem*, p. 344.

63. *Ibidem*.

împăratului, dat fiind și «numărul mare al celor implicați», căci — scrie Plinius — «sînt oameni mulți, de toate vîrstele, de toate categoriile, bărbați și femei, care sînt și vor fi cuprinși de acest pericol», în-cît templele păgîne «erau aproape părăsite» și ceremoniile păgîne «multă vreme întrerupte»⁶⁴.

În răspunsul trimis la această scrisoare, împăratul Traian aprobă întru totul maniera de a proceda a lui Plinius; creștinii nu trebuie cău-țați cu tot dinadinsul, dar dacă sînt denunțați și dovediți vinovați, tre-buie pedepsiți; cel ce tăgăduiește că este creștin și dovedește acestea aducînd jertfe zeilor, să fie iertat; denunțurile anonime nu trebuie luate în seamă⁶⁵.

Această mărturie a lui Plinius cel Tânăr are o deosebită valoare documentară. Ea atestă nu numai puternica răspîndire a Creștinismu-lui în Asia Mică la începutul veacului al doilea, ci și încredințarea tuturor — inclusiv a adversarilor Bisericii — că Hristos a fost o per-soană istorică reală. Numele lui Hristos este pomenit de trei ori în scrisoarea lui Plinius, evidențiindu-se atașamentul creștinilor față de Hristos. Totodată, spunînd că aceștia înălțau «cîntare lui Hristos ca unui zeu», Plinius lasă să se înțeleagă că, pentru el, Hristos nu putea fi un zeu ca ceilalți, probabil tocmai pentru faptul că El a trăit pe pămînt cu puțină vreme înainte⁶⁶.

Mai adăugăm că mărturia lui Plinius este extrem de pozitivă în ce privește conduita ireproșabilă a creștinilor. Dacă numește Crești-nismul «o superstiție lipsită de judecată, exagerată», aceasta se dato-rează nu numai ignoranței în ce privește adevărurile de credință creș-tine, ci și mentalității căreia îi era tribut și care era împărtășită în general de clasa conducătoare romană.

2) O mărturie și mai explicită ne-a lăsat-o Tacitus († 120), în *Analele* sale (cartea a XV-a, 44). Vorbînd despre incendierea Romei în anul 64 și despre zvonul că vinovat de catastrofă este însuși îm-păratul Nero, Tacitus adaugă: «De aceea, pentru a înăbuși zvonurile, Nero a căutat niște vinovați anume, cărora le-a dat cele mai crunte osînde; pe aceștia norodul îi numea creștini; datorită nelegiuirilor lor, ei erau urîți de toată lumea. Hristos, căpetenia de la care își lua-seră numele (creștinii) fusese osîndit pe vremea împăratului Tiberius de către procuratorul Pontius Pilatus. Credința lor dăunătoare, înăbu-șită pentru un moment, începu din nou să se răspîndească nu numai în Iudeea, locul de obîrșie al acestui rău, ci chiar și în Roma, unde se revarsă de pretutindeni toate grozăviile și (unde) tot ce e condamna-bil capătă faimă»⁶⁷. Au fost pedepsiți mai întîi cei ce își mărturiseau apartenența la Creștinism, apoi, în urma denunțurilor, «o uriașă mul-țime», fiind batjocoriți și chinuiți în fel și chip, martiriul lor fiind transformat de Nero în adevărate spectacole, pentru care pusese la dispoziție chiar și parcurile sale⁶⁸. Astfel încît «lumea începu să-i compătimească pe cei osîndiți, ca și cum aceste pedepse nu ar fi fost

64. *Ibidem*.

65. Vezi scrisoarea lui Traian în același volum, p. 344—345.

66. M. Goguel, *Jésus de Nazareth — mythe ou histoire ?*, p. 45.

67. P. Cornelius Tacitus, *Opere*, III. *Anale*, XV, 44, trad. de Andrei Marin, studiu introd. și note de N. I. Barbu, Ed. Științifică, București, 1964, p. 554—555.

68. *Ibidem*, p. 554—555.

date în interesul obștesc, ci datorită cruzimii unei singure ființe : Nero»⁶⁹.

În textul citat, a cărui autenticitate este neîndoieabilă, Tacitus ne oferă două mărturii importante : una privește incendiul Romei și persecutarea creștinilor din porunca nelegiuită a lui Nero, iar cealaltă se referă la Mîntuitorul Hristos și la faptul că El a fost osîndit de procuratorul Ponțiu Pilat pe vremea împăratului Tiberius. Prima reflectă punctul de vedere al contemporanilor păgîni ai lui Tacitus — mai ales al clasei conducătoare romane —, care, necunoscîndu-i pe creștini, le reproșau infamii a căror origine trebuie căutată tocmai în acuzația lui Nero. A doua mărturie, referitoare la Mîntuitorul și la osîndirea Sa, trebuie să fi fost preluată de Tacitus dintr-o sursă documentară, numai așa puțîndu-se explica exactitatea informațiilor pe care le cuprinde. Această sursă nu putea fi una creștină, căci, după cum s-a observat cu drept cuvînt⁷⁰, în relatarea lui Tacitus există o idee caracteristică : Creștinismul ar fi fost înăbușit prin moartea lui Hristos și el ar fi reapărut mai tîrziu nu numai în Iudeea, ci și la Roma ; într-un document creștin nu putea fi vorba de o astfel de eclipsă a Creștinismului după moartea Mîntuitorului. Pe de altă parte, sursa lui Tacitus nu putea fi nici una iudaică, deoarece într-un document iudaic lui Iisus din Nazaret nu i s-ar fi dat numele de Hristos. Rezultă așadar că Tacitus a avut la îndemîină un document care nu era nici creștin și nici iudaic și în care Creștinismul era pus în relație directă cu Hristos. Cel răstignit sub Ponțiu Pilat.

3) Menționăm, în sfîrșit, mărturia istoricului Suetonius († cca 160). Ca «magister epistolarum» al împăratului Hadrianus, Suetonius a avut acces la arhive, din care și-a extras materialele ce i-au servit la scrierea vieților primilor 12 împărați romani.

În *Viața lui Claudius* (XXV, 4), Suetonius vorbește incidental de expulzarea evreilor din Roma la care face aluzie și cartea Faptele Apostolilor (18, 2). Claudius — zice el — «expulză din Roma pe evrei, care se agitau mereu, instigați de Chrestus» (în original : «Iudeos, impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expulit») ⁷¹. Din acest text aflăm că sub domnia lui Claudius (41—54 d.Hr.), Creștinismul ajunsese la Roma și că era pus de toată lumea în raport cu persoana lui Hristos. Forma *Chrestus* (în loc de *Christus*) i-a derutat pe unii cercetători, care au presupus că Suetonius s-ar referi la un agitator necunoscut care ar fi activat chiar în capitala Imperiului în vremea lui Claudius. Mult mai probabil este însă că la Roma creștinii erau numiți uneori *χρηστιανοί* (*chrestiani*) în loc de *χριστιανοί* (*christiani*) și că schimbarea aceasta a lui ι în η a afectat și numele pe care păgînii îl dădeau lui Hristos (deci : *χρηστός* — *Chrestus*) ⁷². Faptul că Suetonius vorbește despre Chrestus ca despre un personaj bine cunoscut, fără a

69. *Ibidem*, p. 555.

70. M. Goguel, *Jésus de Nazareth — mythe ou histoire ?*, p. 46 ; Pr. prof. Petru Rezuș, *art. cit.*, p. 190.

71. C. Suetonius Tranquillus, *Doisprezece Cezari*, în rom. de David Popescu și C. V. Georoc, Ed. Științifică, București, 1958, p. 217 ; textul original l-am citat după M. Goguel, *Jésus de Nazareth — mythe ou histoire ?*, p. 48.

72. Cf. Mitrop. dr. Irineu Mihălcescu, *Istoria religiunilor lumii*, București, 1946, p. 408.

simți nevoia să-i adauge vreun «quodam» sau «aliquo» este favorabil acestei interpretări, care a și fost acceptată aproape unanim de către istorici.

Pentru a înțelege acest text, trebuie să ținem seama, pe de o parte, de faptul că Creștinismul a fost socotit la început de către necreștini drept o simplă sectă iudaică, iar pe de altă parte de ignoranța claselor stăpînitoare romane în ce privește învățătura și viața Bisericii lui Hristos. Așa se explică faptul că Suetonius vorbește aici numai de «iudei», iar nu și de creștini și lasă impresia că-L socotește pe Hristos un agitator ce tulbura cartierul iudaic al Romei, cînd, în realitate, numele lui Hristos Cel răstignit și înviat a creat acea agitație care a determinat edictul de expulzare a iudeilor.

În *Viața lui Nero* (cap. XVI), Suetonius menționează și el persecutarea creștinilor de către acest împărat, fără a face vreo aluzie la numele întemeietorului Creștinismului. Nero — zice el — «aplică torturi creștinilor, un soi de oameni cu superstiții noi și vătămătoare»⁷³. Răspindirea Creștinismului îndată după mijlocul veacului I este astfel încă o dată confirmată. În ce privește caracterizarea negativă a creștinilor, nu ne putem aștepta la altceva de la un scriitor păgîn care împărtășea aversiunea generală a păgînismului față de cei ce negau existența zeilor și, prin atracția pe care o exercitau asupra celor mai mulți, goleau templele idolatre.

La aceste mărturii ale istoricității Mîntuitorului s-ar putea adăuga multe altele, nu mai puțin importante: cele din bogata literatură creștină post-apostolică, cele din apocrifele creștine (mai ales *Acta Pilati*) sau cele ale scriitorilor păgîni de mai târziu. Ne oprim însă aici, conformîndu-ne titlului lucrării de față și socotind absolut suficiente textele menționate pentru dovedirea faptului că Iisus Hristos a fost o persoană istorică și că El este Întemeietorul Creștinismului.

După cum constata încă F. Vigouroux⁷⁴, viciul radical al negării istoricității Mîntuitorului este că această negare se întemeiază pe ipoteze, nu pe documente și fapte istorice, că este ghidată de principii filozofice false și încearcă să reconstituie istoria zidind pe nisipul mișcător al sofismelor.

Dacă ținem seama de faptul că scrierile Noului Testament sînt ele însele documente de primă mînă și că lor li se adaugă atîtea mărturii ale scriitorilor profani, putem spune cu drept cuvînt că Socrate, Platon, Alexandru cel Mare sau Cezar «sînt atestați de o rețea documentară de mult mai mică densitate, vechime și calitate decît Iisus» și că adevărata problemă nu e de a dovedi existența Mîntuitorului, ci de a explica de ce mai consideră unii îndoielnică această existență⁷⁵.

Mărturiile necreștine prezentate aici atestă în modul cel mai clar că la începutul erei creștine nimeni nu s-a gîndit să conteste existența istorică a Mîntuitorului, ele confirmînd astfel, în această privință, ceea ce Sf. Apostol Pavel zice despre mărturisitorii Domnului: «*Impotriva adevărului nu avem nici o putere; avem pentru adevăr*» (II Cor. 13, 8).

73. C. Suetonius Tranquillus, *op. cit.*, p. 242.

74. F. Vigouroux, *Les Livres Saintes et la critique rationaliste. Histoire et réutation des objections des incrédules contre les Saintes Ecritures*, 5-e éd., t. II, Paris, 1901, p. 640—641.

75. *Jésus-Christ Dieu et Homme*, p. 45.

EPISTOLA ÎNTÎII CĂTRE TIMOTEI A SFÎNTULUI APOSTOL PAVEL

Introducere, traducere și comentariu

Teză de doctorat
de Br. SABIN VERZAN

(continuare)

CAPITOLUL VIII

TIMOTEI — OMUL LUI DUMNEZEU

(6, 11—16)

(continuare)

6, 13. «Din nou, spune Sfântul Ioan Hrisostom, îl ia pe Dumnezeu ca martor făcînd aceasta și puțin mai înainte (vezi 5, 21). Astfel sporește teama, iar pe ucenic îl pune mai mult la adăpost, arătînd că îndrumările pe care el le dă nu sînt omenești, ci sînt primite de la Domnul Insuși pentru ca astfel și Timotei avînd pururi înainte pe Dumnezeu ca Martor de la Care el (Apostolul) le-a auzit, să-și păzească sus cugetul prin amintirea Lui»¹³⁰¹.

Cuvîntul Apostolului neamurilor este, într-adevăr, solemn, impune, obligă: «*Îți poruncesc înaintea lui Dumnezeu... și a lui Hristos Iisus...*». El este adresat nu unui simplu om și nici chiar unui simplu creștin, ci unuia dintre episcopii Bisericii din epoca apostolică pentru care invocarea ca martori ai lui Dumnezeu-Tatăl și ai lui Iisus Hristos reprezenta supremul argument pentru punerea în valoare a unei învățături și înțelegerea importanței ei excepționale (vezi și 5, 2; II Tim. 4, 1).

Verbul *παργγέλλω* înseamnă, în acest caz, a porunci, a prescrie, a ordona. Sfântul Apostol Pavel îl folosește pentru a introduce reglementări obligatorii, cu caracter general (I Cor. 7, 10; 11, 17; I Tes. 4, 11; II Tes. 3, 4, 6, 10, 12; I Tim. 1, 3; 4, 11; 5, 7; 6, 17). Folosit de mai multe ori în această Epistolă, verbul *παργγέλλω* este prima dată adresat lui Timotei, căruia Apostolul neamurilor îl înțeamnă folosindu-se de verbul *παρακαλέω*, a îndemna, a ruga, a invita la (vezi de ex. 1, 3). Folosirea, în această împrejurare, a verbului *παργγέλλω* nu înseamnă însă nimic altceva decît că învățăturile introduse astfel au un caracter excepțional. Subordonarea lui Timotei față de Apostolul îndrumător este un fapt care se constată din întreaga Epistolă și, evident, și din II Timotei, dar această subordonare are ca temelie calitatea lui Timotei de ucenic al Sfântului Apostol Pavel, fapt care permite celui din urmă, formulări de mare franchețe, sinceritate și elocvență, îndrumări directe și complete. Toate aceste îndrumări însă sînt adresate cu scopul, care transpare din fiecare cuvînt al Epistolei, de a lăsa Bisericii din Efes ca episcop pe un om al lui Dumnezeu, «desăvîrșit, bine pregătit pentru orice lucru bun» (II Tim. 3, 17). De aceea folosirea verbului a porunci în acest context trebuie interpretată ca semnul unei profunde responsabilități a Apostolului neamurilor față de viitorul Bisericii din Efes încredințate spre păstorie episcopului Timotei.

1301. *Op. cit.*, P.G., LXII, 595—596.

Pronumele *σοι*, *ție*, arată adresa precisă a îndrumărilor care urmează. Adverbul *ἐνώπιον*, înaintea, este simetric cu același adverb din versetul anterior pentru a se sublinia ideea de angajament din partea lui Timotei atât în fața oamenilor, cât și în fața lui Dumnezeu. Dumnezeu, Ființa supremă, este invocat aici, ca și în alte texte din Epistolele către Timotei (5, 21; II Tim. 4, 1) pentru a da o accentuată și gravă notă de seriozitate cuvântului de îndrumare, dar și pentru că Timotei este omul lui Dumnezeu (6, 11). Dumnezeu este înfățișat ca «*Cel ce dă viață tuturor*». Verbul *ζωογονέω*, a da viață, a face să trăiască, a zămislî, a crea, exprimă lucrarea caracteristică lui Dumnezeu de a aduce la viață ființele vii, idee redată cu pregnanță într-o rugăciune din Rînduiala Sfintei Taine a Botezului: «Tu de bunăvoie, toate le aduci dintru neființă întru ființă, cu puterea Ta *ții* făptura»¹³⁰², (cf. Ieșire 1, 17; 18, 22; Luca 17, 33; Fapte 7, 19). Această însușire a lui Dumnezeu este amintită într-un asemenea context pentru a se afirma puterea cea mare a lui Dumnezeu și pentru a demonstra dependența oricărei creaturi (*τὰ πάντα*) de această putere și supunerea pe care i-o datorează orice om și mai ales slujitorul bisericesc lui Dumnezeu.

Ca și în I Timotei 4, 27 și II Timotei 4, 1, alături de Dumnezeu-Tatăl, este luat ca martor al poruncii pauline și Hristos Iisus deoarece Cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi este Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, dîndu-Se pe Sine preț de răscumpărare pentru toți (I Tim. 2, 5—6), iar orice preot este slujitor și ostaș al Său (4, 6; II Tim. 2, 3) deoarece a adus la lumină Evanghelia (II Tim. 1, 10). Persoana și lucrarea lui Hristos sînt, deci, adînc implicate în viața Bisericii și în viitorul acesteia. Deci slujitorul bisericesc va răspunde pentru felul în care și-a îndeplinit îndatoririle și înaintea (*ἐνώπιον*) lui Iisus Hristos, Dreptul Judecător (Matei 25, 31—46).

Iisus este înfățișat ca Persoană istorică (cf. II Tim. 2, 8), evocîndu-se unul din momentele semnificative din timpul Patimilor Sale: Prezența lui Hristos, adus spre Judecată la Pontiu Pilat (Luca 23, 1—24; cf. Matei 27, 2—24; Marcu 15, 1—15), guvernator roman al Iudeii între 26—36¹³⁰³.

Teodoret scrie că «*mărturisirea cea bună*» din acest text se referă la Patimile Domnului¹³⁰⁴. Sfîntul Ioan Hrisostom însă întrebîndu-se care este mărturisirea cea bună despre care vorbește Apostolul neamurilor aici face trimitere la Evanghelia după Sfîntul Ioan (18, 37): «Eu spre aceasta M-am născut și pentru aceasta am venit în lume ca să dau mărturie pentru adevăr», cuvinte spuse de Mîntuitorul înaintea lui Pilat¹³⁰⁵. Această din urmă interpretare este preferabilă și din motivul că autorul Epistolei se referă aici în mod precis la o întîlnire a lui Iisus cu Pontiu Pilat, singura de altfel, cunoscută din relatările Sfîntilor Evangheliști. Desigur că mărturisirea lui Iisus din fața lui Pontiu Pilat nu se mărginește la cuvintele din Ioan 18, 37 citate mai înainte căci, cum

1302. Rugăciunea slîntirii apei, în *Molittelnic*, ediția cit., p. 32.

1303. Pr. dr. I. Mîrcea, *Dicționarul...*, p. 378.

1304. *Op. cit.*, P.G., LXXXII, 828.

1305. *Op. cit.*, P.G., LXII, 597; cf. Ecumeniu, *op. cit.*, P.G., CXIX, 191; Teofilact, *op. cit.*, P.G., CXXV, 84.

spune Sfântul Ioan Hrisostom, «multe altele a mărturisit atunci» Hristos¹³⁰⁶. Pe de altă parte buna mărturisire a lui Hristos înaintea lui Pilat își găsește paralela sa în mărturia cea bună a lui Timotei înaintea multor martori (vers. 12)¹³⁰⁷.

6, 14. Este versetul în care se descoperă motivul și sensul invocării solemne din 6, 13. «Să păzești porunca neîntinată, fără prihană, pînă la Arătarea Domnului nostru Iisus Hristos» exprimă implicațiile preoției creștine. Și anume: enunțul dezvăluie în ce constă lucrarea preotului, durata acestei lucrări ca și răspunderea în perspectivă eshatologică a slujitorului bisericesc.

Verbul *τηρέω* (în text infinitivul aorist) înseamnă a păzi, a conserva, a apăra de, a ține strict, a observa, a veghea asupra, a asigura împotriva. Toate aceste sensuri ale verbului sînt prezente în îndemnul paulin din acest verset deoarece preotul trebuie să se comporte în raport cu «porunca» încredințată în așa fel încît aceasta să fie deplin slujită. Or, alegerea și folosirea verbului *τηρέω* adesea întîlnit în Noul Testament, indică cel mai bine ideea de preoție activă, conștientă, dinamică, înțeleaptă, devotată și dăruită, sub toate aspectele, slujirii lui Dumnezeu, Bisericii și Evangheliei. Acest verb este întrebuițat cu precădere în cuvîntările Mîntuitorului pentru a se da expresie ideii de împlinire și de respectare a poruncilor Vechiului Testament (Matei 19, 7; cf. 23, 3), a poruncilor Legii celei noi (Ioan 14, 15, 21; 15, 10), a cuvîntelor Mîntuitorului (Ioan 8, 51, 52, 55; 14, 23, 24; 15, 20; 17, 6), a întregii învățăturii revelate (Matei 28, 20: «Să păzească toate cîte v-am poruncit Eu vouă»). Același verb îl întîlnim și în Evanghelii pentru a exprima purtarea de grijă a Mîntuitorului față de Sfinții Apostoli (Ioan 17, 12). Sfîntul Apostol Pavel folosește același verb cu privire la păzirea fecioriei (I Cor. 7, 37), la angajamentul său de a nu fi povară nici unei Biserici (11, 9 — de două ori), la păstrarea unității Duhului (Efes. 4, 3) și la ferirea fără prihană a sufletului și trupului pînă «la venirea Domnului nostru Iisus Hristos» (I Tes. 5, 23). Dar cea mai caracteristică întrebuițare de către Apostolul neamurilor a acestui verb din punctul de vedere al textului de care ne ocupăm, o întîlnim în aceea neîntrecută analiză retrospectivă făcută de Sfîntul Apostol Pavel asupra trudei sale misionare, chintesență a testamentului său spiritual: «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit» *τετήρηκα*, (II Tim. 4, 7). Întregul sens al verbului *τηρέω* cu privire la slujirea preoțească își află întreaga măsură în lumina acestui cuvînt paulin. Tot ce-a însemnat slujirea misionară a Apostolului neamurilor este implicat și în slujirea preoțească deoarece între *πίστις*, credință, din I Timotei 4, 7 și *ἐντολή*, poruncă, din I Timotei 6, 14 nu e nici o deosebire. O singură distincție trebuie făcută între cele două texte și anume aceea că în II Timotei 4, 7, Apostolul neamurilor are în vedere o lucrare săvîrșită în trecut în chipul cel mai deplin cu putință (ceea ce justifică folosirea perfectului), iar în I Timotei 6, 14, Apostolul neamurilor privește și descrie lucrarea permanentă, pînă la sfîrșitul veacu-

1306. *Op. cit.*, P.G., LXII 597.

1307. C. Spicq, *Les Ep. Past.*, p. 570.

rilor, a slujitorilor bisericеști, cărora, iată, li se încredințează «porunca» spre pază. Cu toate că Apostolul neamurilor are în vedere aici lucrarea membrilor ierarhiei bisericеști pînă la sfîrșitul veacurilor (cf. II Tim. 1, 12), ierarhia bisericеască nu ne apare ca o abstracțiune, impersonală, ci ne este înfățișată ca fiind alcătuită din persoane fizice după cum se poate constata din folosirea pronumelui *se* după *τηρησαι* (cf. «tu» din vers. 11 și «ție» din vers. 17). Dar această prezentare sub formă concretă a ierarhiei bisericеști nu exclude ci, dimpotrivă, implică succesiunea membrilor acesteia «pînă la Arătarea Domnului nostru Iisus Hristos». Intr-o astfel de perspectivă, infinitivul *τηρησαι* trebuie înțeles în toate sensurile și nuanțele sale, implicînd din partea slujitorilor bisericеști blîndețe și înțelepciune (Matei 10, 16; II Tim. 2, 24—25), intransigență și inflexibilitate (I Cor. 5, 1—12; I Tim. 1, 3, 7—10; 18; 4, 7, 11; 5, 20; 6, 2, 11, 20 etc.), eforturi permanente și înfruntare a primejdiilor (I Cor. 4, 10—14; II Cor. 11, 21—33), adaptarea neîntrepută a formelor activității misionare în raport cu nevoile și cu exigențele în permanentă evoluție și schimbare ale credincioșilor (I Cor. 9, 19—23) precum și realizarea celor mai potrivite relații față de cîrmuirile și structurile statale (Rom. 13, 1—8; I Petru 2, 13; I Tim. 2, 2—3; Tit 3, 1; cf. Matei 22, 21 etc.). Într-un cuvînt, slujitorul bisericesc trebuie să aibă mereu înainte îndrumarea și experiența paulină: «Tuturor toate m-am făcut... Dar toate le fac pentru Evanghelie» (I Cor. 9, 22—23) spre a atinge țelul și învățătura Mîntuitorului: «Învățîndu-i să păzească (*τηρειν*) toate cîte v-am poruncit Eu vouă» (Matei 28, 20).

Termenul *ἐντολή*, poruncă, ordin, instrucțiune, mandat, precept, rînduială, lege, normă, desemnează, în Noul Testament, învățătura Mîntuitorului (5, 19; Ioan 10, 18; 12, 49, 50; 13, 34; 14, 15, 21; 15, 10; I Cor. 7, 19; 14, 37; II Petru 2, 21; 3, 2; I Ioan 2, 3; 3, 22, 24; 5, 2; II Ioan 4, 5, 6; Apoc. 12, 17) sau Legea Vechiului Testament (Matei 15, 3; 19, 17; 22, 36; Marcu 10, 5, 19; 12, 28; Luca 1, 6; 23, 56; Rom. 7, 8, 9, 12, 13; Efes. 2, 15; Evrei 7, 5, 16; 9, 19 etc.). În textul de care ne ocupăm termenul *ἐντολή* apare nedeterminat, motiv pentru care înțelesul său trebuie aflat din contextul imediat și îndepărtat, dar mai cu seamă din raportul stabilit între Timotei, căruia îi este adresat îndemnul «să păzești» și exigențele acestei acțiuni de păzire a poruncii «neîntinată, fără prihană». Luînd în considerație toți acești factori de determinare a exegezei în cazul de față prin «poruncă», trebuie să înțelegem, deopotrivă, îndrumările apostolice date lui Timotei cu privire la învățătura și viața creștină¹³⁰⁸, dumnezeiasca învățătură¹³⁰⁹, întreaga învățătură evanghelică, tot ceea ce a poruncit Iisus (Matei 28, 20), porunca cea nouă dată de Iisus (Ioan 13, 34; 14, 15; 45, 10, 12; cf. 15, 14), cuvintele lui Iisus (Ioan 8, 51, 52; 14, 23, 24; 15, 20), învățătura și cuvîntul sănătoase (I Tim. 1, 10; 6, 3; II Tim. 1, 13; 4, 3; Tit 1, 9; 2, 1), comoara încredințată slujitorilor bisericеști (I Tim. 6, 20;

1308. Sfîntul Ioan Hrisostom, *op. cit.*, P.G., LXII, 597; Ecumeniu, *op. cit.*, P.G., CXIX, 192; Teofilact, *op. cit.*, P.G., CXXV, 84.

1309. Teodoret, *op. cit.*, P.G., LXXXII, 828; cf. Teodor de Mopsuestia și Eutimie Zigabenu, apud I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 281.

II Tim. 2, 14; cf. 2, 12) cu care, probabil, termenul «poruncă» din I Timotei 6, 14 se găsește în cea mai deplină echivalență în Epistolele pastorale.

Cele două adjective: «neîntinată» și «fără prihană» sînt raportate la «poruncă» și trebuie înțelese adverbial, pe lângă verbul «să păzești»¹³¹⁰. Ἀσπιλος, neîntinat, nepătat, fără cusur, ireproșabil, presupune, mai întii, însușirea ontologică a «poruncii» și, numai după aceea, înfățișează rezultatul unei laborioase și complexe lucrări preoțești cu privire la păstrarea acestei însușiri care-i este proprie dintru început. Acest adjectiv califică, în Noul Testament, însușirea cucerniciei adevărate (Iacov 1, 27), pe aceea a creștinilor în așteptarea Parusiei (II Petru 3, 14) ca și nevinovăția lui Hristos Care S-a jertfit ca un Miel fără pată (I Petru 1, 19).

Ἀνεπίληπτος, fără prihană, nepătat, practic un sinonim al adjectivului «fără pată», exprimă, de asemenea, însușirea proprie «poruncii» încredințate membrilor ierarhiei bisericești spre păstrare, iar, apoi, rezultatul ideal al lucrării membrilor acestei ierarhii. Folosit numai în I Timotei, acest adjectiv caracterizează pe cei ce pot să aspire la preoție (3, 2) și pe văduvele adevărate (5, 7). În context, atît «neîntinată», cît și «fără prihană» exprimă mai mult o apreciere asupra calității și caracterului exemplar al activității membrilor ierarhiei bisericești, în raport cu modul în care această activitate se reflectă în opinia credincioșilor și a altor oameni (I Tim. 3, 7; Col. 4, 5). În sine, «porunca» este mai presus de întinăciune sau prihană (cf. Efes. 5, 27).

Conjunția μέχρι, pînă la, are sens temporal și servește, în general, pentru a introduce un reper cronologic. În cazul de față, acest reper este reprezentat de «Arătarea Domnului nostru Iisus Hristos». Termenul ἐπιφάνεια, arătare, desemnează întruparea Domnului (II Tim. 1, 10), dar, mai cu seamă, venirea a doua, Parusia Sa (II Tes. 2, 8; II Tim. 4, 1, 8; Tit 2, 13), fiind sinonim cu «ziua Domnului nostru Iisus Hristos» (I Cor. 1, 8; Filip. 1, 6; cf. Rom. 2, 5; 13, 11; I Cor. 5, 5; II Cor. 1, 14; Filip. 1, 10; 2, 16; I Tes. 5, 4). «Pînă la Arătarea Domnului nostru Iisus Hristos» denumește întreaga istorie a Bisericii care stă sub purtarea de grijă a lui Hristos (II Tim. 1, 12), Care este în Biserică «pînă la sfîrșitul veacului» (Matei 28, 20). E de la sine înțeles că, aici, Apostolul nu are în vedere numai pe Timotei, deși el este cel dintîi la care se referă, deoarece așezarea sa ca episcop la Efes i-a prilejuit aceste îndrumări. În această lumină trebuie înțelese ultimele cuvinte pauline scrise lui Timotei: «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății pe care Domnul mi-o va da în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit Arătarea Lui» (II Tim. 4, 7—8), care sînt, practic, cel mai bun comentariu al textului de față. Evocarea unui termen ca epifania Domnului într-un astfel de context nu poate să nu sugereze și ideea de răspundere și răsplată (Rom. 2, 5—7; II Cor. 1, 14; Filip. 1, 10). Sfîntul Ioan Hrisostom, avînd în vedere tocmai această răspundere ce-i revine slujitorului bisericesc la judecata cea din urmă,

1310. I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 282.

scoate în evidență sensul parenetic, pedagogic, al cuvintelor pauline spunând că Apostolul îl provoacă pe Timotei la o cif mai desăvârșită slujire¹³¹¹.

Vorbind de Arătarea, de Ziua sau de Parusia Mântuitorului, Sfântul Apostol Pavel o arată ca fiind a Domnului nostru Iisus Hristos (I Cor. 1, 7, 8; 5, 5; I Tes. 5, 23; II Tes. 2, 1, 2), deoarece, cu acest prilej, se vor manifesta puterea, slava, domnia lui Iisus Hristos, într-un cuvânt, Parusia este lucrarea Împăratului Hristos de la sfârșitul veacurilor (Matei 25, 31—34, 40).

6, 15. Cu toate că ideea principală urmărită de Apostolul neamurilor, aceea de definire a sensului preoției ierarhice sacramentale a fost deplin conturată, autorul Epistolei consideră necesar să dezvolte învățătura privind Parusia Domnului, referindu-se la faptul că ea se va produce la timpul său prin voia lui Dumnezeu. Această dezvoltare a învățăturii despre Parusie își află o deplină motivare în faptul că, în privința momentului Parusiei, se manifestă, uneori, în epoca apostolică, o anumită nerăbdare, generatoare, adesea, de dezordini și demobilizare în ce privește împlinirea preceptelor morale ale Evangheliei (I Tes. 5, 1—3, 14; II Tes. 2, 1—3; 3, 6, 7, 10—12). Pentru a preveni o astfel de situație, Apostolul neamurilor subliniază că Parusia Domnului este un act pe care-l va săvârși numai Dumnezeu, la timpul pe care-l va găsi potrivit.

Analiza ca atare a textului confirmă ideea generală a enunțului paulin. Pronumele relativ ἧ, pe care, (acuz. sing. fem. de la ὅς) arată că autorul Epistolei se referă, în continuare, la Arătarea Domnului nostru Iisus Hristos care rămâne subiectul logic al gândirii sale din versetele 14—16. Acest pronume anunță, ca de obicei, noi date asupra substantivului pe care-l înlocuiește (I Tim. 1, 6, 19; 2, 4; 4, 3, 6 etc.). Verbul δείκνυμι, a arăta, a oferi privirilor, a face public, a descoperi, este verbul prin care se exprimă descoperirea de către Mântuitorul a unor învățături evanghelice (Matei 16, 21; Ioan 10, 32; 14, 8; cf. 5, 20; Fapte 10, 28; I Cor. 12, 31; Apoc. 1, 1; 22, 6) sau, în general, o acțiune de arătare publică a unor lucruri sau evenimente necunoscute sau care, la un moment dat, prezintă interes public (Matei 8, 4; Marcu 1, 44; 14, 15; Luca 20, 24; Ioan 20, 20; Fapte 7, 3; Evrei 8, 5; Iacov 2, 18; 3, 13). În textul de care ne ocupăm, verbul «va arăta» exprimă actul celei de-a doua veniri a Domnului nostru Iisus Hristos, al Parusiei Sale, momentul în care se va manifesta slava și puterea Fiului Omului (Matei 16, 27; 25, 31, 34, 40; Marcu 8, 38; Fapte 1, 11; I Tes. 4, 16; II Tes. 2, 8). Totodată acest verb se referă la Parusia Domnului și ca act de descoperire despre Hristos și despre destinul neamului omenesc care va fi deplin dezvăluit la a doua venire (Matei 25, 31—46; Iuda 14; Apoc. 1, 7) când se vor cunoaște și cele ascunse ale oamenilor (Rom. 2, 16).

Evenimentul pe care îl «va arăta» Hristos se va produce «la vremea Sa». Substantivul καιρός, timp, vreme, moment oportun, termen, timp fixat, exprimă, adesea, un termen în legătură cu o lucrare a Mân-

1311. *Op. cit.*, P.G., LXII, 597.

tutorului (Matei 8, 29 ; 26 18 ; Marcu 1, 15 ; Luca 1, 20 ; Ioan 7, 6, 8 ; Fapte 3, 20 ; Rom. 5, 6 ; I Tim. 2, 6 ; Tit 1, 3 ; Evrei 9, 10 ; I Petru 1, 11) sau cu alte evenimente care trebuie să se producă numai când s-au împlinit unele condiții (Matei 13, 30 ; 21, 34, 41 ; 24, 45 ; Luca 8, 13 ; 12, 42 ; 20, 10 ; Ioan 5, 4 ; Fapte 13, 11 ; 17, 26 ; Gal. 6, 9 ; II Tim. 4, 3, 6). Cel mai adesea însă, acest termen se referă, în scrierile Noului Testament, la Parusia Domnului, la momentul când aceasta se va produce (Marcu 13, 33 ; Luca 21, 24 ; Fapte 1, 7 ; Rom. 7, 29 ; Efes. 1, 10 ; I Tes. 5, 1 ; I Tim. 4, 1 ; II Tim. 3, 1 ; I Petru 1, 5 ; 4, 17 ; 5, 6 ; Apoc. 1, 3 ; 11, 18 ; 22, 10). În Epistolele pastorale, acest termen este folosit de 3 ori la plural (vezi și I Tim. 2, 6 ; Tit 1, 3 ; cf. Matei 16, 3 ; 21, 41 ; Luca 21, 24 ; Fapte 3, 20 ; 14, 17, 26 etc.), desemnând vremurile eshatologice legate, evident, de venirea a doua a lui Iisus pe pământ. În textul de care ne ocupăm, *καίρὸς* desemnează momentul însuși al Parusiei Domnului.

Termenul *ἰδιός*, al său, propriu, potrivit, determină substantivul *καίρὸς* (vezi și I Tim. 2, 6 ; Tit 1, 3) întregindu-i înțelesul în sensul că evenimentul Parusiei se va produce în cel mai potrivit moment, expresia *καίρῳ ἰδιός* fiind echivalentă cu Ziua Domnului sau a lui Hristos (I Cor. 1, 8 ; II Cor. 1, 14 ; Filip. 1, 10 ; 2, 16 ; I Tes. 5, 2 ; II Petru 3, 10 ; cf. 3, 12 etc.). Expresia «la vremea Sa» ne dezvăluie un moment al iconomiei mântuirii omului «cea întru credință» (I Tim. 1, 4), dar și logica întrinsecă acestui plan al mântuirii care se desfășoară potrivit voinței divine. Aceeași expresie poate să însemne că Ziua Parusiei este deja hotărâtă de Dumnezeu, urmînd ca ea să se producă conform acestei hotărîri, care se încadrează planului mântuirii neamului omenesc (Matei 24, 36, 42 ; Marcu 13, 32 ; Luca 17, 20 ; Fapte 1, 7 etc.). Din I Timotei 6, 15, rezultă o singură certitudine, aceea că Parusia va avea loc, se va produce. Acest fapt dă un sens soteriologic deplin existenței umane ca și ostelilor misionare și pastorale ale slujitorului bisericesc. Precizarea că Parusia Domnului se va produce cu certitudine are și un sens eliberator pentru slujitorul bisericesc întrucît păzirea poruncii are ca termen final tocmai producerea acestui eveniment, cînd Stăpînul va primi ce este al Său cu prisosință ca în parabola talanților (Matei 25, 14—30) de la slujitorii cărora le-a încredințat avuția Sa spre a o păstra și înmulți (25, 15, 21, 23). Această idee a eliberării slujitorului bisericesc de răspunderea de a păzi comoara încredințată revine cu regularitate în Epistolele pastorale (II Tim. 1, 13, 14 ; cf. 4, 18 ; Gal. 4, 19 ; Efes. 4, 13).

Producerea Parusiei este declanșată, ca să spunem așa, prin puterea lui Dumnezeu, Căruia Apostolul neamurilor îi închină o doxologie. În această doxologie care continuă și în versetul 16, Dumnezeu este numit «*fericitul*» (*ὁ μακάριος*) ca în I Timotei 1, 11. Referindu-se la acest termen, Sfîntul Ioan Hrisostom precizează că Dumnezeu este fericirea adevărată întru care nu se află nimic trist, nici o neplăcere¹³¹². Al doilea nume dat lui Dumnezeu este acela de «*singurul Stăpînitor*» (*μόνος δυνάστης*) (cf. II Macabei 12, 15 ; Înt. lui Is. Sirah 46, 5) ; *μόνος* este

1312. *Op. cit.*, P.G., LXII, 597 ; cf. *Ecumeniu, op. cit.*, P.G., CXIX, 192.

întilnit cu același sens în I Tim. 1, 17; cf. Apoc. 15, 4. Nimeni nu are stăpînire asupra lui Dumnezeu și, în același timp, nimeni nu poate ieși de sub stăpînirea Lui, în cer și pe pămînt (II Macabei 12, 15, 28; 15, 4). El este singurul Stăpînitor, cum spune Sfîntul Ioan Hrisostom, spre deosebire de oameni și pentru că este fără început¹³¹³. Termenul *δυναστεύς*, puternic, stăpînitor, este raportat la Dumnezeu numai aici, în Noul Testament. În celelalte două întrebuintări ale sale în cărțile Noului Testament, acest termen desemnează pe deținătorii puterii într-o obște omenească (Luca 1, 52; Fapte 8, 27) a căror putere este limitată și dependentă, spre deosebire de puterea lui Dumnezeu care este nemărginită și de sine stătătoare.

Sintagma: «*Împăratul împăraților*» (ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, cf. 1, 17) este împrumutată din Vechiul Testament, unde Dumnezeu primește acest titlu (III Macabei 5, 35; cf. II Macabei 13, 4; Daniel 2, 37) și ea exprimă încrederea nemărginită în Dumnezeu cel adevărat Care este mai presus de orice putere și de orice stăpînire, «Dumnezeu mare și puternic și minunat» (Deut. 10, 17; Ps. 135, 2—3). Același sens îl are și sintagma «*Domnul domnilor*» (ὁ κύριος τῶν κυριευόντων, cf. Apoc. 19, 16). «Acestea sînt spuse, precizează Sfîntul Ioan Hrisostom, spre mîngîiere pentru ca să nu ne speriem și să nu ne înfricoșăm de împărații de aici»¹³¹⁴. Într-un context ca cel din II Timotei 6, 14—16, afirmarea, prin sintagmele amintite, a atotputerniciei divine e de natură să înalțe cugetul cititorilor Epistolei la înțelegerea sensului profund și unic nu atît al Parusiei Domnului, cît al Judecării celei din urmă la care vor veni nu numai toate neamurile (Matei 25, 32), dar și toți stăpînitorii pămîntului (Ioan 12, 31; 16, 11; cf. Efes. 6, 12; cf. Evrei 1, 13; 10, 13; Ps. 109, 1; Apoc. 19, 17—19). Atunci se vor vădi cugetele, sensul și valoarea vieții fiecăruia (Rom. 2, 16; cf. Luca 8, 17; I Cor. 4, 5).

Judecata cea din urmă este făcută «întru dreptate» (Apoc. 19, 11) de Iisus Hristos al Cărui nume de Judecător scris pe coapsa și veșmîntul Lui este acela de «*Împăratul împăraților și Domnul domnilor*» (19, 16). Acest apelativ este primit de Hristos în legătură cu învățătura că El este unicul Judecător (Ioan 5, 22; cf. Fapte 10, 42; II Tim. 4, 1).

6, 16. Ideile doxologiei pauline din acest verset sînt o continuare a celor din versetul anterior. Astfel, după ce Dumnezeu este înfățișat, în vers. 15, într-una din manifestările și lucrările Sale în raport cu lumea (Parusia și Judecata universală), în vers. 16, Dumnezeu este prezentat *ad intra*, adică în natura și însușirile Lui în raport cu creația.

Despre natura divină autorul Epistolei se exprimă prin două afirmații («*Cel ce singur are nemurire / locuind întru lumina neapropiată*») și două negații prin care se înfățișează neputința firii omenești de a vedea pe Dumnezeu («*pe Care nu l-a văzut nimeni din oameni / nici nu poate să-L vadă*»). Atît prin afirmațiile, cît și prin negațiile enunțului paulin sporesc cunoștințele creștinului despre Dumnezeu, adîncindu-se astfel înțelesurile teologiei drept cuvînt despre Dumnezeu. Textul

1313. *Op. cit.*, P.G., LXII, 597.

1314. *Ibidem*.

paulin în sine este desăvârșit nu numai din punct de vedere stilistic-literar, autorul făcând dovada virtuților sale creatoare, ci și din punct de vedere al conținutului și în perspectiva teologiei, ca știință despre Dumnezeu. O paralelă deplină și compactă a acestui text paulin nu există ca atare în Sfânta Scriptură¹³¹⁵ de unde și importanța lui pentru teologie, mai exact pentru conceptul teologic paulin despre Dumnezeu.

Sintagma: «*Cel ce singur are nemurire*» este un nume divin, definitiv, deoarece nemurirea după natură aparține exclusiv lui Dumnezeu (Inț. lui Solom. 12, 1; Rom. 1, 23; I Tim. 1, 17). Termenul *μόνος*, singur, unic, este, pentru a treia oară, raportat la Dumnezeu în I Timotei (vezi și 1, 17; 6, 15). În general, în Noul Testament, acest adjectiv este folosit pentru a afirma unicitatea lui Dumnezeu (Ioan 5, 44; 17, 3) sau a unora din însușirile Lui (Luca 5, 21; 16, 27; Apoc. 15, 4). În I Timotei 6, 16, *μόνος* apare articulat (cf. Ioan 17, 3; I Tim. 1, 17; 6, 15), subliniind ideea de unicitate a lui Dumnezeu și însușirea Lui de nemuritor. Folosirea acestui adjectiv susține mai întâi deosebirea dintre Dumnezeu și stăpînitorii din versetul anterior pe care El îi judecă după cum rezultă din întreaga logică internă a contextului și a gândirii pauline din pericopa 6, 13—16. Această legătură a făcut-o mai întâi Teodor de Mopsuestia care spune că Dumnezeu este Împărat și Domn întrucît împărățește și domnește peste toți, putînd să aducă pieirea tuturor, pe cînd El singur are nemurirea, ca putere pe care ne-o atribuie și nouă¹³¹⁶.

În același timp însă, *μόνος* distinge între Dumnezeu și întreaga zidire, căci, așa cum notează Ecumeniu, chiar dacă și îngerii, și sufletele, și demonii au nemurire, «aceasta este o nemurire prin participare la harul singurului Nemuritor»¹³¹⁷. *ἔχω*, avînd (participiul prezent de la *ἔχω*, a avea), exprimă posesia permanentă a unei însușiri sau a unui bun spiritual (cf. I Tim. 1, 19; II Tim. 2, 19). Aici acest verb exprimă această posesie în exclusivitate deoarece numai Dumnezeu, subiectul logic al formulării pauline, are nemurire. Acest fapt justifică repetarea adjectivului *μόνος*, unicul, singurul, în acest verset, după folosirea lui și în versetul anterior.

O astfel de însușire aparținînd în exclusivitate lui Dumnezeu este «*nemurirea*». Termenul *ἀθανασία*, nemurire (cf. *ἀφάρτος*, nesticăcios, I Tim. 1, 17) este folosit, în Noul Testament, numai de Sfîntul Apostol Pavel. În I Corinteni, acest substantiv denumește una din însușirile trupurilor înviate la Parusie (15, 53, 54); același trup care, înainte de moarte era muritor, după înviere, devine nemuritor. Acesta este darul

1315. O parafrază a acestui text ar putea fi considerată o parte a așa-numitei *Predici a lui Petru* (Apostolul), scriere apocrifă din care citează Clement Alexandrinul în *Stromata* a VI-a (capitolul 5, 39): «Cunoașteți, așadar, că este un singur Dumnezeu, Care a făcut început tuturor, a Cărui stăpînire nu are sfîrșit... Cel nevătămat, Cel ce vede toate, Cel necuprins, Care cuprinde toate, Care n-are trebuință de nimic, de Care toate au nevoie și există datorită Lui, Care este neînteles, veșnic, nesticăcios, nefăcut, Care a făcut pe toate cu Cuvîntul puterii Lui, adică al Fiului» (*Scrieri*, partea a doua, *Stromatele*, trad. rom. de Pr. D. Fečșoru, în PSB, EIBM, București, 1982, p. 413).

1316. *Op. cit.*, P.G., LXVI, 944.

1317. *Op. cit.*, P.G., CXIX, 193; cf. Teofilact, *op. cit.*, P.G., CXXV, 84.

lui Dumnezeu, cum spune Sfântul Clement Romanul : «Cît de fericite și minunate sînt darurile lui Dumnezeu, iubiților ! Viață în nemurire (ζωή ἐν ἀφθαρσίᾳ), strălucire în dreptate, adevăr în îndrăznire...»¹³¹⁸.

Chiar dacă acest substantiv are o întrebuințare oarecum restrînsă în Noul Testament, el rămîne termenul cel mai propriu pentru a defini nemurirea și eternitatea divină deoarece sensul său fundamental este acela de negare a posibilității morții (vezi a privativ) în fața Izvorului (Ps. 36, 9) și Începătorului vieții (Fapte 3, 1, 15), Care este viața însăși (Ioan 11, 25 ; 14, 6). Alături de termeni ca ἀφθαρσία, nesticăciune (Efes. 6, 24 ; cf. I Tim. 1, 17) și de ἀκατάλοτος, indestructibil, nepieritor (Evrei 7, 16), ἀθανασία este termenul principal noutestamentar pentru exprimarea ideii de nemurire divină și de nemurire a omului prin harul lui Dumnezeu (vezi Rom. 2, 7 ; I Cor. 15, 42, 50, 53, 54).

Cu enunțul «locuind întru lumină neapropiată», autorul Epistolei își introduce cititorii în adîncimile teologiei luminii celei necreate, care a cunoscut o dezvoltare și o aprofundare deosebite în gîndirea Sfîntului Grigorie Palama¹³¹⁹. Textul de care ne ocupăm («locuind în lumină neapropiată») nu are pararele literale în Sfînta Scriptură, dar învățătura despre lumina întru care «locuiește» Dumnezeu este profund scripturistică. Această lumină s-a arătat lui Moise pe muntele Horeb în rugul care ardea, dar nu se mistuia, cînd Dumnezeu l-a chemat să elibereze pe evrei din robia egipteană¹³²⁰ (Ieșire 3, 1—6). Același lumină, cunoscută sub numele de lumină taborică s-a arătat la Schimbarea la față a Domnului nostru Iisus Hristos, Sfîntilor Apostoli Petru, Iacov și Ioan¹³²¹ (Matei 17, 1—8 ; Marcu 9, 1—8 ; Luca 9, 28—37 ; cf. Ioan 1, 14 ; II Petru 1, 16), Sfîntului Arhidiacon Ștefan, cel dintîi mucenic¹³²² (Fapte 7, 55—56) etc.

Verbul οἰκέω, a locui, a rămîne, a rezida, este folosit, în Noul Testament numai de Sfîntul Apostol Pavel. El exprimă, în primul rînd, locuirea laolaltă a soților, ca urmare a consensului lor liber (I Cor. 7, 12, 13). Sfîntul Apostol Pavel folosește acest verb și pentru a reda ideea de primire, de locuire a Sfîntului Duh în cei ce au primit Sfînta Taină a Botezului (Rom. 8, 9, 14 ; I Cor. 7, 12, 13 ; cf. Rom. 8, 11 ; II Cor. 6, 16 ; Col. 3, 16 ; II Tim. 1, 5 ; II Tim. 1, 14). Verbul οἰκέω, avînd ca subiect pe Dumnezeu, nu mai este întilnit în altă parte a Noului Testament. Deosebit de acesta întilnim verbul ἐνοικέω, un compus și, în același timp, un echivalent al lui οἰκέω, pentru a exprima ideea de locuire a lui Dumnezeu în om care este templul lui Dumnezeu cel viu

1318. *Epistola către Corinteni* (I), ed. F. X. Funk, vol. I, p. 142.

1319. Cuvînt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie ; al treilea dintre cele din urmă. *Despre Sfînta Lumină*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvîrși*, volumul VII, traducere de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, EIBM, București, 1977, p. 263—373 ; 150 *Capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, *ibidem*, p. 424—525.

1320. Vezi Sfîntul Grigorie de Nyssa, *Scriori*, partea întii, *Despre viața lui Moise*, trad. de Pr. prof. D. Stăniloae și Pr. Ioan Buga, în colecția PSB, 29, EIBM, București, 1982, p. 26.

1321. Sfîntul Grigorie Palama, *Despre Sfînta Lumină*, trad. cit., p. 287, 289, 291—293 și passim.

1322. *Ibidem*, p. 297—298.

(II Cor. 6, 16 ; cf. Levitic 26, 11—12 ; Ioan 14, 23 ; Apoc. 21, 3). În I Timotei 6, 16, verbul *αἰθέω* este folosit pentru a mijloci omului înțelegerea și cunoașterea unei realități divine.

Substantivul *φῶς*, lumină (a soarelui, a zilei, a focului, a torței, a ochilor), foc, slavă, mărire¹³²³, este folosit, în Noul Testament, pentru a desemna Persoana Mântuitorului la stabilirea Sa în Capernaum, în hotarele lui Zabulon și Neftalim (Matei 4, 16 ; cf. Isaia 8, 23 ; 9, 1 ; 42, 7 ; Luca 1, 79), în proorocia dreptului Simeon în care Iisus este înfățișat ca «lumină spre descoperire neamurilor» (Luca 2, 32 ; cf. Isaia 9, 1 ; 42, 6 ; 49, 6 ; Fapte 13, 47 ; 26, 23). Acest termen dobândește o foarte largă întrebuințare în scrierile Sfântului Ioan Evanghelistul în care își extinde și îmbogățește sensurile. Astfel *φῶς* este un nume al lui Dumnezeu (I Ioan 1, 5 ; cf. Apoc. 22, 5) și al lui Iisus Hristos (Ioan 1, 7, 8, 9 ; 3, 19, 20, 21 ; 9, 5 ; 12, 35, 36 ; cf. I Ioan 2, 8). Creștinii sînt numiți fii ai lumînii (Efes. 5, 8 ; I Tes. 5, 5 ; I Ioan 1, 7 ; cf. Luca 16, 8). Lumina indică, în consecință, în Noul Testament, o profundă realitate spirituală, existența ei fiind legată de Persoana și lucrarea lui Dumnezeu.

Este demn de remarcat și de reținut că însuși Hristos se denumește pe Sine «Lumină a lumii» (Ioan 8, 12 ; 9, 5 ; cf. 12, 46) exprimînd prin aceasta nu numai faptul că, prin învățătura Sa, luminează «pe tot omul care vine în lume» (1, 9 ; 9, 5), ci și împărtășirea ființei umane cu daruri duhovnicești deosebite din care «lumina vieții» (8, 12) și alungarea întinericului (12, 46) sînt cele mai importante.

În unele texte din Noul Testament, *φῶς*, lumină, desemnează însă o realitate tainică însoțind aparițiile divine în fața unor martori pentru care o astfel de lumină devine insuportabilă din punctul de vedere al posibilităților lor spirituale și fizice. O astfel de lumină este lumina taborică pe care Sfîntul Evanghelist Matei o descrie astfel : «Iisus... S-a schimbat la față înaintea lor (a lui Petru, Iacov și Ioan, la Schimbarea la față) și a strălucit fața Lui ca soarele, iar veșmintele Lui s-au făcut albe ca lumina» (Matei 17, 1—2 ; cf. Marcu 9, 1—2 ; Luca 9, 29). Tot o astfel de lumină a slavei și a puterii dumnezeiești a lui Hristos este și acea «lumină din cer, ca de fulger», care a însoțit apariția lui Iisus în drumul spre Damasc atunci cînd l-a chemat pe prigonitorul Saul la apostolat, pentru a-I vesti Evanghelia (Fapte 9, 3—9 ; cf. 22, 6—11). Această lumină era mai puternică decît strălucirea soarelui pe care nici Saul, nici însoțitorii săi n-au putut-o suporta și au căzut cu fața la pămînt (26, 13—16). O astfel de lumină este descrisă de Sfîntul Apostol Petru ca fiind lumina lui Dumnezeu «cea minunată» (I Petru 2, 9). O astfel de lumină este descrisă și de Sfîntul Apostol Pavel în textul de care ne ocupăm ca fiind «neapropiată».

Adjectivul *ἀπρόσιτος*, un hapax biblic, însemnează inaccesibil, inabordabil, de care nu te poți apropia, neapropiat¹³²⁴. Acest termen exprimă inaccesibilitatea pentru simțuri a lumînii dumnezeiești. Sfîntul Ioan Hrisostom notează : «Așadar una este lumina și Altul Care locuiește ? Este așadar circumscris într-un loc ? Oprește-te ! Nu la aceasta cugetă (Apostolul), ci la neputința cuprinderii naturii dumnezeiești. Ai

1323. A. Bailly, *op. cit.*, p. 2112.

1324. BB : «nevăzută» ; NTB : «nestrăbătătoare».

văzut cum atunci când voințe a grăi ceva de nespun, devine neputincios ?»¹³²⁵. «Neapropiată se numește însă pentru că nimeni nu se poate apropia de ea din pricina strălucirii ei»¹³²⁶.

Exprimarea paulină «locuind întru lumină neapropiată» privește un mod veșnic de a fi al lui Dumnezeu intrucit, în toate însușirile, manifestările și lucrările Sale, Dumnezeu este veșnic, cum sînt, de pildă, mîntuirea și chemarea la mîntuire (II Timotei 1, 9; Efes. 1, 4). Și manifestarea luminii celei neapropiate este veșnică și, deci, necreată. Fiind însă o lucrare a lui Dumnezeu, lumina cea neapropiată se poate împărtăși acelor oameni care «s-au mutat din trup în Duh mai înainte de a sfîrși viața în trup», cum califică Sfîntul Grigorie Palama pe fruntașii Apostolilor care s-au aflat pe muntele Taborului la Schimbarea la față a Domnului¹³²⁷. Mîntea acelor oameni trebuie să fie «atotcurățită și izbăvită de toată ceața materială»¹³²⁸. Această lumină devine vizibilă numai «celor ce sînt în chipul lui Hristos», cum spune Sfîntul Dionisie Areopagitul¹³²⁹, «deși este mai presus de simțire»¹³³⁰. «Căutați pacea, spune Sfîntul Apostol Pavel, cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei 12, 14). «Duhul, zice Sfîntul Maxim Mărturisitorul, ne dăruiește atunci prin îndumnezeire încetarea tuturor lucrărilor naturale ale trupului și minții, așa încît Dumnezeu este Cel ce Se arată și prin suflet și prin trup»¹³³¹. «Și mîntea și trupul primesc aceeași lumină, fiecare potrivit cu sine însuși, dar în chip mai presus de simțuri și de mîntea»¹³³². Dumnezeirea însă, ființa lui Dumnezeu, «e mai presus de vederile acestea și de cunoștințele ce vin din ele»¹³³³. Lumina cea neapropiată este numită de Sfinți «negrăită, necreată, veșnică, netemporală, nemăsurată, nesfîrșită, nehotărnicită, nevăzută de îngeri și de oameni, frumusețea arhetipică și neschimbată, slava lui Dumnezeu, slava lui Hristos, slava Duhului, raza dumnezeirii»¹³³⁴.

Prin exprimarea paulină că Dumnezeu locuiește «întru lumină neapropiată» se afirmă tocmai posibilitatea, pentru «mîntea atotcurățită și izbăvită de toată ceața materială», de a dobîndi cunoștința fericită despre puterea și slava lui Dumnezeu¹³³⁵, căci «Acela nu se desparte niciodată de slava lui veșnică»¹³³⁶. Hristos a asigurat pe Marta, sora lui Lazăr cel înviat a patra zi: «Nu ți-am spus că dacă vei crede, vei vedea slava lui Dumnezeu ?» (Ioan 11, 40; cf. Luca 9, 32). Ființa dumnezeiască însă, «este cu totul fără nume, fiindcă este mai presus de cugetare»¹³³⁷. «Nimeni n-a trăit cu adevărat, care să fi văzut sau să fi înfățișat în cu-

1325. *Op. cit.*, P.G., LXII, 597.

1326. Teofilact, *op. cit.*, P.G., CXXV, 83; cf. Ecumeniu, *op. cit.*, P.G., CXIX, 193.

1327. Sfîntul Grigorie Palama, *Despre Sfînta Lumină*, trad. cit., p. 293.

1328. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, p. 158.

1329. *Despre ierarchia bisericească*, 7, 2; P.G., III, 553 D.

1330. Sfîntul Grigorie Palama, *Despre Sfînta Lumină*, trad. cit., p. 295.

1331. *Capete teologice*, 88; P.G., XC, 1168 A.

1332. Sfîntul Grigorie Palama, *Despre Sfînta Lumină*, trad. cit., p. 295.

1333. *Ibidem*, p. 296.

1334. Sfîntul Grigorie Palama, *Tomul aghioritic*, trad. cit., p. 418.

1335. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. cit., p. 158.

1336. Sfîntul Grigorie Palama, *Despre Sfînta Lumină*, trad. cit., p. 284.

1337. *Idem*, *Tomul aghioritic*, trad. cit., p. 521.

vinte ființa sau firea lui Dumnezeu»¹³³⁸. Este ceea ce afirmă Apostolul neamurilor prin cuvintele: «Pe Care nu L-a văzut nimeni din oameni, nici nu poate să-L vadă». Pronumele *ὅς*, pe care (acuz. sing. masc. de la *ὄς*, care), desemnează pe «fericitul și singurul Stăpînitor, Împăratul împăraților și Domnul domnilor, Cel ce singur are nemurire, locuind întru lumină neapropiată» (versetele 15—16). Verbul *ὀράω* (în text aoris-tul II infinitiv) care înseamnă a vedea, a privi, a observa, a fixa ochii asupra, a contempla, este folosit, în Noul Testament, și pentru a exprima raportul dintre simțul vederii și Ființa dumnezeiască. În majoritatea covârșitoare a cazurilor, acest verb apare însoțit de o negație, cînd este vorba de Dumnezeu, afirmîndu-se, în această privință, în esență: «Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată» (Ioan 1, 18; cf. 5, 37; 6, 46; I Ioan 4, 12, 20). Acesta este motivul pentru care Sfîntul Apostol Pavel îl numește pe Dumnezeu «Cel nevăzut» (I Tim. 1, 17). Este o învățătură din Vechiul Testament pe care Moise a primit-o din gura lui Dumnezeu: «Fața mea nu vei putea s-o vezi, că nu poate vedea omul fața Mea, și să trăiască» (Ieșire 33, 20). Cînd, în Noul Testament, se vorbește despre posibilitatea vederii lui Dumnezeu sau a feței Sale (Matei 5, 8; 18, 10; Ioan 3, 2; Evrei 11, 27) trebuie să înțelegem, prin aceasta, cunoașterea cea negrăită a luminii, slavei și harului dumnezeiesc¹³³⁹. Expresia «*nimeni din oameni*», arată că nu există, pentru nici un om posibilitatea de a «vedea», de a cunoaște nemijlocit Ființa lui Dumnezeu. Dumnezeu Tatăl a fost făcut cunoscut de «Fiul cel Unul-Născut, Care este în sînul Tatălui» (Ioan 1, 17; cf. 14, 47), Care L-a și văzut (6, 46). Partea a doua a enunțului privind imposibilitatea vederii lui Dumnezeu: «*Nici nu poate să-L vadă*» privește și pe oamenii care vor urma în raport cu termenul la care a apărut Epistola (Ieș. 33, 20; Ieremia 23, 18)¹³⁴⁰.

Doxologia paulină se încheie prin cuvintele: «*Căruia este cinstea și puterea în veci, amin*». Termenul *τιμή*, cinste, onoare, este o componentă obișnuită a doxologiilor pauline (I Tim. 1, 17; Evrei 2, 7; cf. Rom. 2, 7, 10; I Petru 1, 7; Apoc. 4, 9, 11; 5, 13). Cinstirea pe care oamenii o datorează lui Dumnezeu nu este una care se afirmă numai cu buzele, ci este împlinirea Cuvîntului și învățăturii lui Dumnezeu (Matei 15, 8—9; cf. Isaia 29, 13; Iezechiel 33, 31; Osea 7, 14; Matei 7, 21—22). Cinstirea Tatălui este legată de cinstirea Fiului: «Cel ce nu cinstește pe Fiul, nu cinstește pe Tatăl Care L-a trimis» (Ioan 5, 23; cf. 8, 49; 12, 26).

Substantivul *ἡ δύναμις*, putere, forță, este, de asemenea, un termen care intră în componența doxologiilor noutestamentare (I Petru 4, 11; 5, 11; Iuda 25; Apoc. 1, 6; 5, 13). Puterea este un atribut al lui Dumnezeu (Efes. 1, 19; Col. 1, 11). Prin această putere dumnezeiască a fost săvîrșită mîntuirea noastră «în Hristos sculîndu-L din morți și așezîndu-L de-a dreapta Sa în ceruri» (Efes. 1, 20; cf. Col. 1, 11; Luca 1, 51; I Petru 4, 11). O astfel de putere era prezentă și în creșterea neîntreruptă a cuvîntului lui Dumnezeu prin predica Sfîntilor Apostoli (Fapte 19, 20). Aici Apostolul neamurilor repetă, de fapt, ideea dezvoltată în versetul

1338. *Ibidem*, p. 524. ~

1339. Vezi și I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 283.

1340. Sfîntul Grigorie Palama, *Despre Sfînta Lumină*, trad. cit., p. 274, 279.

15 în care Dumnezeu este înfățișat ca singurul Stăpîn și ca Acela care arată ziua Parusiei. Prin *αἰώνιος*, veșnic, etern, fără sfârșit (Matei 19, 16; Marcu 10, 17; Ioan 3, 16; Fapte 13, 46; Evrei 9, 12), autorul Epistolei afirmă, în mod indirect, existența în eternitate a Ființei divine, dar și a doxologiei pe care oamenii I-o aduc neîncetat¹³⁴¹ (II Cor. 4, 17, 18; 5, 1; II Tes. 2, 16; II Tim. 2, 10; Evrei 5, 9; 9, 12; II Petru 1, 11). 'Αμῆν', adevărat, într-adevăr, așa este, este o formulă liturgică înfîlțită în încheierea unei rugăciuni (I Cor. 14, 16) sau a unei doxologii (Efes. 3, 21; Filip. 4, 20). În Epistolele pastorale, acest termen este înfîlțit la sfârșitul a trei doxologii (I Tim. 1, 17; 6, 16; II Tim. 4, 18). El exprimă un consimțămînt al celor ce iau parte la un act religios sau liturgic față de conținutul acestui act, încheind, în biserică, orice rugăciune sau propovăduire. Dar el este și o încuviințare solemnă a adevărului creștin și un angajament de trăire a adevărului astfel pecetluit. Este, în același timp, semnul unei solidarități creștine manifestate public spre fortificarea și înălțarea cugetelor la slava și puterea adevărului dumnezeiesc al Bisericii.

În comentariul său asupra acestui text paulin, Sfîntul Ioan Hrisostom spune: «Bine a teologhisit el (Apostolul) aici și, mai ales, la timp potrivit. Fiindcă L-a luat pe Dumnezeu ca martor, de aceea el vorbește mult despre acest Martor, ca astfel să-l îndemne și mai mult pe ucenic»¹³⁴².

* .

Pericopa 6, 11—16 anunță, prin tematica pe care o abordează și o dezvoltă, prin patosul și solemnitatea enunțului, prin forța și vigoarea argumentului teologic, sfârșitul Epistolei. În aceste versete din finalul Epistolei întii către Timotei, preotul creștin își află un ghid al activității sale pastorale care îl integrează în viața religioasă a Bisericii și în cea morală a credincioșilor atît de adînc, încît de lucrarea lui de propovăduire și păstrare a dreptei credințe, precum și de viața lui morală depinde, într-o mare măsură, însăși mîntuirea credincioșilor încredințați lui spre păstorire.

Angajamentul preotului este un angajament definitiv în fața lui Dumnezeu-Tatăl și lui Dumnezeu-Fiul, avînd asupra lui puterea Duhului Sfînt, primită în Taina hirotoniei (I Tim. 4, 15).

Dumnezeu Cel atotputernic și veșnic, nemuritor și nevăzut, se află la obîrșia întregii lucrări preoțești căreia îi dă sens și putere pînă la Parusie cînd toate vor fi date pe față și cînd preotul va lua plata sa, viața veșnică, pentru lupta cea bună a credinței (I Tim. 6, 12) și pentru tot lucrul cel bun săvîrșit.

Înalta teologie a pericopei, frumusețea cea negrăită a țelurilor preoției, puterea cu care a fost investit preotul rotunjesc, laolaltă, o pagină scripturistică menită să sensibilizeze, să mobilizeze și să determine la împliniri anisionare și pastorale pe preoții de totdeauna ai Bisericii.

1341. Sfîntul Ioan Hrisostom, *op. cit.*, P.G., LXII, 597.

1342. *Ibidem*.

AVERTISMENT CELOR BOGAȚI (6, 17—19)

Sfântul Apostol Pavel revine asupra temei bunurilor materiale (vezi versetele 5—10) pe care o reia privind-o dintr-o altă perspectivă, aceea a unor păcate pe care le săvârșesc cei stăpîniți de pofta nesățioasă a înavuțirii. Aceștia sînt toți bogații «din veacul de acum», adică toți aceia care sînt în pericol să-și piardă mîntuirea din pricina nedreptei dețineri și folosiri a bogăției.

Autorul Epistolei este dator cu aprofundarea învățaturii Bisericii despre bogăție în fața creștinilor avuți (cf. 6, 1—2) pentru ca, și ei, să cunoască sensul posesiei bunurilor materiale și valoarea soteriologică a întrebuintării acestora în perspectivă eshatologică.

Plecînd de la Evanghelia Mîntuitorului, Sfântul Apostol Pavel le oferă bogaților spre urmare îmbogățirea și agonisita faptelor bune prin care se dobîndește viața de veci.

Inserarea acestei pericope în acest loc al Epistolei nu dovedește nimic altceva decît dreptul și libertatea autorului de a-și organiza materia potrivit gîndirii sale și priorităților care stăteau înaintea lui Timotei, episcopul Efesului.

6,17. Celor bogați în veacul de acum poruncește-le să nu-și facă închipuiri trufase, nici să nădăjduiască în nestatornicia bogăției, ci în Dumnezeu, Care ne dă toate din belșug spre îndulcire. 18. Să facă (ce este) bine, să se îmbogățească în fapte bune, să fie darnici, apropiați, 19. agonisindu-și lor temelie bună pentru viitor ca să dobîndească viața adevărată.

Variante textuale, 17. *ουψηλοφρονοι* este înlocuit prin *ουψηλα φρονοι* în **NI**; Or, între *επι* și *θεω*, **A I P Ψ** 6.33.81.104.365.1175.1739.1881 *pc* adaugă *τω*; *txt* **ND** * **F G**; după *θεω*, **Dm** a b m vg^{cl} sy bo^{ms}; Ambst Spec adaugă *ζωντι* (vezi 4, 10); *txt* **N** **A F G I P Ψ** 6.33.81.104.365.1175. 1739.1881 *pc* vgst Co; Or. *19.* *οντως* este înlocuit de *αιωνιου* în **D² m** bo^{ms}; sau de *οντως αιων.* 1175 *pc*; *txt* **N** **A D** * **F G Ψ** 81.104.369.1739 *pc* latt sy.

6,17. Trecerea de la doxologia din versetul 16 la noua temă care preocupă pe autorul Epistolei se face brusc, fără nici o pregătire. Aceasta corespunde stării de spirit a autorului Epistolei și seriozității cu care Apostolul neamurilor privește primejdiile pe care le comportă greșita apreciere asupra bogăției din partea unor creștini avuți. Autorul Epistolei are în vedere aici o categorie de creștini pe care o desemnează prin termenul «*cei bogați*».

Termenul *πλοῦσιος* ca și *πλοῦτος* și *πλουσίως* pe care le întîlnim în acest verset își au rădăcina în *πλέω*, a fi plin¹³⁴³, în latină *plenus*, mare cantitate¹³⁴⁴. Acești termeni redau ideea de abundență, de abuz de posesie.

În Noul Testament, termenul *πλούσιος* este folosit de Mântuitorul în legătură cu tinărul bogat care dorea să aibă viața veșnică (Matei 19, 16; Marcu 10, 17; Luca 18, 23), dar care nu a putut să urmeze sfatul de a-și vinde averea și de a o împărți săracilor «căci avea multe avuții» (Matei 19, 22). Folosind acest prilej, Mântuitorul face constatarea «că un bogat cu greu va intra în împărăția cerurilor... Că mai lesne este să intre cămila prin urechile acului, decît să intre un bogat în împărăția lui Dumnezeu» (19, 23—24; Marcu 10, 23—24). Același termen este întilnit în Evanghelia după Sfintul Luca pentru a descrie pe bogați ca unii care-și iau mîngîierea pe pămînt (6, 24), pentru a desemna pe cel căruia i-a rodit țarina (12, 16) sau pe bogatul nemilostiv (16, 19, 22; cf. 21, 1). În același timp, Sfintul Luca folosește acest termen pentru a descrie pe vameșul Zaheu «care era bogat» (19, 2) pentru a pune în relief ideea că, nici pentru cel bogat, mîntuirea nu este imposibilă.

Epistola Sfintului Iacov, primul episcop al Ierusalimului, ca și Evanghelia după Sfintul Luca, cuprind accente puternice împotriva bogăției și a celor bogați folosindu-se de același termen *πλούσιος* (1, 10, 11; 2, 6; 5, 1). Sfintul Evanghelist Ioan folosește acest termen numai în Apocalipsă pentru a descrie starea de încredere totală a unora în bogăție (3, 17) și pe acea de totală egalitate a oamenilor, indiferent dacă au sau nu au bogății, în fața judecării din urmă (6, 15; cf. 13, 16). Sfintul Apostol Pavel folosește acest termen numai în sens spiritual, pentru a arăta bogăția harului lui Dumnezeu, împărtășit oamenilor (II Cor. 8, 9; Efes. 2, 4), cu excepția textului de care ne ocupăm în care acest termen e folosit cu sensul său cel mai propriu.

Folosit ca substantiv, la plural (*οἱ πλούσιοι* ca în textul de care ne ocupăm), acest termen desemnează, în Noul Testament, categoria socială a celor avuți față de care Mîntuitorul și Sfinții Săi Apostoli au avut totdeauna o poziție critică sau chiar de condamnare (Marcu 12, 41; Luca 6, 24; 2, 1; Iacov 2, 6; 5, 1; Apoc. 6, 15; 13, 16).

Sfintul Apostol Pavel are, deci, în vedere tocmai pe acești oameni avuți, care constituiau, desigur, o categorie aparte de credincioși în Biserica Efesului¹³⁴⁵. Ei trebuie deosebiți de cei ce socotesc evlavია mijloc de cîștig (vers. 5), de cei ce vor să se îmbogățească (vers. 9), exploatînd, în acest scop, sentimentele religioase ale unor credincioși. Credincioșii avuți în vedere în vers. 17 sînt deja oameni bogați și probabil că astfel erau și în momentul primirii Botezului. Fără această pericopă din I Timotei, comunitățile creștine cărora le-a pus început Apostolul neamurilor, n-ar fi avut, în celelalte scrieri pauline, un dreptar privind folosirea bunurilor materiale în vederea dobîndirii mîntuirii.

Expresia *ὁ νῦν αἰών*, veacul de acum, este specifică Epistolelor pastorale și desemnează, din perspectiva unui creștin, timpul petrecut de cineva în trup, deci viața de aici (vezi II Tim. 4, 10; Tit 2, 12), spre deosebire de «veacul viitor» (I Tim. 6, 19; cf. Rom. 12, 2; I Cor. 2, 6; II Cor. 4, 4) care denumește viața viitoare. Expresia *ὁ νῦν αἰών* este echivalentă cu *ὁ νῦν καιρὸς*, timpul de acum, folosită, de asemenea, de Sfintul Apostol Pavel în celelalte Epistole ale sale (Rom. 3, 26; 8, 18; 11, 5; II Cor. 8, 14), cu expresia «pe pămînt» (Luca 6, 25) sau «în vremea aceas-

1345. C. Spicq, *Les Ep. Past.*, p. 575.

ta» (Marcu 10, 30) etc. Folosind această expresie, Sfântul Apostol Pavel limitează drastic folosul bogăției de bunuri materiale numai la petrecerea omului pe pământ. «Vai vouă, bogaților, spune Mîntuitorul, că vă luați pe pământ mîngierea voastră» (Luca 6, 24). Se subliniază astfel nimicnicia, caracterul trecător al bogăției (Matei 6, 19—21; Iacov 1, 10—11; 2, 6), dar mai ales lipsirea celui aflat într-o astfel de situație de posibilitatea vieții veșnice, pentru că, în mod indirect, din acest cuvînt al Apostolului neamurilor se desprinde că acest fel de bogăți nu-și agonisesc loruși faptele mîntuirii. «Bine a spus el (Apostolul) în veacul de acum, comentează Sfântul Ioan Hrisostom, căci sînt și alți bogați în veacul viitor»¹³⁴⁶. «Sînt și bogați ai veacului viitor, spune Teodoret al Cîrului, ale căror avuții sînt statornice și permanente»¹³⁴⁷. Avînd mulți stăpâni, mai notează Teodoret, bogăția nu este a nici unuia. Este necesar însă să deosebim posesia de folosire în ce privește bogăția¹³⁴⁸.

Sfântul Apostol Pavel manifestă o mare purtare de grijă pentru mîntuirea acestei categorii de credincioși potrivit principiului său pastoral: «Tuturor toate m-am făcut, ca, în orice chip, să mîntuiesc pe unii» (I Cor. 9, 22). De aceea, în tot restul pericopei, autorul Epistolei indică o *terapie* a izbăvirii credincioșilor avuți din primejdia de a-și pierde mîntuirea prin supraevaluarea posibilităților bogăției.

În acest scop, indicațiile autorului Epistolei ca și argumentarea sa teologică sînt ferme și la obiect. Episcopului Timotei i se trasează o metodologie completă în vederea smulgerii acelor creștini avuți, care manifestau o încredere nemăsurată în puterea bogăției, din primejdia de a-și pierde mîntuirea. Ca și în alte îndrumări date lui Timotei (1, 3; 4, 11; 5, 7) Apostolul neamurilor îl îndeamnă pe acesta să procedeze cu hotărîre și fermitate și să poruncească acestor creștini bogați arătîndu-le ce trebuie să facă pentru a-și agonisi viața veșnică. Folosind imperatiul *παράγγελλε*, poruncește, Apostolul neamurilor indică lui Timotei să procedeze energic (4, 11; 5, 7).

Porunca lui Timotei, de fapt, îndemnul lui Timotei, trebuie să se refere la smulgerea celor avuți din ghearele trufiei în care căzuseră din pricina bogăției: «Să nu-și facă închipuiri trufase». Verbul *ὕψηλοφρονέω*, un hapax al Noului Testament, înseamnă a fi orgolios, trufaș, arogant, a fi stăpînit de duhul mîndriei, este foarte bine redat prin expresia românească a-și face închipuiri trufase¹³⁴⁹. Este echivalent cu expresia din Romani 11, 20 *τὰ ὑψηλά φρονεῖν* (cf. 12, 16). Strict exegetic, acest verb descrie o stare de spirit identică aceleia în care s-a aflat bogatul căruia i-a rodit țarina cînd a spus plin de sine: «Suflete, ai multe bunătăți strînse pentru mulți ani; odihnește-te, mîmîncă, bea, veselește-te» (Luca 12, 19). «Nimic nu zămislește atît de grabnic trufia, spune Sfântul Ioan Hrisostom, și, în același timp, lipsa de minte și mîndria, ca banii»¹³⁵⁰.

Nădejdea creștină autentică are ca obiect lucrurile și bunurile care nu se văd (Rom. 8, 24—25; Evrei 11, 1) fiind «plină de nemurire» (Înt. lui Solom. 3, 4). Deci nădăjduirea în bunurile materiale nu este o virtute

1346. *Op. cit.*, P.G., LXII, 597.

1347. *Op. cit.*, P.G., LXXXII, 828—829.

1348. *Op. cit.*, p. 828.

1349. NTB: «Să nu să înalțe întru înțelepție»; BB: «Să nu să înalțe cu gîndul».

1350. *Op. cit.*, P.G., LXII, 597.

creștină, ci un păcat. Pentru aceasta Timotei trebuie să pòruncească bogățiilor din Biserica Efesului să nu «nădăjduiască în bogăția cea nestatornică» (cf. Fapte 16, 19).

Termenul *πλοῦτος*, bogăție, este sinonim cu *χρῆμα*, care, la plural, însemnează bogății, bani (Marcu 10, 23, 24; Luca 18, 24; cf. Fapte 8, 18, 20; 24, 26), cu *κτῆμα*, avere, posesiune (Matei 19, 22; Fapte 2, 45) etc. *Πλοῦτος*, desemnează, în Evangheliile sinoptice (Matei 13, 22; Marcu 4, 19; Luca 8, 14) și în Iacov (5, 2), deținerea abuzivă de bunuri materiale, ceea ce echivalează cu îndepărtarea de cuvîntul lui Dumnezeu pe care-l face neroditor (Matei 13, 22 etc.). Sfîntul Apostol Pavel folosește acest termen, în celelalte Epistole ale sale (vezi de ex. Rom. 2, 4; 9, 23; II Cor. 8, 2; Efes. 1, 7, 18), pentru a desemna mîrînimia lui Dumnezeu Care ne-a dăruit harul mîntuitor prin Iisus Hristos (Efes. 3, 8). Aceasta este singura bogăție în care creștinul trebuie să nădăjduiască (Col. 1, 27; 2, 2; Evrei 11, 26).

Cît despre bogăția din acest veac, Apostolul neamurilor scrie că se caracterizează prin nestatornicie. Acesta este sensul termenului *ἀδηλότης*, nestatornicie, nesiguranță, fragilitate, precaritate. Chiar dacă acest termen se întilnește numai aici în Noul Testament,¹³⁵¹ caracterul fragil și nestatornic al bogăției este puternic scos în evidență de Mîntuitorul în Predica de pe Munte (Matei 6, 19—21; cf. Iacov 1, 11; 5, 2—4; Evrei 13, 5). Acesta este singurul punct de vedere din care creștinul poate privi deținerea exagerată de bunuri materiale (Luca 12, 21, 33—34; Înt. lui Sir. 29, 13; Proverbe 11, 28; Iov 31, 24; Înt. lui Solom. 5, 8—11).

Nădejdea creștină are ca obiect pe Dumnezeu («poruncește-le să nădăjduiască... în Dumnezeu»). Este de reținut că, și aici, este pusă în relief ideea că cei bogați privesc această bogăție ca ținînd locul lui Dumnezeu (Matei 6, 24), în cazul de față ei nădăjduind nu în Dumnezeu, ci în bogăția nestatornică. Acesta este un păcat împotriva credinței și nădejzii creștine (cf. I Tim. 6, 10). De aceea Sfîntul Ioan Hrisostom scrie că orice creștin trebuie să-și înalțe cugetul nu numai pentru a vedea nestatornicia bogăției, ci spre «a cunoaște că mai mare decît bogăția este nădejdea noastră în Dumnezeu»¹³⁵². Motivul și temeiul nădejzii în Dumnezeu este faptul că El este «Cel ce ne dă toate din belșug spre îndulcire». Este o altă formulare a învățaturii despre pronia divină (Matei 6, 25—34; I Tim. 6, 7—8). Acest enunț paulin are o paralelă în Epistola Sfîntului Iacov: «Toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit de sus sînt, pogorîndu-se de la Părintele luminilor» (1, 17; cf. Matei 7, 11).

Verbul *παρέχω*, a oferi, a da, a procura, a acorda, este folosit, adesea, în Noul Testament, pentru a exprima ideea de oferire, de dar (Luca 7, 4; Col. 4, 1; cf. Fapte 16, 16; 19, 24). Dar numai în textul de față exprimă în cea mai mare măsură ideea că Dumnezeu se află la obîrșia tuturor (*πάντα*) bunurilor omului (Psalmi 35, 8—10; II Cor. 9, 8; Filip. 4, 19).

Adverbul *πλουσίως*, din belșug, abundent, exprimă, în primul rînd, generozitatea divină privitoare la harul mîntuitor (Tit 3, 6; II Petru 1, 11) și la propovăduirea cuvîntului lui Hristos (Col. 3, 16). «Bine a spus: toate din belșug, comentează Sfîntul Ioan Hrisostom, referindu-se la în-

1351. În Epistolele pauline se întilnesc însă adjectivul *ἀδηλος*, nestatornic, incert (I Cor. 14, 8) și adverbul *ἀδηλως*, în nesiguranță (I Cor. 9, 26).

1352. *Op. cit.*, P.G., LXII, 598.

destularea noastră necurmată din elementele naturii ca aerul, lumina, apa și toate celelalte. Nu vezi cu câtă bogăție ni le acordă și cu câtă dărnicie?»¹³⁵³.

Termenul ἀπόλαυσις, folos, desfătare, îndulcire, plăcere, nu este folosit, în Noul Testament, decît aici și în Evrei 11, 25. Afirmă dreptul creștinului de a folosi spre îndestularea sa (I Tim. 6, 6) toate darurile lui Dumnezeu. Ca sens, acest termen ar fi echivalent cu μετ'ἀληψιν, gustare, din I Timotei 4, 3¹³⁵⁴. Sensul expresiei pauline «spre îndulcire» poate fi mai bine înțeles în lumina cuvintelor lui Pavel și Barnaba rostite la Listra către cei ce vedeau în ei, după vindecarea unui paralytic, pe Hermes și Zeus: «Dumnezeu nu S-a lăsat pe Sine nemărturisit căci El a făcut bine întregului neam omenesc dînd din cer ploi și timpuri roditoare, umplînd de hrană și de bucurie inimile noastre» (Fapte 14, 17). «Spre îndulcire» rămîne totuși un îndemn la cumpătare indicînd uzul de darurile lui Dumnezeu și excluzînd abuzul¹³⁵⁵.

6,18. Un alt punct din îndrumările pe care Timotei era îndatorat să le dea creștinilor avuți din Biserica Efesului este acela de a face binele.

Verbul ἀγαθοεργέω, a face binele, a lucra binele, este un hapax biblic, rar întrebuițat și în greaca clasică¹³⁵⁶. Are un sinonim în ἀγαθοουργέω (Fapte 14, 17), care este întrebuițat pentru a exprima purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de toate neamurile înainte de Întruparea Fiului Său, purtarea de grijă prin care întregul neam omenesc a avut hrană și toate cele necesare vieții de la Dumnezeu. Pe această cale Dumnezeu a fost mărturisit înaintea tuturor oamenilor (Fapte 14, 17).

Un alt sinonim al verbului ἀγαθοεργεῖν este ἀγαθοποιεῖν, a face bine, mai des întilnit în Noul Testament (Luca 6, 9, 33, 35; I Petru 2, 15, 20; 3, 6, 11; III Ioan 11). A face fapte bune este un mod de a fi al creștinului (Fapte 9, 36; I Tim. 5, 10; II Cor. 9, 8; Efes. 2, 10; Col. 1, 10; II Tes. 2, 17), semnul că el este «din Dumnezeu» (III Ioan 11) prin care sînt reduși la tăcere cei ce defaimă numele de creștin (I Petru 2, 15, 20). Dar, mai presus de toate, fapta bună agonisește creștinului viața veșnică (Rom. 2, 7; Matei 25, 46). «Dacă umbli după bogăție, spune Sfîntul Ioan Hrisostom, caută acea bogăție care rămîne, bogăția cea sigură, aceea care rezultă din faptele cele bune»¹³⁵⁷. Bogății care fac bine arată că știi cum se cuvine să folosească avuțiile. «E bogat, spune Sfîntul Ioan Hrisostom, nu cel ce are mult, ci cel ce dăruiește mult»¹³⁵⁸. «Acela care s-a lepădat de averea lui și a împărțit-o săracilor, s-a folosit de ea cum se cuvine și a murit fiind stăpîn pe ea, nepierzînd nici în moarte puterea peste ea»¹³⁵⁹.

Practic expresia: «Să se îmbogățească în fapte bune», învederează același adevăr fundamental ca «să facă bine». E de subliniat efectul sti-

1353. *Ibidem*.

1354. Vêzi dr. I. Olariu, *op. cit.*, p. 233.

1355. Teodoret, *op. cit.*, P.G., LXXXII, 828; Eutimie Zigabenu, apud I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 284.

1356. W. Bauer, *op. cit.*, col. 3—4.

1357. *Op. cit.*, P.G., LXII, 598.

1358. Scrieri alese ale Sf. Ioan Gură de Aur, vol. I: *Predicile despre statui*, partea I, trad. cit., p. 51. Predica a doua din acest ciclu este dedicată cuvintelor: «Sfătuieste pe bogatii acestui veac», în trad. cit., p. 37—65. O idee ca cea citată de noi în text este intilnită și la J. Jeremias (*op. cit.*, p. 47).

1359. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Predica a II-a despre statui*, trad. cit., p. 56.

listic-literar al folosirii verbului *πλουτεῖν*, a se îmbogăți, folosit aici în înțelesul său figurat, în contrast cu folosirea din versetul anterior, în sensul lor propriu, a substantivelor bogăți, bogăție, și a adverbului bogat, îmbelșugat. Verbul *πλουτεῖν* este folosit exact cu același înțeles în concluzia pe care Mintuitorul o trage la parabola bogatului căruia i-a rodit țarina: «Așa se întâmplă cu cel ce-și adună comori sieși și nu se îmbogățește în Dumnezeu» (Luca 12, 21; cf. Apoc. 3, 18). Infinitivul *εἶναι*, a fi, are sens parenetic exprimând un îndemn ca și «să facă bine» și «să se îmbogățească în fapte bune».

Adjectivul *εὐμετάδοτος*, darnic, care împarte cu bucurie ceea ce are, este un hapax biblic și caracterizează nu atât fapta bună în sine, cât o dispoziție sufletească, plăcerea pe care o manifestă donatorul (II Cor. 9, 7), promptitudinea binefacerii. Un astfel de binefăcător se conformează îndemnului înțeleptului: «Nu zăbovi a face binele celui ce are nevoia când ai putința să-l ajuți. Nu spune aproapelui tău: Du-te și vino, mine îți voi da!, când poți să-i dai acum» (Proverbe 3, 27—28; cf. Iov 31, 16). «Dumnezeu iubește pe cel care dă cu inima bună» (II Cor. 9, 7; cf. Proverbe 22, 9; Înț. lui Is. Sirah 35, 9—11).

Adjectivul *κοινωνικός* înseamnă dispus să împartă cu altcineva ce are, să dea o parte din al său (fiind, în acest caz sinonim cu *εὐμετάδοτος*)¹³⁶⁰ și sociabil, comunicativ, apropiat¹³⁶¹. Ținând seama de dublul sens al adjectivului *κοινωνικός*, se poate spune că autorul Epistolei a făcut o fericită alegere folosindu-l în acest context pentru că, pe de o parte, a întărit ideea de dărnicie afirmată prin adjectivul *εὐμετάδοτος*, iar, pe de altă parte, a pus în lumină faptul că, în actul carității creștine, este prezentă și apropierea sufletească de cel ajutat, pornirea de a intra în relație personală cu acesta, ceea ce exclude răceala, distanța și superioritatea din conduita donatorului. De aceea, Sfântul Ioan Hrisostom accentuează că, prin folosirea acestui adjectiv, Apostolul autor s-a gândit la însușirea donatorului de a fi sociabil, apropiat¹³⁶², blând, modest¹³⁶³, ușor accesibil¹³⁶⁴. Teodoret se exprimă direct spunând că Apostolul neamurilor cere aici celor avuți să nu fie îngîmfați¹³⁶⁵.

6,19. Intreaga existență a creștinului, vorbele și faptele lui au un sens eshatologic, ele trebuind să fie raportate neîncetat la responsabilitatea morală pe care o comportă, la faptul că, creștinul va da socoteală de ele în ziua judecății (Matei 12, 36). Acesta este și sensul îndrumării apostolice privind aprecierea faptelor săvîrșite de cel bogat, deoarece, în acest verset, se trage concluzia întregii pericope asupra comportării celor avuți, dar mai ales se pune în lumină sensul eshatologic al acestei comportări: «*Agonisindu-și lor temelie bună pentru veacul viitor ca să dobîndească viața veșnică*».

Fin psiholog și neîntrecut tilcuitor al scrisului paulin, Sfântul Ioan Hrisostom notează pe marginea îndrumărilor Sfântului Apostol Pavel din această parte a Epistolei: «Aici (pe pămînt) ești oaspete și călător;

1360. A. Schlatter, *op. cit.*, p. 172.

1361. NTB: «spre împreunare»; BB: «împreunători».

1362. *Op. cit.*, P.G., LXII, 598.

1363. Ecumeniu, *op. cit.*, P.G., CXIX, 193.

1364. Eutimie Zigabenu, apud I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 285.

1365. *Op. cit.*, P.G., LXXXII, 829.

patria ta e în ceruri. Trimite-ți toate acolo, ca, mai înainte chiar de a te înfrupta din ele, să-ți capeți răsplata aici. Căci cel ce se hrănește cu bună nădejde și are încredere în cele viitoare, chiar aici a gustat fericirea din împărăția (cerurilor). Căci de obicei nimic nu întremează sufletul și nu-l face mai bun, ca nădejdea bunurilor viitoare, dacă, trimițându-ți acolo bogățiile, vei îngriji de sufletul tău»¹³⁶⁶. «Fă-ți prieten pe Dumnezeu și vei fi mai folosit decît tîți»¹³⁶⁷. În cuvintele marelui Părinte al Bisericii, dascăl al lumii, se cuprinde întregul sens al enunțului paulin, ceea ce analiza va și confirma.

Verbul ἀποθησαυρίζω, a tezauriza, a aduna, a agonisi, a strînge (comori) este un hapax al Noului Testament (vezi Înț. lui Is. Sirah 3, 4). Este evident că Apostolul neamurilor folosește acest verb aici în sens figurat. Dar tocmai alegerea acestui verb pentru a exprima ideea de mare importanță teologică privind valoarea faptelor bune pentru dobîndirea vieții veșnice, dovedește geniul literar al autorului Epistolei și capacitatea acestuia de a încreștina orice împrumut lingvistic¹³⁶⁸. Chiar dacă acest verb nu se mai întîlnește nicăieri în Noul Testament, ideea de agonisire a unei comori cerești își are obîrșia în predica Mîntuitorului (Matei 6, 20; Luca 12, 33; cf. 12, 21; 16, 9; 18, 28—30). Ideea de tezaurizare, de investiție, de strîngere a bunurilor poate să aibă o rezonanță aparte pentru bogății din Biserică deoarece îi poate determina mai ușor la săvîrșirea faptelor bune. Tot astfel pronumele εαυτοῖς, lor, poate fi un argument spre săvîrșirea binelui pentru oamenii care văd în orice acțiune un avantaj personal (cf. Luca 16, 9). În orice caz, «agonisindu-și» este un argument pentru tactul pedagogic dovedit de Apostolul neamurilor și în privința îndrumărilor date celor bogăți. În același timp însă, verbul a agonisi, redînd ideea de acumulare, provoacă pe cei avuți la săvîrșirea cît mai multor fapte bune, numărul și valoarea acestora fiind direct proporționale cu mărirea posesiei de bunuri materiale de către aceștia.

Termenul θεμέλιος, piatră de temelie, temelia însăși, este folosit în Noul Testament pentru a reda ideea de început solid al unei construcții, de fapt izvorît dintr-o profundă înțelegere a lucrurilor, dar mai cu seamă pentru a marca simțul omului de a prevedea și de a preîntîmpina un pericol potențial care poate afecta, în viitor edificiul său (Luca 6, 48, 49; 14, 29; cf. Matei 7, 24—25). Punerea unei bune temelii echivalează cu manifestarea înțelepciunii și prevederii, atît în ordinea materială, cît și în cea spirituală. Un misionar creștin trebuie să fie «un înțelept meșter» călăuzit de harul lui Dumnezeu spre a pune lucrului său o bună temelie (I Cor. 3, 10), iar această temelie nu poate fi, pentru Biserică, decît Iisus Hristos (3, 11; cf. Efes. 2, 20), al cărui meșter și lucrător este însuși Dumnezeu (Evrei 11, 10). În I Timotei 6, 19, termenul θεμέλιος exprimă ideea de lucru temeinic, sigur, indestructibil, putînd să înfrunte viitorul. Această idee este susținută în text și de adjectivul καλός care însemnează aici bun, perfect, favorabil, sigur.

Μέλλον este participiul de la μέλλω, a fi gata să vină, a fi aproape, a fi pe punctul de, și exprimă ideea de viitor. Cu articol, ca în textul de

1366. *Predica a II-a despre statui*, trad. cit., p. 54.

1367. *Ibidem*, p. 55.

1368. Vezi în această privință Amédée Brunot, *op. cit.*, p. 75.

care ne ocupăm, μέλλον, însemnează viitor¹³⁶⁹, devenind, de fapt, un substantiv (cf. Fapte 26, 22; Rom. 5, 14; 8, 38; Cil. 2, 17; Evrei 11, 20). Expresia «*pentru viitor*» însemnează, practic, viața de dincolo de moarte. «Acolo, spune Sfântul Ioan Hrisostom, nimic nu este nesigur, căci unde temelii este sigură, nimic nu este nesigur, ci toate sînt neclintite, sigure, permanente»¹³⁷⁰.

Scopul (ἔνα) acestor osteneli din partea celor avuți este definit prin cuvintele: «*Să dobîndească viața adevărată*». Verbul ἐπιλαμβάνω, a pune mîna pe, a dobîndi, a lua, este folosit aici cu același înțeles ca în I Timotei 6, 12 (vezi comentariul). Expresia «*viață adevărată*» este sinonimă cu «*viața veșnică*», locuțiune mult mai des folosită în Noul Testament (vezi de ex. Matei 19, 16, 29; 25, 46; Marcu 10, 17, 30; Ioan 3, 15, 16, 36; Fapte 13, 46, 48; Rom. 6, 23; Gal. 6, 8; I Tim. 1, 16; 6, 12 etc.). Sfântul Apostol Pavel folosește însă aici în mod justificat, nu înfaptător, termenul ὄντως (numai aici ca determinînd substantivul ζώη) care însemnează real, adevărat, autentic, pentru a întări ideea că numai viața veșnică este cea adevărată spre deosebire de cea din trup care este trecătoare (II Cor. 5, 1—6), ca și bunurile materiale a căror nimicnicie este, de asemenea, evidentă (Matei 6, 19—20). Viața adevărată aceasta este, spune Ambrosiaster, căci nu are sfîrșit. Viața prezentă este numai imaginea vieții, nu viața adevărată¹³⁷¹. «Săvîrșirea faptelor bune, spune Sfântul Ioan Hrisostom, poate să ne procure această mulțumire» (viața veșnică)¹³⁷². Sau, cum spune Ambrosiaster: «Semănăm pe pămînt și secerăm în cer unde comoara rămîne veșnic»¹³⁷³.

★

Această frumoasă pagină paulină asupra bunurilor materiale, asupra celor ce le dețin, dar mai ales asupra acelei învățături creștine înnoitoare privind folosirea avuției pentru dobîndirea vieții veșnice încheie, de fapt, expunerea temelor avute în vedere, la întocmirea planului Epistolei, de autorul acesteia.

Pericopa 6, 17—19 este scrisă pentru a deveni un ghid pentru slujitorul bisericesc în activitatea sa misionar-pastorală zilnică, constituind o orientare a acestuia pentru alegerea temelor predicilor sale privind bunurile materiale. Grijă Apostolului care rezultă din această pericopă, privește, înainte de toate, mîntuirea acelor creștini care posedă prea multe avuții. Apostolul neamurilor dă expresie învățăturii că, în veacul de acum, orice creștin care știe să folosească timpul și mijloacele de care dispune, poate să-și agonisească viața cea adevărată, fericirea veșnică.

Indrumările și învățăturile Apostolului neamurilor sînt veșnic actuale pentru că, la temelii lor, este cunoașterea profundă a sufletului omenesc, a înclinațiilor și dorințelor lui, dar mai cu seamă, descoperirea adevărului dumnezeiesc prin Iisus Hristos, cunoscut și aprofundat de Sfântul Apostol Pavel.

1369. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 498.

1370. *Op. cit.*, P.G., LXII, 598; cf. Teodoret, *op. cit.*, P.G., LXXXII, 829.

1371. *Op. cit.*, P.L., XVII, 511.

1372. *Op. cit.*, P.G., LXII, 598.

1373. *Op. cit.*, P.L., XVII, 512.

CONCLUZII ȘI ÎNCHEIERE

(6, 20—21)

Epistola se încheie așa cum a început: Prin reamintirea numelui destinatarului («O, Timotei») și prin reamintirea îndatoririi de căpetenie a episcopului Efesului, de a păzi comoara învățaturii Bisericii neștirbită și nefîntată (vezi 1, 3—4).

Din aceste ultime versete se degajă încordarea și îngrijorarea Apostolului neamurilor cu privire la viitorul Bisericii, patosul acestor ultime cuvinte ale sale dezvăluie puternicele sentimente și trăiri ale autorului.

În esență, acest text final al Epistolei este și trebuie să rămână un *memento* al slujirii preoțești, un document al răspunderii depline și definitive care revine membrilor ierarhiei bisericești de-a lungul secolelor.

6, 20. O, Timotei, păzește comoara, îndepărtîndu-te de lumeștile vorbiri deșarte și de împotrivirile științei mincinoase, 21. pe care unii, îmbrățișînd-o, au rătăcit de la credință. Harul cu voi.

Variante textuale 6, 21. Unele manuscrise (KΨ 048 M) și traduceri (lat sy bo^{ms}) înlocuiesc μεθ' ὧν cu μετα σου txt N A F G 33.81 pc (bo). Epistola se încheie cu termenul αμην în N² D² Ψ M f vg^{cl} sy^{bo} Ambst, txt N* A D* F G 33.81.1881. pc it vgst Sa bo^{mss}. În N (D F G) Ψ 33 se întilnește, după textul Epistolei, subscriptia: Προς Τιμοθεον ά; în A P pc se întilnește subscriptia: πρ. τ. ά εγραφη απο Λαοδικειας (Νικοπολεως P) în A P pc; în M se întilnește subscriptia: πρ. Τ. ά εγρα.απο Λ. ηεις εστιν μητροπολις Φριγιας της Παχατιανης (Καπατ-KL pc, παρακατ-1881), M.

6, 20. O, Timotei, (cf. Fapte 1, 1; I Tim. 6, 11; Iacov 2, 20) dă expresie intensității sentimentelor și trăirii Apostolului neamurilor în momentele încheierii Epistolei și afecțiunii față de destinatarul Epistolei, Timotei.

Retranscrierea numelui destinatarului, de această dată la vocativ (ὦ Τιμόθεε, vezi și 1, 2; 1, 18) nu este o simplă reamintire a destinatarului Epistolei, ci o patetică chemare menită să determine pe primul episcop al Efesului la o încordată și responsabilă luare aminte față de înalta sa misiune. În același timp, numele lui Timotei, reamintit într-un astfel de context, este de natură să pună în relief ideea de responsabilitate personală directă față de desfășurările ulterioare ale vieții creștine din Biserica încredințată lui spre păstorire, îndeosebi privind apărarea dreptei învățaturii creștine de răstălmăciri sau știrbiri. Transmiterea puterii bisericești, a succesiunii în Biserică, este condiționată de existența organelor succesiunii harice în credință a înaintașului și a urmașului, în cazul de față, a Apostolului întemeietor și îndrumător și a episcopului întiiistătător al Bisericii din Efes. Acestuia și episcopilor ce-i vor urma lui de-a lungul timpului le revine responsabilitatea pur-

tării de grijă față de Biserică pînă la venirea a doua a Domnului nostru Iisus Hristos (II Tim. 1, 12, 14 ; 2, 2 ; 4, 8).

Pronia divină a rînduit ca această transmitere a puterii bisericești să se facă, la Efes, de la Sfîntul Apostol Pavel, întemeietorul celor mai multe Biserici între neamuri, către Timotei, primul episcop al acestei cetăți, dar și ucenicul cel mai iubit al Apostolului neamurilor. Acest fapt a îngăduit ca evenimentul transmiterii puterii bisericești să se desfășoare sub semnul unei depline încrederi a Apostolului neamurilor față de ucenicul său, acum urmașul său la cîrma Bisericii Efesului.

Datorită relațiilor afectuoase dintre Sfîntul Pavel și Timotei (cf. II Tim. 1, 3—4), această transmitere a puterii bisericești a fost marcată de o sublimă și neprefăcută sinceritate și loialitate care au permis Sfîntului Apostol Pavel o îndrumare absolut completă și sinceră a ucenicului său apropiat. Căci, de fapt, procesul transmiterii puterii bisericești a început, în ce-l privește pe Timotei, încă din momentul cînd el a fost ales în rîndul însoțitorilor marelui Apostol (Fapte 16, 2—3).

Cuvintele : «Păzește comoara» reprezintă o recapitulare a întregii Epistole, o prioritate absolută atît în ce privește lista preocupărilor Apostolului cu privire la viitorul Bisericii, cît și în ce privește codul îndatoririlor membrilor ierarhiei bisericești.

Termenul *παράθηκη*, comoară, tezaur, depozit (Vulgata : *depositum*), ceea ce s-a încredințat, nu se întîlnește, în Noul Testament, decît în Epistolele către Timotei (vezi și II Tim. 1, 12, 14). În greaca clasică, acest termen era transcris sub forma *παρὰκατάθηκη* pe care o întîlnim și în textul Epistolei comentat de Sfîntul Ioan Hrisostom ¹³⁷⁴. Pe lîngă sensul său propriu de depozit (de valori materiale), acest termen este folosit și în sensul de colecție de cuvinte și învățăături ¹³⁷⁵, de predanii sfinte ¹³⁷⁶, care trebuie restituite intacte celui ce le-a încredințat ¹³⁷⁷.

În Epistolele către Timotei, termenul *παράθηκη* are, în primul rînd, sensul de ceea ce a fost încredințat ¹³⁷⁸, de ceea ce a fost primit (I Cor. 4, 7), nu numai în păstrare, ci și spre înțeleaptă întrebuițare și lucrare cum ne indică parabola talanților (Matei 25, 20, 23), care trebuie luată în considerație la înțelegerea acestui text paulin (25, 14—30) întrucît orice dar al lui Dumnezeu include și obligația desăvîrșitei sale întrebuițări spre folosul Bisericii (II Tim. 1, 6 ; I Tim. 4, 14 ; cf. Efes. 2, 7—8 ; I Cor. 12, 7—11). Folosind acest termen, Apostolul neamurilor a urmărit să sublinieze valoarea neprețuită a moștenirii primite de Timotei, însemnătatea ei unică pentru Biserică și pentru creștini, pentru că este greu de găsit în vocabularul limbii grecești un cuvînt mai expresiv și mai potrivit, pentru a denumi sublimul, unicitatea și puterea învățăturii evanghelice transmise de la Mîntuitorul la Apostoli și de la aceștia, la cei dintîi episcopi și preoți.

1374. *Op. cit.*, P.G., LXII, 598 ; cf. C. Spicq, *Notes de Lexic. N. Test.*, Vol. II, p. 651.

1375. Ps. Isocrate, *Către Demonic*, p. 22.

1376. Filon de Alexandria, *Provid. II*, p. 16.

1377. *Idem*, *Quis rev. div.*, 104 ; cf. Iosif Flaviu, *Ant.*, IV, 285 ; alte exemple la C. Spicq, *Notes de Lexic. N. Test.*, vol. II, p. 651.

1378. NTB : «darul ce-i pus» ; BB : «ce ai pus înainte».

Termenul *θησαυρός*, comoară (vezi Matei 6, 19, 20, 21 ; Marcu 10, 21 ; Luca 12, 34), indică mai întâi, acumularea de bunuri materiale, dar și de fapte bune, mîntuitoare. Acest termen pune în lumină, apoi, un element esențial valorificat prin semantica termenului *παράδοξη* și anume acela că bunul pe care-l denumește este *transmisibil* în condițiile existenței istorice a Bisericii, fiind folositor, deci, aici, în această viață, pentru ca, la Parusie să fie restituit Celui ce l-a încredințat Bisericii și slujitorilor săi (II Tim. 1, 12).

Dacă trebuie să se facă precizări detaliate cu privire la ce-a înțeles anume Apostolul neamurilor prin «comoara» despre care se amintește în acest text, e necesar să se ia în considerație, pentru aceasta, următoarele aspecte ale întrebuirii acestui termen în cele două Epistole către Timotei. În primul rînd, e necesar să se țină seama că, pentru Timotei, acest termen avea o rezonanță cu totul deosebită, conținutul său fiindu-i nu numai bine cunoscut, ci și adînc întipărit în conștiință. De asemenea, trebuie să se țină seama, în această ordine de idei, că o astfel de comoară i-a fost încredințată, mai întâi Apostolului neamurilor de către Cel ce este puternic s-o păzească pînă la Parusie (II Tim. 1, 12), adică de Mîntuitorul și numai după aceea i-a fost transmisă lui Timotei (1, 14). Această comoară trebuie păzită de Timotei nu numai prin posibilitățile personale, ci «cu ajutorul Sfintului Duh» care sălășluiește, deopotrivă, în Sfîntul Apostol Pavel și în Timotei, adică prin puterea și lucrarea harului preoției (1, 14; cf. 1, 6—7).

Deci obîrșia comorii încredințate Sfîntului Pavel și lui Timotei trebuie căutată la Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, «calea, adevărul și viața» (Ioan 14, 6), identificîndu-se cu învățătura, lucrarea și puterea așezate de El în Biserică (Matei 28, 18). Teofilact face, în această direcție, o prețioasă subliniere: «Toate cîte ți-am încredințat, care provin de la Domnul, să le păzești cu grijă, fără nici o lipsă»¹³⁷⁹. Tot în acest sens trebuie înțeles și cuvîntul Sfîntului Ioan Hrisostom: «Să nu împruțezi (comoara), căci nu este a ta, ci ți s-au încredințat cele străine; deci nimic să nu înstrăinezi»¹³⁸⁰.

De aceea, prin «comoara» de care vorbește aici Apostolul neamurilor trebuie să înțelegem cea «poruncă» pe care Timotei este îndatorat a o feri de orice întinăciune (6, 14): învățătura sănătoasă a Bisericii «după Evanghelia slavei fericitului Dumnezeu» (1, 10—11; cf. II Tim. 1, 13; 4, 3; Tit 1, 9, 13; 2, 1, 8); «taina credinței» (I Tim. 3, 9) și, «a evlaviei» (3, 16; cf. I Cor. 2, 1; 4, 1; Efes. 3, 3; 6, 19; Col. 2, 2; 4, 3; Apoc. 10, 7); «cuvintele credinței și ale bunei învățături» (I Tim. 4, 6; 6, 3); «cuvîntul lui Dumnezeu» (II Tim. 2, 9; Tit 2, 5); «cuvîntul adevărului» (II Tim. 2, 15); cuvintele auzite de la Apostolul neamurilor «cu mulți martori de față» (2, 2); propovăduirea încredințată Sfîntului Apostol «după porunca Mîntuitorului nostru Dumnezeu» (Tit 1, 3); «cuvîntul cel credincios al învățăturii» (1, 9); harul preoției primit prin hirotonie: (I Tim. 4, 14; II Tit 1, 6)¹³⁸¹; turma încredințată spre păsto-

1379. *Op. cit.*, P.G., CXXV, 85.

1380. *Op. cit.*, P.G., LXII, 598.

1381. Teodoret, *op. cit.*, P.G., CXXX, 829; Ecumeniu, *op. cit.*, P.G., CXIX, 196.

rire¹³⁸². Într-un cuvânt, παραθήκη este un concept complex, care, în cele două Epistole către Timotei, dobîndește un sens recapitulativ cu privire la succesiunea transmisă de Apostolul neamurilor către Timotei¹³⁸³, însemnînd tot ceea ce reprezenta puterea bisericească (învățătura, sfințirea și păstoria credincioșilor).

Verbul φυλάσσω care înseamnă a veghea, a păzi, a fi de gardă, a supraveghea, a conserva, a proteja, este folosit în Epistolele pastorale în legătură cu conservarea, ocrotirea și ferirea comorii încredințate lui Timotei (vezi și II Tim. 1, 14; cf. 1, 12) a îndrumărilor date lui Timotei de Apostolul neamurilor, asupra felului în care trebuie să judece pe slujitorii bisericești (5, 21). În celelalte Epistole pauline, este folosit pentru a designa păzirea Legii Vechiului Testament (Rom. 2, 26; Gal. 6, 13; cf. Matei 19, 20; Marcu 10, 20; Luca 18, 21; Fapte 7, 53; 21, 24), iar, în Faptele Apostolilor (16, 4; cf. Luca 11, 28), păzirea «învățăturilor rînduite de Apostolii și de preoții din Ierusalim». Verbul φυλάσσω este sinonim cu τηρέω folosit de Sfîntul Apostol Pavel în caracterizarea referitoare la propria sa lucrare apostolică: «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit» (II Tim. 4, 7). În lumina acestor cuvinte pauline se va putea înțelege mai deplin sensul îndemnului apostolic: «Păzește comoara». Firește că a păzi comoara înseamnă, mai întîi, a o feri de orice întinăciune, știrbire sau prihană (I Tim. 6, 14) pînă la sfîrșitul veacurilor (Matei 28, 20), cum subliniază Sfîntul Ioan Hrisostom cînd spune: «Să n-o împutînezi»^{1383bis}.

Dar acest concept de «păzire» a comorii implică, totodată, propovăduirea neîncetată și deplină a adevărului evanghelic (I Tim. 2, 7; 4, 6, 11, 12—16; II Tim. 4, 2); lupta cea bună a credinței (I Tim. 1, 18; 6, 12; cf. II Tim. 4, 7); statornicia în dreapta învățatură și îndepărtarea de falsele învățături (I Tim. 1, 10; 4, 6, 13, 16; 5, 17; 6, 1, 3; II Tim. 3, 10, 16; 4, 2; Tit 2, 7, 10); o neîntreruptă și activă lucrare închinată slujirii bisericești (II Tim. 4, 2; Tit 2, 7 etc.). Formele de păstrare și de sporire a comorii încredințate membrilor ierarhiei bisericești prin hirotonie sînt infinite și ele țin de personalitatea, cultura și tactul preotului (I Tim. 4, 13; II Tim. 3, 15—16 etc.), de relațiile Bisericii cu societatea în care aceasta își desfășoară activitatea (I Tim. 2, 2—4; 3, 7; Tit 3, 14) etc.

Pentru slujitorul bisericesc înșă, una din căile cele mai sigure de păstrare a învățaturii sănătoase, componentă a comorii încredințate membrilor ierarhiei bisericești, este cea indicată prin cuvintele: «îndepărtîndu-te de lumeștile vorbiri deșarte și de împotrivrile științei mincinoase». Verbul ἐκτρέπωμαι înseamnă a se îndepărta de, a evita, a (se) feri de un drum, și este folosit de Apostolul neamurilor numai în Epistolele către Timotei pentru a exprima ideea de îndepărtare de la adevăr (II Tim. 4, 4), de la o obligație religioasă asumată liber (I Tim. 5, 15, vezi comentariul). Aici acest verb exprimă un adevăr caracteristic Epistolelor pastorale și anume acela că slujitorul bisericesc trebuie să se îndepărteze de falsele învățături (I Tim. 6, 11—12; II Tim.

1382. Eutimie Zigabenu, apud I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 286.

1383. Contra lui M. Dibelius, N. Conzelmann, *op. cit.*, p. 70.

1383bis. *Op. cit.*, P.G., LXII, 598.

2, 16; 2, 23) și de ereticii care le propovăduiesc (Tit 3, 9—10), păzindu-se curat (I Tim. 5, 22; cf. Matei 18, 17). Aceasta este, firește, o măsură profilactică deoarece acțiunile dascălilor mincinoși sînt morbide, nesănătoase (I Tim. 6, 4) putînd duce la moartea morală deoarece «cuvîntul lor va roade ca o cangrenă» (II Tim. 2, 17; cf. I Tim. 1, 19—20; II Tim. 2, 17).

Rătăcirile de la credință pe care Timotei trebuie să le evite sînt numite, mai întîi «lumeștile vorbiri deșarte». Termenul βέβηλος, profan, lumesc, necucernic, este folosit numai de Sfîntul Apostol Pavel în Noul Testament, în Epistolele către Timotei (I Tim. 1, 9; 4, 7, vezi comentariile; II Tim. 2, 16) și în Evrei (12, 16) pentru a califica păcatul necucerniciei sau caracterul profan, prostesc și, în același timp, periculos, al pălăvrăgelilor care constituiau o preocupare constantă a unor sectari semnalati în Biserica Efesului (I Tim. 4, 7; II Tim. 2, 16).

Substantivul κενοφωνία este întîlnit numai în Epistolele către Timotei (vezi și II Tim. 2, 16). Este un cuvînt compus din κενός, vid, gol, van, fără sens, fără temei și φωνή, sunet, voce, strigăt și înseamnă cuvinte fără sens, cuvinte goale, ininteligibile ca acelea ale unui copil care nu știe încă să vorbească¹³⁸⁴ (cf. I Tim. 1, 7; 4, 7). Este sinonim cu ματαιολογία¹³⁸⁵ (cf. I, 6, vezi comentariul; vezi și Tit 1, 10). Autorul caracterizează, prin acest termen, înclinația unor creștini din Efes de a întreține, în comunitățile lor, un climat de dezbinare și neîncredere între membrii comunității, punînd în discuție dogmele fundamentale ale Bisericii și răstălmăcindu-le. Apostolul neamurilor va reveni asupra acestei dăunătoare acțiuni sectare în II Timotei de unde aflăm că ele vor spori nelegiuirea, că aceste practici vor roade ca o cangrenă, că cei ce se îndeltnicesc cu ele «au rătăcit de la adevăr..., și răstoarnă credința unora» (2, 16—18). Sfîntul Apostol Pavel ne dă și numele a doi dintre acești eretici: Imeneu și Filet (II Tim. 2, 17) din care unul, cel puțin, a fost îndepărtat din Biserică (I Tim. 1, 20; cf. Tit 3, 10).

Tot astfel, Timotei trebuie să evite «împotrivirile științei mincinoase». Termenul αντίθεσις, un hapax biblic, înseamnă opoziție, împotrivire, rezistență, și exprimă ideea de opoziție totală față de învățătura creștină propovăduită de Biserică prin slujitorii săi. Această împotrivire este un fenomen vechi și se manifestă aproape permanent în Biserică, fiind prevestit de Mintuitorul (Matei 24, 11; Marcu 13, 22), constatat de Apostolul neamurilor (I Tim. 1, 10; Tit 1, 9) și înfățișat ca lucrare a duhurilor înșelătoare (I Tim. 4, 1; I Petru 5, 8).

Termenul γνῶσις, cunoștință, cunoaștere, știință (în general) indică conținutul unei propovăduiri (Luca 1, 77), unei prevederi a Legii mozaice (Rom. 2, 20), iar, cel mai adesea, în Epistolele pauline, știința despre Dumnezeu (Rom. 11, 33; 15, 14; I Cor. 1, 5; I Cor. 12, 8; 14, 6; II Cor. 2, 14; 4, 6; 8, 7; 10, 5; 11, 6; Filip. 3, 8; Col. 2, 3). În I Timotei 6, 20, acest termen apare determinat de adjectivul ψευδώνυμος, cel care-și dă nume fals; aici: fals, pretins. Acest adjectiv este un hapax biblic care, în acest caz, este folosit pentru ca, în unire cu γνῶσις să definească o formă deosebit de periculoasă a opoziției față de învățătura Bisericii.

1384. C. Spicq, *Les Ep. Past.*, p. 582.

1385. W. Bauer, *op. cit.*, col. 846.

Conținutul acestei științe false este înfățișat în toate cele trei Epistole pastorale, fiind, în fapt, identic cu cel al rătăcirilor iudaizante (I Tim. 1, 3—4, 7 ; Tit 1, 14), al ereziilor privind abținerea de la unele bucate și de la căsătorie (I Tim. 4, 1—3), al acelor false învățături propagate de cei ce cred că evlavia este mijloc de câștig (5, 5), al ereziilor denumite de Apostolul neamurilor vorbiri lumesti și deșarte (6, 20 ; II Tim. 2, 16—18) etc. Bine notează Sfântul Ioan Hrisostom în legătură cu acest text paulin : «Cînd nu este credință nu poate fi nici cunoștință»¹³⁸⁶.

Vincentiu de Lerin ne-a lăsat o pagină antologică în legătură cu enunțul paulin din acest verset : «O, Timotei», zice el (Apostolul). Exclamația aceasta exprimă, în același timp, preștiință și dragoste ; căci el prevede apariția, în viitor, a erorilor... Comoara înseamnă ceea ce ți s-a încredințat, nu ceea ce ai născocit tu, ceea ce ai primit, nu ceea ce ai cugetat, nu ceea ce a aflat mintea, ci învățătura însușită nu pe căi proprii, ci prin predanie publică, un lucru ajuns la tine, nu descoperit de tine, căruia nu-i ești autor, ci paznic. «Păzește comoara» înseamnă ferește nestirbit și intact talentul credinței universale. Ceea ce ți s-a încredințat păstrează și transmite ; aur ai primit, aur dă, nu plumb sau înlocuitor din aramă. Învață aceleași adevăruri pe care le-ai primit și chiar dacă te vei exprima într-un nou fel, să nu înveți lucruri noi»¹³⁸⁷.

Deși Apostolul neamurilor se adresează, în acest text, în mod expres lui Timotei, acesta este privit ca primul din acel șir neîntrerupt de slujitori bisericești cărora le incumbă obligația de a păzi comoara bisericească încredințată lor prin hirotonie.

6, 21. Pronumele ἤν, pe care, desemnează, firește, știința mincinoasă, falsă, iar τινες, pe ereticii care i-au urmat (cf. 1, 3, 4, 6, 19 ; 6, 3). Verbul ἐπαγγέλλομαι, a se pune la dispoziție, a se oferi, a fi de acord cu, a îmbrățișa, este un verb al angajării cuiva printr-o promisiune fermă față de o persoană (Marcu 14, 11 ; Fapte 7, 5 ; Rom. 4, 21 ; Gal. 3, 19), al unei făgăduințe și unui vot cu caracter religios (I Tim. 2, 10). Aici exprimă adeziunea totală și necondiționată a unora (τινές) la știința mincinoasă, la erzie. Acest lucru este pus în lumină, o dată mai mult, de verbul ἀποχέω (în text la aorist I, ceea ce subliniază că îmbrățișarea ereziei e un fapt împlinit). Acest verb înseamnă a face cale întoarsă, a pierde ținta, a se îndepărta de țel, a rătăci, și este folosit, în Noul Testament, numai în Epistolele pastorale pentru a exprima rătăcirea de la credință și întoarcerea către erzie (I Tim. 1, 6 ; II Tim. 2, 18). Folosirea acestui verb dovedește că cei avuți aici în vedere au fost membri ai comunității creștine. Firește că, în acest context, πιστις, credință, nu poate indica decît învățătura cea adevărată a Bisericii (I Tim. 1, 2, 4, 19 ; 4, 1, 6 ; 5, 8 ; 6, 10, 11 etc.).

Textul transcris de cele mai valoroase izvoare ale Noului Testament în greacă este «Harul cu voi» (vezi și II Tim. 4, 22 ; Tit 3, 15). Este cea mai scurtă încheiere folosită de Sfântul Apostol Pavel în Epistolele sale, identică cu aceea din II Timotei. Harul (χάρις) este o com-

1386. Op. cit., P.G., LXII, 598.

1387. Commonitorium, 22 ; P.L., IV, 667.

ponentă nelipsită din salutările finale ale Epistolelor pauline (Rom. 16, 24 ; I Cor. 16, 23 ; I ICor. 13, 13 ; Gal. 6, 18 ; Efes. 6, 24 ; Filip. 4, 23 ; Col. 4, 18 ; I Tes. 5, 28 ; II Tes. 3, 18 ; Evrei 13, 25).

Harul este darul cel mai de preț așezat de Dumnezeu în Biserică. Prin har creștinii au dobândit îndreptarea (Rom. 3, 24 ; 5, 2 ; 5, 15 ; I Cor. 1, 4 ; II Tim. 1, 9 etc.). Harul lui Dumnezeu sălășluiește în slujitorii bisericești (I Tim. 4, 14 ; II Tim. 1, 6—7) și a prisosit pentru Sfințul Apostol Pavel prin dragostea lui Iisus Hristos (I Tim. 1, 14). De aceea, împărțind harul destinatarilor săi din Efes, Apostolul neamurilor oferă acestora ceea ce le datorează și ceea ce el însuși a primit de la Dumnezeu. Aceasta este lucrarea mântuitoare.

Expresia «cu voi» (μεθ' ὑμῶν) este dovada că, și această Epistolă pastorală este adresată nu numai lui Timotei, ci și tuturor creștinilor din Efes (2, 1 ; 3, 15 ; 4, 12). Cuprinzând atâtea îndrumări privind viața creștină și toate categoriile de credincioși, Epistola nu putea fi adresată decât întregii comunități.

Ambrosiaster spune că această încheiere a Epistolei a fost scrisă de Apostolul neamurilor cu propria sa mână¹³⁸⁸ (cf. II Tes. 3, 17). Teodoret își încheie comentariul asupra acestei scrieri pauline, făcând îndemnul : «Această învățătură trebuie să fie urmată cu strictețe de toți cei ce s-au învrednicit de harul preoției și trebuie s-o aibă ca pe o regulă pururea înainte spre a le fi călăuză, atât în cuvânt, cât și în faptă»¹³⁸⁹.

1388. *Op. cit.*, P.L., XVII, 512.

1389. *Op. cit.*, P.G., LXXXII, 829.

PARTEA A TREIA

TEOLOGIA EPISTOLEI ÎNTÎI CĂTRE TIMOTEI

Preliminarii

Ca unul care se recomandă și este «Apostol al lui Iisus Hristos, după porunca lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru, și a lui Iisus Hristos» (I Tim. 1, 1), «propovăduitor și... învățător neamurilor» (2, 7), căruia i s-a încredințat «Evanghelia Slavei fericitului Dumnezeu» (1, 11), Sfîntul Pavel face teologie nu numai prin întreaga sa lucrare de propovăduire a învățăturii creștine prin viu grai sau în scris, ci și prin viața și purtarea sa (cf. I Cor. 9, 17—23; II Cor. 11, 23—33). Ca un autentic Apostol al lui Iisus Hristos, Sfîntul Pavel și-a subordonat întreaga existență și și-a închinat toate pîterile propovăduirii Evangheliei. Această lucrare este săvîrșită de Apostolul neamurilor nu numai ca o datorie și slujire încredințată (I Cor. 9, 16—17; cf. Fapte 4, 19; 5, 29), ci de bunăvoie (I Cor. 9, 17—18).

Epistolele pauline constituie acel impresionant edificiu înălțat de autorul lor întru slujirea Evangheliei lui Hristos și întru slava și propovăduirea lui Dumnezeu. Fiecare din Epistolele pauline își are locul și rostul său bine definite în acest ansamblu armonios de o înegalabilă frumusețe și adîncime teologică. E de la sine înțeles că și Epistola întii către Timotei, împreună cu celelalte două epistole pastorale, se integrează acestui minunat ansamblu constituit de Epistolele pauline.

Fiind scrisă către sfîrșitul existenței pămîntești a Apostolului neamurilor, I Timotei contribuie la întregirea și definitivarea operei scrise a acestuia, dezvăluindu-ne, noi laturi ale personalității și preocupărilor autorului său, noi aspecte ale vieții creștine din epoca apostolică. Acest fapt ajută pe cititor să aprofundeze și să cuprindă într-un mod cît mai deplin bogăția, frumusețea, complexitatea și tumultul vieții creștine din epoca apostolică. Acest fapt ajută pe cititor să aprofundeze și să cuprindă într-un mod cît mai deplin bogăția, frumusețea, complexitatea și tumultul vieții creștine dintr-o mare Biserică a epocii apostolice, să pătrundă și să înțeleagă acele motivații ale comportamentului creștin, acele trăiri ale evlaviei creștine care dau sens actelor bisericesti și relementărilor la care se referă autorul Epistolei.

Fără să fie semnul sau proba vreunei evoluții în gîndirea sau concepția paulină, Epistola întii către Timotei are o strînsă legătură cu toate celelalte Epistole ale marelui Apostol din substanța cărora se inspiră. Epistola întii către Timotei are, în același timp, ca temei, toate

celelalte scrieri ale Noului Testament, îndeosebi Evangheliile sinoptice din care autorul său se inspiră adesea, dar, mai ales, acel nesecat izvor de învățătură care este propovăduirea prin viu grai a Mîntuitorului Hristos, a Sfinților Săi Apostoli și a Apostolului neamurilor însuși.

S-a absolutizat în mod nejustificat afirmația că Epistolele pastorale privesc exclusiv laturi ale vieții practice bisericesti și că ele nu prezintă importanță din punct de vedere teologic-doctrinar, sub motiv că învățăturile cuprinse în ele sînt întîlnite și în celelalte Epistole pauline sau în unele cărți ale Noului Testament.

În legătură cu acestea, trebuie făcute mai multe precizări. În primul rînd, oricare din scrierile Noului Testament amintește, într-un fel sau altul, de celelalte. Acesta este semnul unității și indivizibilității Revelației. În același timp, oricare din aceste scrieri constituie ununicat în sine dezvăluind învățături care-i sînt proprii, aprofundări sau nuanțe ale unor doctrine comune și altor scrieri nouotestamentare, motivări, argumentări deosebite, întregind expuneri și formulări care dobîndesc astfel deplinul lor înțeles atît pentru timpul cînd au fost scrise, cît, mai ales, pentru vremurile viitoare, pînă la sfîrșitul veacurilor. Astfel, scrierile Noului Testament sînt unele față de altele complementare, întregindu-se reciproc, fiecare dintre ele dobîndind, prin celelalte, adîncire, teme și putere.

În al doilea rînd, trebuie remarcat că nici o Epistolă paulină nu este compact și eminentă doctrinară în sensul direct al acestui termen. În fiecare din aceste scrieri, expunerile dogmatice se împletesc cu numeroase și întinse secțiuni dedicate uneia sau alteia din laturile vieții creștine, unor probleme de disciplină sau de comportare socială a creștinului. În marea lor majoritate, Epistolele pauline sînt determinate de ivirea unor situații speciale în comunitățile creștine primare cărora trebuia să le dea cea mai bună soluționare pornind de la învățătura evanghelică pe care o formulează tocmai în legătură cu situațiile care au determinat aceste Epistole. Același lucru se poate spune și despre cele șapte Epistole sobornicești. Este lucrarea proniei dumnezeiești că, chiar în aceste condiții, scrierile pauline și, în general, cărțile Noului Testament, cuprind într-un tot omogen și unitar, datele fundamentale ale Revelației Noului Testament care vor fi deplin înțelese în lumina tradiției apostolice pe care Biserica ne-o va păstra întru sfințenie și în întreaga ei plinătate.

În al treilea rînd, este deosebit de dificil să se stabilească o graniță precisă, în scrierile pauline, între ceea ce se consideră a fi teologie pură și îndrumare a vieții creștine. Aceasta cu atît mai mult cu cît între doctrină și faptele vieții creștine trebuie să se realizeze nu numai o concordanță, ci chiar o deplină identitate. Viața creștină trebuie să fie o prelungire a învățăturii evanghelice, o afirmare și o susținere neînteruptă a acesteia în fața lumii. În lumina acestor considerații, exegetul este îndatorat să distingă filonul doctrinar în toate aspectele vieții autentice creștine, așa cum trebuie să se înfățișeze ea, conform cu îndrumările apostolice în acest sens.

În Epistolele pastorale, Apostolul neamurilor își dezvoltă ideile și gândirea avînd în vedere situația unei Biserici aflate în dezvoltare într-o perioadă care nu mai este aceea a începuturilor, ci a unor evoluții care necesitau o grabnică și eficientă intervenție a Apostolului întemeietor. Autorul Epistolei se adresa, de această dată, nu numai unui episcop al Bisericii, ci și unor creștini care, în cea mai mare parte a lor, cunoșteau bine învățătura Bisericii din perioada celor trei ani cît durase propovăduirea Apostolului neamurilor în Efes cu ocazia primei sale șederi în această cetate (Fapte 20, 31). În aceste condiții, Apostolul pune accentul, în scrierea sa, pe o îndrumare completă, cuprinzînd toate aspectele vieții creștine din această Biserică, întîlnite și astăzi, în general, într-o comunitate bisericească. Acesta este scopul scrierii unei Epistole ca I Timotei.

Este vrednic de remarcat, ca deosebit de oportună și eficientă, calea pe care autorul Epistolei a urmat-o pentru ca îndrumările sale și, în general, cuprinsul acestei scrieri să-și atingă un dublu scop, acela de a îndruma, în același timp, atît pe Timotei și pe ceilalți slujitori bisericești, cît și pe credincioșii încredințați lor spre păstorie. Acest dublu scop este atins prin aceea că, deși era trimisă lui Timotei, Epistola trebuia să fie citită și credincioșilor efeseni, îndatorîndu-i la ascultare. De aici rezultă acel caracter specific al Epistolei în care îndrumările către credincioși și către membrii ierarhiei bisericești, voința apostolică privind condițiile de desfășurare a lucrării preoțești, țelurile și coordonatele acesteia, devin publice și deci controlabile calitatea și măsura aplicării lor. Teologia Epistolei, cu temele ei, modalitatea ei de expunere, vocabularul folosit pentru a o exprima se resimt de acest caracter general al scrierii pauline de care ne ocupăm.

În consecință, expunerea teologică din I Timotei se ordonează în funcție de orientările apostolice privind viața creștină și îndrumările referitoare la activitatea pastoral-misionară a slujitorului bisericesc pe care le susțin și le motivează. De aici rezultă o prezentare teologică destul de completă deoarece viața creștină la care se referă autorul este, ea însăși, de o mare bogăție și varietate și temeierile ei doctrinare prezentate cu acest prilej țin cont tocmai de aspectele acesteia. Întrucît Epistola privește desfășurarea vieții creștine într-o etapă ulterioară convertirii, teologia acesteia nu este una de inițiere, ci de creștere și înaintare spirituală, evlavia înțeleasă ca trăire integrală a adevărului evanghelic fiind trăsătura de bază a vieții creștine în acest stadiu al dezvoltării sale.

Ca și în celelalte Epistole ale sale, Sfîntul Apostol Pavel se folosește de întreaga sa pricepere și experiență de misionar și Apostol creștin, de bogatele sale cunoștințe scripturistice, de toată puterea sa de persuasiune în prezentările teologice. Și aceasta nu atît pentru a convinge, cît, mai ales, pentru a pune în valoare caracterul revelat și, deci, obligatoriu al conținutului Epistolei. De aici rezultă formulări memorabile, de o mare expresivitate și relevanță care vor fi reluate în cultul și în vorbirea creștină, în predica și cateheza bisericească (vezi de ex. 1, 15; 2, 4; 3, 1, 15—16; 4, 8; 6, 5, 10 etc.).

ÎNVĂȚĂTURA DESPRE DUMNEZEU

În modul cel mai propriu, teologia este cunoașterea lui Dumnezeu din lucrările Sale, din Revelația supranaturală și din experiența unei trăiri pe cele mai înalte culmi ale desăvârșirii creștine.

Învățătura despre Dumnezeu este prezentă, într-o măsură mai mică sau mai mare, mai mult sau mai puțin explicit sau chiar implicit în fiecare Carte a Sfintei Scripturi. Prin urmare, și în Epistola întâi către Timotei învățătura despre Dumnezeu constituie axul central al expunerii sale teologice.

1. Despre ființa lui Dumnezeu. Numele divine

Un eveniment și, în același timp, un termen la care se raportează Sfântul Apostol Pavel în Epistolele pastorale pentru a sublinia caracterul responsabil al lucrării preoțești este Parusia Domnului.

Lucrarea preoțească de slujire a Evangheliei, de apărare a adevărului evanghelic și de săvârșire a Sfintelor Taine, începe o dată cu întemeierea Bisericii și durează pînă la Parusia Domnului. La Parusie, nu numai că încetează lucrarea preoțească de propovăduire și apărare a adevărului creștin (I Tim. 6, 14; II Tim. 1, 12; cf. 4, 7), dar, în același timp, slujitorul bisericesc va fi răsplătit pentru lucrarea sa, prin primirea cununii dreptății (cf. II Tim. 4, 7—8). Acesta este și motivul pentru care slujitorului bisericesc i se cuvine și numele de «cel ce iubește arătarea Lui» (a lui Hristos; I Tim. 4, 8). În legătură cu acest eveniment care descoperă toate cele ascunse ale oamenilor (Rom. 2, 16; I Cor. 4, 5; cf. Înț. lui Solom. 4, 20 etc.) arătînd întreaga valoare a faptelor săvârșite în trup, autorul Epistolei, exprimîndu-se în termeni doxologici, arată neputința ființei omenești de a cunoaște, de «a vedea» ființa lui Dumnezeu (6, 15—16).

Ca cel ce știe că Dumnezeu are nume «mai presus de orice nume» (Filip. 2, 9), Apostolul neamurilor, nu se oprește la un nume anume pentru a denumi Ființa supremă, ci îi spune, pe rînd: «Fericitul și singurul Stăpîn, Împăratul împăraților și Domnul domnilor, Cel ce singur are nemurire, locuind întru lumină neapropiată, pe Care nu L-a văzut nimeni din oameni și nici nu poate să-L vadă» (6, 15—16).

Din această suită deosebită de nume divine care, ca întotdeauna, se referă la legătura lui Dumnezeu cu făptura, se desprinde, în primul rînd ca importanță pentru această secțiune a lucrării, numele de Cel ce locuiește «întru lumină neapropiată». Conceptul de lumină neapropiată, lumină inaccesibilă (*φῶς ἀπρόσιτος*) este, practic, un hapax biblic deoarece adjectivul *ἀπρόσιτος*, inabordabil, inaccesibil, neapropiat, nu se mai întilnește în nici o altă carte a Sfintei Scripturi. Deși în unele teofanii istorisite în Vechiul Testament (Ieșire 3, 2—3; 24, 17; cf. Avacum 3, 3—4; Ps. 103, 2) sau în Noul Testament (Matei 17, 2, 6; Fapte 9, 3, 6, 8, 9; 22, 6, 13; 26, 13 etc.) este amintită lumina dumnezeiască¹ sau

1. NTB: «lumină nestrăbătătoare»; BB: «nevăzută lumină» cf. L.J. Filippidu, *op. cit.*, p. 437.

sfânta lumină, cum va fi numită de Sfântul Grigorie Palama², numele cel mai propriu convenit acestei lucrări necreate a lui Dumnezeu este cel de lumină neapropiată, pe care îl întâlnim în exprimarea «Cel ce locuiește întru lumina cea neapropiată» (I Tim. 6, 16). Natura luminii celei neapropiate va fi descrisă mai întâi de Dionisie Pseudo-Areopagitul: «Întunericul dumnezeiesc este lumina neapropiată în care se spune că locuiește Dumnezeu. Și fiind nevăzut pentru lumina copleșitoare și inaccesibilă pentru abundența revărsării suprafințiale de lumină, în El ajunge oricine se învrednicește să cunoască și să vadă pe Dumnezeu prin faptul că nu-l vede nici nu-L cunoaște, ajungând în realitate în Cel mai presus de vedere și de cunoaștere, aceasta cunoscând că este dincolo de toate cele sensibile și inteligibile»³. Sfântul Grigorie Teologul scrie despre lumina de pe muntele Taborului: «Lumina aceea, zic, este dumnezeirea ce s-a arătat pe munte ucenicilor»⁴. Iar Sfântul Ioan Hrisostom spune despre aceeași lumină taborică: «Domnul S-a arătat mai strălucitor când dumnezeirea Și-a arătat razele ei»⁵. «Deci nu era numai a trupului slava aceasta, scrie în aceeași ordine de idei Sfântul Grigorie Palama, ci a firii dumnezeiești care, unită în Unul din Sfintele Ipostasuri ale ei, cu acel trup închinat, Și-a vărsat în el toată slava și toată strălucirea ei dumnezeiască»⁶.

Conceptul paulin de «lumină neapropiată» va fi aprofundat în teologia apofatică⁷. «Apofatismul insistă... asupra vederii (theoria) luminii neapropiate, care apare ca întuneric, în sens de depășire, prin coexistența cu slava lui Dumnezeu care se revărsă în sufletele celor vrednici»⁸. Deși nu este sensibilă, această lumină neapropiată ca energie a lui Dumnezeu, necreată, este totuși într-un fel vizibilă celor ajunși în chipul lui Hristos⁹. «Căci și Ștefan, cum zise Sfântul Grigorie al Nyssei, nu rămânând în firea și puterea omenească vede dumnezeirea, ci întărit fiind cu harul Sfântului Duh»¹⁰. «Dumnezeu, spune un important teolog român contemporan, comentând cuvintele Sfântului Grigorie de Nyssa, se vede prin Dumnezeu. E o unire între subiecte. Slava nu încapă în subiectul omenească, ci subiectul ei, însuși Dumnezeu, vine cu ea în subiectul omenească»¹¹. O astfel de trăire și experiență spirituală ne descrie Sfântul Apostol Pavel când spune că «a fost răpit... pînă la al treilea cer... în rai și a auzit cuvinte de nespuse, pe care nu se cuvine omului să le grăiască» (II Cor. 12, 2—4). Apostolul nu știe și nu poate face precizarea dacă această experiență s-a săvîrșit în trup sau în afară de

2. *Despre Sfânta Lumină*, în trad. cit., p. 263—372.

3. *Epistola V către Dorotei*, P.G., III, 1073 D; apud Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, p. 134, 137 etc.

4. *Cuvînt 40, 6*, P.G., XXXVI, 635 A.

5. *Ep. I către Teodor II*, P.G. XLVII, 292.

6. *Despre Sfânta Lumină*, trad. cit., p. 290—291.

7. Vezi articolul *Apofatism*, la Pr. prof. dr. I. Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, p. 38—40.

8. *Ibidem*, p. 40.

9. Dionisie Areopagitul, *Despre ierarchia bisericească*, 7, 2, P.G., III, 553 D; Sfântul Grigorie Palama, *Despre Sfânta Lumină*, trad. cit., p. 294—295.

10. *Cuv. I la Sfântul Ștefan*, P.G., XLVI, 717 B.

11. Pr. prof. D. Stăniloae, în nota 423 la tratatul *Despre Sfânta Lumină* al Sfântului Grigorie Palama, trad. cit., p. 298.

trup. Pentru el fundamentul rămîne inefabilul acestei trăiri și vedenii de care s-a învrednicit (12, 3). De o astfel de vedere s-a împărtășit Sfîntul Arhidiacon Ștefan care «fiind plin de Duh Sfînt și privind la cer, a văzut slava lui Dumnezeu și pe Iisus stînd de-a dreapta lui Dumnezeu» (Fapte 7, 55). În întărirea dată de credință, «dovedirea lucrărilor celor nevăzute» (Evrei 11, 1), Moise a părăsit Egiptul fără să se teamă de urgia lui Faraon «ca cel ce vede pe Cel nevăzut» (11, 27). Într-un cuvînt, deși «Dumnezeu nu e cunoștibil... Cel ce crede Îl poate trăi pe El în mod simțit și conștient»¹².

Ființa lui Dumnezeu nu poate fi văzută și cunoscută nici pe cale rațională sau catafatică și nici pe cale apofatică sau negrăită. Acesta este sensul cuvîntului paulin: «Pe Care nu L-a văzut nimeni din oameni, nici nu poate să-L vadă» (I Tim. 6, 16). Fiind realitatea suprasensibilă prin excelență, inaccesibilă simțurilor comune cum este, de pildă, văzul, Dumnezeu rămîne necunoscut în esența sau firea Sa. Acest adevăr este exprimat, în Sfînta Scriptură, mai cu seamă prin expresii ca cea întilnită în I Timotei 6, 16 și în textele paralele din Vechiul Testament: «Fața Mea (a lui Dumnezeu) nu vei putea s-o vezi că nu poate vedea omul fața Mea și să trăiască» (Ieșire 33, 20; cf. 19, 21; 24, 29; Daniel 10, 7); sau din Noul Testament: «Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată» (Ioan 1, 18; vezi și 6, 46; I Ioan 4, 12 etc.).

Prin Întruparea Fiului, însă, Dumnezeu se face văzut cu mult mai clar decît înainte căci Fiul cunoaște pe Tatăl, după cum Tatăl cunoaște pe Fiul. Iar Fiul poate să descopere adevărul despre Tatăl oricui voiește El (Luca 10, 22; cf. Matei 11, 27; Ioan 1, 18; 10, 15, 30, 38; 14, 7; 19; 15, 10; 16, 3, 13). Sfîntul Apostol Pavel ne descoperă că, în Hristos «locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii» (Col. 2, 10). «Cel ce M-a văzut pe Mine, spune Hristos, a văzut pe Tatăl» (Ioan 14, 9; cf. 12, 45). Hristos este «chipul lui Dumnezeu» (II Cor. 4, 4) «celui nevăzut, mai întîi născut decît toată făptura» (Col. 1, 15). Prin Iisus Hristos, mai cu seamă, creștinul dobîndește o cunoaștere suficientă despre Dumnezeu în calitate de cauză creatoare, susținătoare și mîntuitoare a lumii.

2. Insușirile lui Dumnezeu. Cunoașterea Ființei divine din lucrările Sale

În Epistola întîi către Timotei, tema teologică centrală rămîne, ca în toate Epistolele pauline, mîntuirea omului prin Persoana și lucrarea lui Iisus Hristos (1, 15; 2, 4; 4, 10; 6, 19 etc.). În legătură cu această afirmație centrală, se dezvoltă întreaga teologie a Epistolei. De aici, și motivul pentru care Dumnezeu nu este înfățișat, în primul rînd, ca *Mîntuitor* (σωτήρ) al lumii (1, 1; 2, 3; 4, 10; cf. Tit 1, 3; 2, 10; 3, 4) «Care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Tim. 2, 4; cf. 4, 10).

Acest adevăr este «Evanghelia slavei fericitului Dumnezeu» (1, 11) cea încredințată Sfîntului Apostol Pavel (1, 11—12; cf. 2, 7). Dumnezeu este Autorul planului de mîntuire care se săvîrșește «întru credință» (1, 4). Biserica, acea instituție teandrică, întemeiată prin lucrarea lui Hristos și intrată în istorie prin propovăduirea apostolică, spre a fi mijloc și

12. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, p. 134.

cale de mîntuire a oamenilor, este casă a lui Dumnezeu și aparține Dumnezeului celui viu (3, 15; 4, 10), nume divin prin excelență (cf. Fapte 14, 15). Este afirmarea existenței active a Ființei divine, amintind de definiția lui Dumnezeu vechitestamentară: «Eu sînt Cel ce sînt» (Ieșire 3, 14).

Fiind Mîntuitor al tuturor oamenilor, este de la sine înțeles că Dumnezeu este *singurul* (μόνος) Dumnezeu (1, 17; 2, 4); singurul Stăpînitor, singurul avînd nemurire și locuind întru lumina cea neapropiată (6, 15—16). Din această însușire divină decurg și unele numiri date Ființei supreme cum sînt «Împăratul veacurilor» (1, 17), «Împăratul împăraților», «Domnul domnilor» (6, 15), Dumnezeu-Tatăl (1, 2). Fiind unicul Dumnezeu, se subînțelege că El este Creatorul oricărei făpturi și al tuturor bunătăților de care se împărtășesc cu mulțumire credincioși (4, 3—4); El a zidit pe Adam și Eva, cei dintîi oameni (2, 13).

Insușirile divine propriu-zise întîlnite în I Timotei sînt mai mult de natură apofatică. O astfel de însușire divină este *transcendența*. Dumnezeu, unul în ființă, își are existența în El însuși, în mod absolut, nu în afara Sa, într-o cauză exterioară Sîeși. El nu poate fi definit printr-o relație, ci are o existență absolută, transcendentă. Acesta este sensul celor două doxologii pauline din I Timotei (1, 17; 6, 15, 16).

Un alt atribut apofatic al lui Dumnezeu este *nemurirea*, însușire care, în mod absolut îi aparține în exclusivitate (6, 16) ca și *nesticăciunea* (1, 17) și *veșnicia* (6, 16; cf. 3, 15). Dumnezeu este de asemenea *nevăzut* (1, 17; 6, 16) și *fericit* (1, 11; 6, 15).

3. Cunoașterea lui Dumnezeu din împrejurările concrete ale vieții Sfințului Apostol Pavel

Dacă cunoașterea intelectual-rațională este mai mult un produs al gîndirii teoretice, iar, în cea apofatică, sporesc oamenii duhovnicești¹³, a treia cale de cunoaștere a lui Dumnezeu rezultă din experiențele directe și personale de viață ale subiectelor umane. Acestea iau cunoștință de acțiunea providențială a lui Dumnezeu, de planul Său cu privire la fiecare din aceste subiecte, din viața practică de zi cu zi.

În această direcție, Epistola întîii către Timotei ne oferă o excepțională pagină de interpretare și aprofundare a propriilor experiențe de viață ale Sfințului Apostol Pavel pe parcursul străbătut de el de la punctul reprezentat de hula, prigoana și batjocorirea Bisericii și creștinilor la cel atins prin convertirea la Creștinism (1, 11—16). Această secțiune a Epistolei cuprinde elemente biografice privind pe Saul prigonitorul Bisericii, și pe Apostolul neamurilor care, practic, nu adaugă nimic nou la cele cunoscute din Faptele Apostolilor și alte Epistole pauline (Fapte 7, 58—8, 4; 9, 3—9; 22, 6—11; 26, 12—18; Gal. 1, 12—16 etc.). Deosebit, în acest fragment al Epistolei întîii către Timotei (1, 12—16), este punerea în lumină a acțiunii proniei dumnezeiești, a pedagogiei divine care se degajă din viața și faptele Apostolului neamurilor, din desfășurarea acelor evenimente ale biografiei lui care ne descoperă lucrarea lui Dumnezeu asupra lui, mijloc de cunoaștere a lui Dumnezeu însuși. Este, în această parte a Epistolei, o cunoaștere palpitanță, plină

13. *Ibidem*, p. 139.

de recunoștință și de bucurie, a milei, a încrederii, a harului, și a mîntuirii arătate de Dumnezeu nu unei ființe credincioase și devotate Lui, ci celui ce L-a prigonit, L-a hulit și L-a batjocorit. Ca într-un autentic psalm din Vechiul Testament, Apostolul neamurilor dă expresie adîncilor sale simțăminte de mulțumire și recunoștință față de Cel Atotputernic pentru darul mîntuirii pe care i l-a făcut în împrejurări atît de neobișnuite. Autorul Epistolei trăiește în mod profund și concret bună-tatea, puterea, dreptatea, înțelepciunea și grija lui Dumnezeu față de el, dovedind astfel că a înțeles în toată întinderea și adîncimea planul divin al mîntuirii sale și chemarea la apostolat făcută lui de Hristos Însuși (1, 12—13).

Acest fapt e dovedit de începutul pericopei la care ne referim (1, 12), care cuprinde o rugăciune de recunoștință înălțată lui Hristos pentru faptul că l-a rînduit pe autorul Epistolei spre a-L sluji. Rugăciunea de recunoștință este justificată și datorată mai ales pentru aceea că «mai înainte», adică înainte de evenimentele petrecute pe drumul de la Ierusalim la Damasc (Fapte 9, 3—9), Saul hulea, prigonea și batjocorea Biserica (I Tim. 1, 13). Deci Dumnezeu și-a arătat mila, dragostea și puterea Sa față de Saul în momentele în care acesta nu era îndreptățit la ele prin faptele sale de prigonitor al creștinilor. Acest eveniment al așezării sale ca Apostol al neamurilor a permis autorului Epistolei profunda înțelegere a lucrării lui Dumnezeu asupra sa după cum rezultă din continuarea pericopei. Astfel, el a dedus că a fost miluit pentru că, neștiind, a lucrat «întru necredință» (1, 13). Totodată Apostolul neamurilor a aflat că Dumnezeu revarsă cu îmbelșugare harul Său mîntuitor asupra oamenilor, care dobîndesc conștiința că lucrările lui Dumnezeu se revarsă asupra oricărui om ca daruri (1, 14). Din această experiență personală, Apostolul neamurilor a dobîndit cunoștința că «Hristos Iisus a venit în lume ca să mîntuiască pe cei păcătoși», pentru că cel dintîi care a primit acest dar a fost el însuși. («Dintre care cel dintîi sînt eu» — 1, 15).

Sfîntul Apostol Pavel a avut în minunea săvîrșită cu el pe drumul Damascului, descoperirea că el nu este decît primul dintre cei ce se bucură de darul mîntuirii și care sînt deosebit de numeroși. De aceea se și consideră ca un exemplu, ca un ales al lui Dumnezeu: «Dar tocmai pentru aceea am fost miluit ca, întru mine, mai întîi, să arate Iisus Hristos toată îndelunga răbdare ca pildă celor ce urmează să creadă în El spre viața veșnică» (1, 16; cf. II Petru 3, 15). Apostolul cunoaște grija lui Dumnezeu față de el, dar, în același timp, devine iubitor de semeni, din pricina iubirii nemărginite a lui Dumnezeu față de el și față de toți ceilalți oameni, căci el vede în propria sa mîntuire pilda celor ce vor crede în Dumnezeu, spre viața veșnică.

Avînd o paralelă destul de apropiată în Galateni 1, 13—17, pericopa I Timotei 1, 12—16 se înscrie printre paginile revelatoare ale cunoașterii lui Dumnezeu prin prisma experiențelor de viață ale subiecților umane și din interpretarea creștină a acestora. Se înțelege astfel mai bine orizontul în care se înscriu dese reluări de către Apostolul neamurilor ale excepționalelor sale experiențe și trăiri, ale intervenției lui Dumnezeu în traiectoria existenței sale îndreptată esențial spre mari împliniri și bucurii în Hristos pentru Biserica Lui.

CAPITOLUL II

HRISTOLOGIA

Dat fiind întinderea sa și larga sa paletă tematică, aportul Epistolei întâi către Timotei la conturarea învățaturii Noului Testament despre Hristos în genere și la formularea de mai târziu de către Biserică a dogmei hristologice, nu poate fi decât restrâns. În I Timotei nu avem, desigur, o expunere sistematică a învățaturii hristologice, ci numai punctări ale unor idei fundamentale privind Persoana și lucrarea Mântuitorului în măsura în care acest lucru susține expunerea paulină privind un aspect sau altul al vieții creștine din Biserica Efesului. Apostolul¹ neamurilor presupune, în această Epistolă a sa, că destinatarii ei cunosc doctrina hristologică din povovăduirea sa anterioară sau din predica slujitorilor bisericești din Efes.

1. Numele celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi

Cu o singură excepție (I Tim. 5, 11) motivată stilistic, Cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi se numește, în cele trei Epistole pastorale, cel mai adesea *Hristos Iisus* (I Tim. 1, 1, 2, 12, 14, 15, 16; 2, 5; 3, 13; 4, 6; 5, 21; 6, 3, 13; II Tim. 1, 1, 2, 9, 10, 13; 2, 1, 3, 10, 12; 3, 12, 15; 4, 1; Tit 1, 4) iar, uneori, *Iisus Hristos* (I Tim. 6, 3, 14; II Tim. 2, 8; 4, 22; Tit 1, 1; 2, 13; 3, 6). În celelalte Epistole pauline, cel mai adesea, autorul folosește separat numele de *Iisus* și de *Hristos*. Folosirea, în Epistolele pastorale, a numelui Hristos Iisus sau Iisus Hristos ar putea să semnifice fixarea, pentru credincioșii efeseni, antrenăți într-o intensă și ritmică viață de rugăciune în cadrul cultului divin public, a unui nume cât mai cuprinzător pentru Cea de-a doua Persoană, întrupată, a Sfintei Treimi, a unui apelativ care trebuia să devină preponderent în cultul divin public și în manifestările creștine cu caracter oficial din Biserica Efesului. În orice caz, acest nume al Mântuitorului a intrat și în rugăciunile liturgice ale Bisericii ca și în Simboalele de credință. Numele *Iisus* este folosit pentru a se pune în lumină Persoana istorică a Mântuitorului, viețuirea Sa pe pământ, într-un anumit loc (Matei 21, 11; Marcu 1, 9; Ioan 1, 45; 18, 5, 7; Fapte 2, 22, 32, 36), contemporaneitatea sa cu Sfinții Apostoli cărora le-a fost Învățător și care îi vor deveni ucenici și martori autentici (I Ioan 1, 1; Fapte 8, 35; 13, 23, 33; 19, 4). 'Ο Χριστός echivalentul termenului ebraic Messiah care însemnează Unsul lui Dumnezeu, Mesia, nu a fost, la început, un nume propriu, ci un apelativ care caracterizează originea și misiunea divină a lui Iisus (vezi Matei 16, 16; Marcu 15, 32; Luca 4, 18; Fapte 4, 26—27 etc.). De aceea, trebuie să vedem în folosirea acestui nume al Mântuitorului de către Pastorală, o orientare cu caracter oarecum oficial a Aposolului neamurilor pentru cititorii acestor Epistole.

2. Divinitatea și preexistența Mântuitorului

Deci, prin el însuși, numele de Hristos Iisus sau Iisus Hristos afirmă, în același timp, umanitatea și divinitatea Mântuitorului, unirea celor două naturi și voințe, dumnezeiască și omenească, în ipostasul Cuvîntului lui Dumnezeu. Sfîntul Apostol Pavel însă va pune în lumină și mai pregnant *preexistența și, deci, divinitatea Logosului*, folosindu-se în acest sens de *un alt nume* al lui Hristos și anume de acela de Domn (Κύριος).

Alături de numele de Logos, de Fiul lui Dumnezeu și de Dumnezeu, numele de *Kyrios* aplicat Mântuitorului foarte des în Epistolele pauline, inclusiv în cele pastorale, implică și subliniază divinitatea Sa¹⁴. Acest titlu este ferm aplicat Mântuitorului de cinci ori în I Timotei (1, 2, 12, 14; 6, 3; 6, 14; vezi și II Tim. 1, 2, 8; 4, 22) și de două ori în variante textuale (I Tim. 1, 1; 5, 21).

Aplicarea acestui apelativ Persoanei lui Iisus Hristos echivalează cu afirmarea divinității Sale într-o Epistolă în care *Kyrios* este un nume dat Ființei divine, numită «Domnul domnilor» (6, 15). Această echivalență se impune de la sine, dar și prin logica dezvoltării gîndirii Apostolului autor care, în finalul Epistolei sale, aplică acest titlu lui Dumnezeu însuși într-un context doxologic (6, 14—16) care nu lasă nici un dubiu asupra faptului că acest titlu este eminent și, în exclusivitate, divin (cf. și II Tim. 1, 8, 16, 18; 2, 7; 2, 14, 19, 22, 24 etc.).

Dar dacă, în I Timotei 6, 15, sintagma «Domnul domnilor» constituind, într-adevăr, un nume divin, reliefează slava și atotputernicia lui Dumnezeu în raport cu cei ce cîrmuiesc pe pămînt, atunci cînd este aplicat Mântuitorului, titlul *Kyrios* este însoțit, de fiecare dată, în pronumele «*al nostru*» (I Tim. 1, 2, 12, 14; 6, 3, 14), care desemnează, fără nici un fel de dubiu, deopotrivă, pe expeditorul și pe destinatarii Epistolei, adică pe toți creștinii. Hristos ca Domn este factorul de unitate și de identificare a creștinilor ca ființe care au acceptat pe Hristos ca Domn, cîrmuitor și călăuză spirituală.

Genitivul ἡμῶν, al nostru, este folosit în Epistolele pauline, pentru a exprima recunoașterea de către toți creștinii a lucrării lui Iisus Hristos ca Dumnezeu Mîntuitor, susținător și proniator al întregii lor existențe. În imensa majoritate a cazurilor, pronumele posesiv «al nostru» este folosit, în Epistolele pauline, pentru a însoți și determina titlul hristologic de *Kyrios* (vezi, de exemplu, Rom. 1, 4; 4, 24; 5, 1, 11; 6, 23; 8, 31; 15, 6; 16, 18; I Cor. 1, 2, 7, 8, 9, 10 etc.). Cu alte cuvinte, titlul *Kyrios* exprimă apartenența creștinilor la acea împărăție spirituală întemeiată de Hristos, căreia îi este și cap nevăzut (Ioan 8, 36; Efes. 1, 22; 4, 15; 5, 23). Este de remarcat că pronumele posesiv «al nostru», înlocuind pe creștini, este aplicat, în Epistolele pauline, lui Dumnezeu cînd este numit Tată (Rom. 1, 7; I Cor. 1, 3; II Cor. 1, 2; Gal. 1, 3; Efes. 1, 2; Filip. 1, 2; Col. 1, 2; I Tes. 1, 1; II Tes. 1, 1 etc.). De asemenea numele Dumnezeu apare deoseori însoțit de pronumele «al nostru» (I Tes. 2, 2; 3, 9; II Tes. 1, 11, 12; Evrei 12, 29). Rezumînd, se constată că, în Epistolele pauline, numai în trei cazuri pronumele «al nostru»,

14. O. Cullmann, *Christologie du N.T.*, p. 202, 266 și *passim*.

ținând locul creștinilor în totalitatea lor, însoțește nume divine ca *Domnul, Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu*. Acest fapt e de natură să reliefeze ideea că, ori de câte ori Mîntuitorul este denumit Domn se afirmă divinitatea Sa, preexistența Sa, deci existența Sa din veci, dar și egalitatea; deoființimea Fiului cu Tatăl.

Această idee este întărită de faptul că, de fiecare dată cînd Mîntuitorul este numit Domn, El apare la originea unor lucrări eminamente divine. Astfel, «Hristos Iisus, Domnul nostru» este, împreună cu Dumnezeu-Tatăl, izvor al harului, milei și păcii pe care Apostolul le cere pentru Timotei, destinatarul principal al Epistolei (1, 2); El este cel ce l-a ales și așezat pe Saul-Pavel ca Apostol (1, 12; cf. 2, 7) și a revărsat harul Său cu îmbelșugare asupra acestuia. Ca Domn «al nostru», Iisus este izvorul Revelației, al «Cuvintelor celor sănătoase», criteriul adevărului creștin în raport cu «altă învățătură», adică acea învățătură pe care o propovăduiesc ereticii (6, 3). Aceeași învățătură, în fapt, aceeași Revelație, se numește, în același context «învățătura lui Dumnezeu» (I Tim. 6, 1).

Tot ca «Domn al nostru», Iisus va veni a doua oară pe pămînt, la timpul convenit (6, 14). Acest eveniment al Parusiei lui Hristos, act al slujirii Sale împărătești, va evidenția puterea și divinitatea Sa înaintea tuturor neamurilor (Matei 25, 32; Rom. 14, 10; II Cor. 5, 10).

Deși termenul *υἱός*, Fiu, nu se întilnește în Epistolele pastorale, ideea de naștere din veci a Logosului din Tatăl este afirmată implicit de numele divin Dumnezeu-Tatăl pe care-l întilnim în I Timotei 1, 2, unde este folosit în scopul ca prima Persoană a Sfintei Treimi să fie distinsă de cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi numită, în același text, «Hristos Iisus, Domnul nostru».

Deoființimea și egalitatea dintre Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul sînt afirmate, în I Timotei, și prin aceea că primele două Persoane ale Sfintei Treimi sînt amintite laolaltă în patru texte ale Epistolei în care, cu o solemnitate aparte, Sfîntul Apostol Pavel evocă autoritatea divină pentru a susține autenticitatea și valoarea adevărului cuprins în Epistolă (1, 1, 2; 5, 21; 6, 13). În primul din aceste texte, autorul Epistolei afirmă că apostolatul său are ca teme unica «poruncă a lui Dumnezeu... și a lui Hristos Iisus» (1, 1). În cel de-al doilea, autorul Epistolei cere, pentru destinatarul Epistolei, «har, milă și pace» deopotrivă «de la Dumnezeu-Tatăl și de la Hristos Iisus, Domnul nostru» (1, 2). Cele două apeluri solemne adresate lui Timotei în scopul determinării sale la îndeplinirea în mod exemplar a îndatoririlor ce-i reveneau, sînt făcute prin invocarea atît a lui Dumnezeu, cît și a lui Hristos Iisus (5, 21; 6, 13), primele două Persoane ale Sfintei Treimi, de o ființă și egale între Ele, această fiind profunda semnificație a alăturării Lor într-un asemenea context.

În acel text central al hristologiei Epistolei, întilnit în 3, 16, se afirmă nu numai Întruparea Logosului, venirea și propovăduirea Sa în lume, ci, deopotrivă, Înălțarea Sa «întru slavă». Prin ea însăși, Înălțarea Domnului cu trupul la cer reprezintă un act al puterii Sale dumnezeiești (Fapte 1, 11; cf. Luca 21, 27; I Tes. 1, 10), în care se identifică un act al slujirii împărătești a Mîntuitorului. Precizarea «întru slavă»

din textul paulin însă este cu deosebire relevantă pentru afirmarea pre-existenței și, deci, divinității Fiului. Căci chiar dacă «întru slavă» S-a înălțat trupul cel înviat al lui Hristos, ca Dumnezeu aflându-Se pururi pe scaun cu Tatăl, această înălțare a trupului «de-a dreapta slavei» (Evrei 1, 3) sau «de-a dreapta lui Dumnezeu» (Marcu 16, 19; Evrei 10, 12) devine posibilă tocmai datorită enipostazierii firii umane în ipostasul Logosului¹⁵. Așezarea «întru slavă» a lui Hristos cel înviat echivalează cu sălășluirea Sa întru «lumina cea neapropiată» (I Tim. 6, 16) «Schimbatu-Te-ai la față în Munte, Hristoase Dumnezeule, arătînd ucenicilor Tăi *slava* Ta, pe cît li se putea»¹⁶. Din acest context rezultă limpede că lumina taborică este identificată cu slava dumnezeiască.

Divinitatea Mîntuitorului se afirmă și prin faptul că slujitorul bisericesc este numit, în I Timotei, cînd «om al lui Dumnezeu» (6, 11; cf. II Tim. 3, 17), cînd «slujitor al lui Hristos» (I Tim. 4, 6; cf. II Tim. 2, 24). Ca Dumnezeu, Hristos Iisus este obiectul credinței slujitorului bisericesc (I Tim. 3, 13; cf. 5, 12).

3. Întruparea Domnului

Afirmînd deoființimea și egalitatea Fiului cu Tatăl și pre existența Sa, autorul Epistolei întii către Timotei reliefează cu mare pregnanță că Fiul lui Dumnezeu a venit în lume, a luat trup omenesc și s-a făcut om. Trei sînt textele în I Timotei în care Sfîntul Apostol Pavel enunță adevărul creștin fundamental al întrupării Domnului: 1, 15; 2, 5 și 3, 16.

În primul din aceste texte citim: «Vrednic de credință e cuvîntul și de toată primirea că *Hristos Iisus a venit în lume* să mîntuiască pe cei păcătoși» (1, 15). Acest text paulin nu folosește cuvîntul întrupare sau expresia S-a făcut om, dar sintagma «Hristos Iisus a venit în lume» exprimă în modul cel mai deplin realitatea Întrupării Logosului (cf. Ioan 3, 17; 6, 14; 9, 39; 12, 46; 16, 28; 18, 37). Această sintagmă e de natură să sugereze amploarea, importanța și unicitatea evenimentului venirii lui Iisus Hristos pe pămînt. Adevărul exprimat de aceste cuvinte este formulat în Simbolul niceo-constantinopolitan astfel: «Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire S-a pogorît din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și S-a făcut om».

Verbul ἐρχομαι a veni, a sosi, a apare, folosit de autorul Epistolei în acest context, este întîlnit nu numai în Evanghelia după Ioan pentru a desemna întruparea Domnului (vezi Ioan 3, 17; 6, 14; 9, 39; 12, 46; 16, 28; 18, 37), ci și în Evangheliile sinoptice (Matei 11, 3; Luca 7, 19, 20). În același timp expresia «a venit în lume» exprimă ideea inițiativei divine în ce privește întruparea Fiului, căci omul nu putea avea conștiința necesității și posibilității unui astfel de eveniment excepțional, pricinuit de iubirea lui Dumnezeu față de oameni (Ioan 3, 16). Venirea lui Hristos în lume reprezintă, totodată, chenoza Celui ce Dumnezeu fiind «S-a deșertat pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-Se asemenea oamenilor și la înfățișare aflîndu-Se ca un om, S-a smerit pe Sine» (Filip.

15. *Enipostaziere*, la Pr. dr. I. Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, p. 143.

16. *Catavasier*, ed. cit., p. 299; vezi și Sfîntul Grigorie Palama, *Tomul aghioritic*, trad. cit., p. 523 și *passim*.

2, 8—9), venirea lui Dumnezeu în maximă apropiere de noi oamenii (cf. II Cor. 8, 9; Evrei 2, 9, 17—18). Venirea Fiului lui Dumnezeu întrupat în lume constituie suprema și ultima Revelație a lui Dumnezeu (II Tim. 1, 10; Evrei 1, 2) pentru că acest eveniment implică un dialog direct al lui Dumnezeu întrupat cu oamenii cărora li Se descoperă în planul unei experiențe comune în care le dă puțința de a sesiza dumnezeirea Sa manifestată adesea și sub multe forme în timpul vieții și activității Sale pămîntești. Venirea lui Hristos în lume a însemnat unirea Lui maximă cu umanitatea și totala apropiere de oameni a lui Dumnezeu. Căci în Hristos «locuiește, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii» (Col. 2, 15). Venirea în lume a lui Hristos a însemnat începutul «zilelor trupului Său» (Evrei 5, 7; cf. I Ioan 4, 2—3) și inaugurarea lucrării Lui mîntuitoare pentru noi oamenii.

Lumea devine deci un spațiu al manifestării trupești a Dumnezeirii (Col. 1, 6, 15; cf. I Ioan 2, 2). În același timp, venirea lui Iisus Hristos în lume pentru mîntuirea celor păcătoși dovedește că acesta a fost unicul mijloc al aducerii la îndeplinire a hotărîrii din veci a lui Dumnezeu de a ne mîntui «prin arătarea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Cel ce a nimicit moartea și a adus la lumină viața și nemurirea prin Evanghelie» (II Tim. 1, 9—10). Se poate conchide că enunțul «Hristos Iisus a venit în lume să mîntuiască pe cei păcătoși» constituie o componentă de mare însemnătate a hristologiei pauline, și în același timp ne ajută să înțelegem taina întrupării Domnului (I Tim. 3, 16).

Tot pentru a explica cititorilor Epistolei realizarea răscumpărării oamenilor din robia păcatului, Sfîntul Apostol Pavel scrie: «Căci unul este Dumnezeu, unul și Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni: *omul Hristos Iisus*» (2, 5). Textul deschide largi perspective spre înțelegerea profundă și deplină a relației dintre întruparea Mîntuitorului și realizarea mîntuirii prin lucrarea de Mijlocitor a lui Hristos. Afîrmînd unicitatea lui Dumnezeu («Unul este Dumnezeu»), Sfîntul Apostol Pavel înțelege aici pe toate cele trei Persoane ale Sfîntei Treimi care, participînd la crearea omului (Facere 1, 26—27) sînt participante și la mîntuirea acestuia (Rom. 5, 12; 15, 17—18; cf. Matei 28, 19). «Dar ce?, întreabă Sfîntul Ioan Hrisostom comentînd aceste cuvinte ale Apostolului. Fiul nu este Dumnezeu? Ba este cu adevărat. Atunci cum spune că unul este Dumnezeu? Aceasta o spune în legătură cu idoli și nu cu Fiul»¹⁷. Divinitatea Mîntuitorului apare ca indispensabilă pentru îndeplinirea lucrării Sale de Mijlocitor; tot astfel, este indispensabilă omenitatea lui Iisus pentru ca să poată fi singurul Mijlocitor între oameni și Dumnezeu. «Mijlocitorul trebuie să se găsească în comunicare directă cu ambele părți între care mijlocește căci lucrarea Mijlocitorului este aceea de a comunica între amîndouă părțile al căror Mijlocitor este. Dacă, deci, cu una din părți nu comunică, atunci nu mai este Mijlocitor. Deci dacă Fiul nu se împărtășește de natura Tatălui, atunci El nu

17. Op. cit., P.G., LXII, 536.

mai este Mijlocitor, ci S-a separat și S-a îndepărtat de El. Precum El S-a împărtășit de natura oamenilor, fiindcă la oameni a venit, tot așa Se împărtășește și de natura Tatălui, fiindcă de la El a venit. Deci, deoarece El a fost Mijlocitor între două naturi, era necesar să fie alături de aceste două naturi. Căci după cum a fost om, tot astfel a fost și Dumnezeu. Numai un om simplu n-ar fi putut să fie Mijlocitor pentru că trebuia să stea de vorbă cu Dumnezeu, iar Dumnezeu simplu n-ar fi putut fi Mijlocitor, fiindcă nu L-ar fi primit pe dînsul cei pentru care mijlocea»¹⁸.

Mai trebuie subliniat că prin aceea că a fost Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, Hristos a restabilit comuniunea între Dumnezeu și oameni¹⁹, tocmai prin lucrarea Sa de Mijlocitor prin care a întemeiat un Testament avînd «mai bune făgăduințe» (Evrei 8, 6; cf. 9, 15). Lucrarea de Mijlocitor implică, în cazul omului Hristos Iisus, în mod necesar, și jertfa Mijlocitorului ca întemeietor al unui nou Testament. «Căci unde este testament, trebuie neapărat să fie vorba despre moartea celui ce a făcut testamentul. Un testament ajunge temeinic după moarte, fiindcă nu are nici o putere cită vreme trăiește cel ce l-a făcut» (Evrei 9, 16—17). Jertfa lui Hristos are în sine două direcții: «Cea spre Dumnezeu ca opusă înstrăinării omului de El și cea în folosul oamenilor, pentru a-i atrage în această mișcare spre Dumnezeu... Amîndouă sînt destinate a restabili comuniunea între Dumnezeu și oameni»²⁰.

Expresia ἄνθρωπος Χριστός Ἰησοῦς, omul Hristos Iisus (I Tim. 2, 5), pe care n-o mai întîlnim ca atare în altă parte a Noului Testament este astfel un reper important al hristologiei pauline pentru că pune în lumină și prin contextul în care este așezată un aspect fundamental al «iconomieii tainei celei din veci ascunse în Dumnezeu» (Efes. 3, 9), care este Hristos, «nădejdea slavei» (Col. 1, 27).

Cel de-al treilea text, afirmînd întruparea Logosului, întîlnit în I Timotei, este 3, 16: «Și, cu adevărat, mare este taina evlaviei: Care S-a arătat în trup».

Atît sintagma «Hristos Iisus a venit în lume» (1, 15), cît și expresia «omul Hristos Iisus» afirmă implicit Întruparea Logosului și, deci, unirea celor două naturi și voințe, dumnezeiască și omenească, în ipostasul Fiului, în mod direct însă și, într-un context de o mare expresivitate și de o mare importanță pentru iconomia generală a Epistolei, adevărul despre Întruparea Domnului este exprimat în mod direct numai în acest text care, pentru marea lui putere evocatoare și de sintetizare a fost reținut între cîntările doxologice ale Bisericii sub numele de Taina sau Înmul Creștinătății.

Deci, textul hristologic din I Timotei 3, 16 reprezintă nu numai enunțul cel mai deplin și mai expresiv privind Întruparea Domnului, ci

18. *Ibidem*, p. 53.

19. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, p. 131.

20. *Ibidem*, p. 132.

și momentul culminant al întregii Epistole. Sintagma «S-a arătat în trup», ἐφανερώθη ἐν σαρκί, este, la rîndul său, întilnită numai aici în Noul Testament. Verbul φανεροῦν, a se arăta, este însă, s-ar putea spune, un verb preferat în Noul Testament pentru a exprima venirea Mîntuitorului în lume (Ioan 1, 31 ; 7, 4 ; Col. 1, 26 ; II Tim. 1, 10 ; Evrei 9, 26 ; I Petru 1, 20 ; I Ioan 1, 2 ; 3, 5, 8). Expresia «S-a arătat în trup» este, firește, echivalentă cu vestirea Sfîntului Ioan Evanghelistul : «Și Cuvîntul S-a făcut trup» (Ioan 1, 14) sau cu aceea a Sfîntului Evanghelist Matei : «S-a născut Iisus, Ce se cheamă Hristos» (1, 16 ; cf. Luca 1, 35). Enunțul «S-a arătat în trup» exprimă nu numai realismul actului și momentului Întrupării Domnului, ci și valoarea de descoperire a lui Dumnezeu făcută oamenilor pe care o reprezintă venirea lui Hristos în lume. Acest aspect al Întrupării Domnului este pus în lumină de verbul φανεροῦν, a se arăta, a se descoperi, și este subliniat în textul paulin din Epistola către Evrei : «În zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit (Dumnezeu) nouă prin Fiul» (1, 2). Folosirea verbului φανεροῦν este potrivită pentru a exprima în sintagma «S-a arătat în trup» Întruparea Domnului spre a desemna un reper hristologic fundamental ; prima arătare sau venire a Mîntuitorului în lume constituie momentul în care planul divin al mîntuirii oamenilor începe să se realizeze prin Iisus Hristos (II Tim. 1, 10). La cea de-a doua arătare a Sa pe pămînt (II Tim. 4, 8 ; Apoc. 15, 4), acest plan al mîntuirii va fi desăvîrșit prin Judecata cea din urmă care va revela slava și puterea Fiului (Matei 25, 31), dar și toate «cele ascunse ale oamenilor» (Rom. 2, 16). În raport cu această a doua arătare a Domnului, care se va produce întru putere, arătarea lui Hristos în trup marchează începutul unei existențe pline de privațiuni și suferințe, de supunere și jertfă (Filip. 2, 6—8).

Arătarea în trup a Domnului, marea taină a evlaviei creștine, a fost, chiar pentru îngeri, puterile cerești, un eveniment de mare însemnătate pentru că și ei, ca și oamenii (I Ioan 1, 1—3) L-au văzut pe Hristos, Care, luînd trup, a devenit și pentru ei sensibil : «A fost văzut de îngeri» (I Tim. 3, 16 ; cf. Luca 2, 9—14). Este o primă consecință a uniunii ipostatice, a asumării de către Fiul a firii omenești din Sfînta Fecioară Maria și de la Duhul Sfînt (Matei 1, 20 ; Luca 1, 35).

O altă consecință a Întrupării Domnului și a lucrării Sale în lume a fost aceea că «S-a propovăduit între neamuri» (I Tim. 3, 16 ; cf. Col. 1, 6 ; Gal. 2, 2). Tot Întruparea Domnului, arătarea Sa în trup a stat la obîrșia credinței lumii față de Iisus Hristos. De aceea, Apostolul neamurilor poate proclama : «A fost crezut în lume» (I Tim. 3, 16 ; cf. Fapte 13, 39). Prin Întrupare Fiul lui Dumnezeu a devenit accesibil ca om îngerilor, dar și oamenilor deschizînd drumul propovăduirii Evangheliei înaintea tuturor oamenilor și al credinței în El pentru întreaga lume și pentru toate vremurile.

Marele succes al propovăduirii Evangheliei în Efes căruia îi dă expresie I Timotei 3, 16, este explicabil prin aceea că chipul lui Iisus «este

un chip istoric ; istoric prin faptul că se conciliază în autenticitatea Lui profundă cu umanitatea adevărată, dar istoric și prin faptul că n-ar fi putut fi construit de vreo fantezie în această adevărată desăvîrșire a Lui»²¹.

Chipul istoric al lui Iisus Hristos este pus în lumină cu o mare forță de cele trei texte hristologice din I Timotei analizate mai sus (1, 15 ; 2, 5 ; 3, 16). Dar ideea de istoricitate a Persoanei lui Hristos și a lucrării Sale este accentuată prin reafirmarea momentului istoric al desfășurării ultimei părți a vieții lui Iisus pe pământ, care se leagă de vremea cînd Ponțiu Pilat era guvernator roman al Iudeii (anii 26—36)²² (vezi I Tim. 6, 13 ; Fapte 3, 13 ; 13, 28).

Asumată în ipostasul Logosului, firea omenească a Mîntuitorului este întărită, transfigurată și îndumnezeită (Col. 1, 22 ; Evrei 5, 7 ; I Petru 3, 18). Dacă scopul venirii lui Hristos în lume este mîntuirea păcătoșilor (I Tim. 1, 15 ; 4, 10 etc.) care s-a realizat prin jertfa «omului Hristos Iisus» (2, 5—6), este de la sine înțeles că prin Învierea și Înălțarea Sa la cer, înălță și smerita fire omenească. Această învățătură se subînțelege din cuvîntul paulin : «S-a înălțat întru slavă» (3, 16) întrucît înălțarea Domnului la cer se referă la trupul Său înviat și îndumnezeit și la așezarea lui de-a dreapta Tatălui.

21. *Ibidem*, p. 29.

22. Pr. dr. I. Mircea, *Dicționar...*, p. 378.

SOTERIOLOGIA

Toate Epistolele Sfântului Apostol Pavel expun doctrina soteriologică a Bisericii căreia îi sînt subordonate, într-un fel sau altul, celelalte capitole ale teologiei Noului Testament.

Ca scrieri pauline, Epistolele pastorale acordă și ele un loc preponderent învățaturii Bisericii privind mîntuirea. Într-un anumit fel, această învățătură este prezentă explicit sau subînțeles în toate secțiunile care alcătuiesc Epistola întâi către Timotei. Autorul Epistolei este stăpînit, în toate expunerile sale doctrinare, morale sau organizatorice, de ideea de a transmite cititorilor săi toate acele învățături care contribuie la dobîndirea de către fiecare dintre aceștia, a mîntuirii. Cititorul Epistolei va fi în situația de a înțelege atît învățătura evanghelică asupra universalității păcatului și a răscumpărării omului prin jertfa lui Hristos, cit și însemnătatea conduitei proprii, a faptelor personale, a dreptei învățături, pentru însușirea mîntuirii.

1. Universalitatea păcatului

Ca orice Epistolă în care expeditorul îndrumază pe destinatari care cunosc, într-o mare măsură, învățăturile și adevărurile la care se referă el, referirile autorului Epistolei la multe aspecte puse în discuție sînt, în mod deosebit, indirecte. Adresată lui Timotei, unul dintre cei mai apropiați ucenici și colaboratori ai săi, precum și creștinilor efeseni, care ascultaseră timp de trei ani propovăduirea Apostolului neamurilor (Fapte 20, 31) și primiseră, de asemenea, Epistola specială a aceluiași Apostol al neamurilor trimisă lor, Epistola întâi către Timotei nu putea să fie decît o scriere de reluare și de sinteză a învățaturii privind universalitatea păcatului și necesitatea jertfei lui Hristos pentru restaurarea omului. Sfîntul Apostol Pavel a propovăduit creștinilor adevărul că «precum, printr-un om, a intrat păcatul în lume și, prin păcat moartea, așa și moartea a trecut la toți oamenii, *pentru că toți au păcătuit în el*» (Rom. 5, 12 ; cf. I Tim. 2, 13). El presupune cunoscut cititorilor săi din Efes, acest adevăr. Acesta este motivul pentru care învățătura că toți oamenii au devenit păcătoși prin greșeala lui Adam, fiind, pînă la Hristos, «fiii miniei» (Efes. 2, 3), este formulată odată cu aceea a lucrării mîntuitoare a lui Hristos.

Un astfel de adevăr fundamental este introdus, încă la începutul Epistolei, printr-o formulă solemnă, caracteristică Epistolelor pastorale : «*Vrednic de crezare este cuvîntul și de toată primirea vrednic că Hristos Iisus a venit în lume să mîntuiască pe cei păcătoși dintre care cel dintîi sînt eu*» (1, 15).

În concepția paulină, «cei păcătoși» (ἀμαρτολόγος) sînt toți oamenii (Rom. 3, 9, 23): «Fiindcă toți au păcătuit și sînt lipsiți de slava lui Dumnezeu» (5, 12, 19; cf. Tit 3, 3).

Faptul că Dumnezeu «voiește ca toți (πάντας) oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Tim. 2, 4) arată, de asemenea, că toți oamenii sînt sub păcat. Tot astfel învățătura că Hristos este unicul Mijlocitor între Dumnezeu și oameni și că «S-a dat pe Sine preț de răscumpărare pentru toți» (ὕπερ πάντων, 2, 6) dovedește că toți oamenii aveau trebuință să fie răscumparați de sub păcat.

În lumina acestor considerații, trebuie să înțelegem necesitatea rugăciunii «pentru toți oamenii» (2, 1), amploarea lucrării de propovăduire a Sfîntului Apostol Pavel la toate neamurile (2, 7; 3, 16; cf. II Tim. 1, 11), venirea tuturor la judecată (5, 24) atunci cînd se va produce, la timpul său, Parusia Domnului (6, 15).

În acest sens, trebuie să fie înțelese și cuvintele atît de precise ale Sfîntului Apostol Pavel: «Pentru aceasta ne ostenim și ne luptăm, căci am nădăjduit în Dumnezeu cel viu, care este Mîntuitorul tuturor oamenilor, mai ales al credincioșilor» (4, 10).

2. Planul divin al mîntuirii oamenilor

Dumnezeu «ne-a mîntuit și ne-a chemat cu chemare sfîntă, spune Sfîntul Apostol Pavel, nu după faptele noastre, ci după a Sa hotărîre și după harul ce ne-a fost dat în Hristos Iisus, mai înainte de începutul veacurilor» (II Tim. 1, 9; cf. Efes. 1, 4; Tit 3, 5). Această atît de autentic paulină învățătură despre planul lui Dumnezeu privind mîntuirea oamenilor este afirmată direct sau indirect în numeroase texte din I Timotei²³.

E de subliniat, în primul rînd, că, în această Epistolă, Dumnezeu este numit Mîntuitor (1, 1; 2, 3; 4, 10; cf. Tit 1, 3; 2, 10; 3, 4). Acest titlu este dat lui Dumnezeu pentru că El este cel ce a rînduit planul mîntuirii neamului omenesc. Pentru a denumi acest plan al lui Dumnezeu de mîntuire a neamului omenesc, Sfîntul Apostol Pavel folosește, în această Epistolă, ca și în celelalte scrieri ale sale, expresia «iconomia lui Dumnezeu cea întru credință» (1, 4; vezi și Efes. 1, 10; 3, 2, 9; Col. 1, 25; cf. Efes. 1, 5).

Sfîntul Apostol Pavel exprimă, pe de altă parte, învățătura că planul de mîntuire a oamenilor aparține lui Dumnezeu cînd scrie că Dumnezeu «voiește (θέλει) ca toți oamenii să se mîntuiască» (2, 4). Planul lui Dumnezeu de mîntuire a oamenilor este subînțeles și de «taina evlaviei» (3, 16), adică de «Dumnezeu arătat în trup» (Ibidem), care arată o primă etapă principală a economiei mîntuirii în Iisus Hristos. De aceea și Evanghelia este numită, în această Epistolă, «a slavei fericitului Dumnezeu» (1, 11; 8, 6), ea însăși fiind parte integrantă a planului de mîntuire a oamenilor. De aceea această mîntuire poartă și numele de «cunoștință a adevărului» (2, 4). Faptul că «omul Hristos Iisus» este Mij-

23. Definierea conceptului la Pr. prof. Constantin Cornițescu, *Învierea Domnului și însemnătatea ei pentru viața creștină*, în «Ortodoxia», anul XXXV (1983), nr. 2, p. 200, 209 și *passim*.

locitor între oameni și Dumnezeu devine dovada existenței planului divin al mîntuirii, căci Dumnezeu nu poate fi implicat decît în acele lucrări concepute și acceptate de El. Faptul că Dumnezeu este «Cel ce dă viață tuturor» (6, 13) are la rîndul său, un sens soteriologic, acțiunea de a da viață fiind, în fond, același lucru cu a mîntui.

O altă dovadă că autorul planului mîntuirii este Dumnezeu însuși este faptul că Parusia Domnului se va produce, nu la voia întîmplării, ci «la timpul său», după voia lui Dumnezeu (6, 15). Acest plan al lui Dumnezeu de mîntuire a oamenilor constituie motivația adîncă a doxologiilor pauline din I Timotei prin care se proslăvește Ființa supremă (1, 17 ; 6, 15—16).

3. Realizarea mîntuirii prin Iisus Hristos. Mîntuirea obiectivă

Învățătura despre lucrarea mîntuitoare realizată prin Iisus Hristos constituie esența predicii apostolice încă din primele zile ale Bisericii (Fapte 2, 22—33 ; 3, 12—26 ; 5, 29—32 etc.). În toată amploarea ei, această învățătură nu poate fi expusă decît pe baza întregului Nou Testament care ne descoperă toate aspectele și momentele acestei fundamentale învățături creștine: Ca o scriere care se integrează, în toate privințele, Noului Testament, Epistola întii către Timotei, este, la rîndul ei, o mărturie de mare valoare despre împlinirea mîntuirii prin Persoana și lucrarea lui Iisus Hristos.

Această lucrare care se întemeiază pe iconomia lui Dumnezeu cea întru credință (1, 4) și constituie «taina evlaviei» (3, 16) este desemnată prin verbul σφζω, a mîntui (1, 15 ; 2, 4, 15 ; 4, 16 ; II Tim. 1, 9 ; 4, 18 ; Tit 3, 5), și prin substantivul σωτηρία, mîntuire (vezi II Tim. 2, 10, 3, 15).

În Epistola întii către Timotei, se subliniază, încă de la începutul expunerii dogmatice a acesteia, aspectul soteriologic al Întrupării lui Iisus : «*Hristos Iisus a venit în lume să mîntuiască pe cei păcătoși*» (1, 15). Această venire a lui Hristos în lume implică întruparea Sa (3, 16 : «S-a arătat în trup»), prin asumarea firii omenești de către Fiul în ipostasul Său. Urmarea acestui fapt este umplerea firii Sale omenești de dumnezeirea Lui și eliberarea acesteia de afecte, pătimiri și de moarte care erau consecința păcatului strămoșesc. Prin îndumnezeirea firii Sale omenești, roadele întrupării se împărtășesc și celorlalți oameni, care, prin harul Său mîntuitor (1, 14), dobîndesc puterea de a se elibera de păcat în această viață (1, 12—13), iar, în cea viitoare, de afecte, coruptibilitate și de moarte (4, 8 ; 6, 19).

Faptul fundamental al mîntuirii oamenilor este cel redat prin enunțul paulin privind răscumpărarea tuturor oamenilor prin jertfa lui Hristos : «Căci unul este Dumnezeu, unul și Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni, omul Hristos Iisus, Care S-a dat pe Sine preț de răscumpărare pentru toți» (2, 5—6). Textul paulin pune în lumină, mai întii, lucrarea de Mijlocitor a lui Iisus Hristos. Această lucrare se referă la cele trei direcții ale actului mîntuitor al lui Hristos care, deși unic, este îndreptat spre natura omenească în toatălitatea ei în numele căreia mediază, înspre Dumnezeu către care se îndreaptă această me-

diere, dar și înspre firea omenească a lui Hristos Însuși care se umple de dumnezeire, făcînd-o pîrgă a propriei noastre îndumnezeiri.

Termenul μεσίτης, mijlocitor, desemnează, în Noul Testament, în sensul cel mai propriu, pe Mîntuitorul (Evrei 8, 6; 9, 15) și denumește lucrarea prin care s-au pus temelile Testamentului cel Nou, adică ale Legii celei noi, a harului, avînd «mai bune făgăduințe» (3, 6).

Lucrarea acestui Mijlocitor are valoare de lucru definitiv și ultim, din cauza unicității Mijlocitorului. Valoarea unică și excepțională a acestei lucrări de mijlocire săvîrșită de Iisus Hristos rezultă, totodată, și din faptul că ea privește destinul ultim al omului prin faptul că acest destin se împlinește în Dumnezeu-omul Care mijlocește și este, în același timp, unul din termenii acestei mijlociri. Prin faptul că această mijlocire care, în sine, reprezintă restabilirea comunicării și comuniunii dintre Dumnezeu și om și este realizată de «*omul Hristos Iisus*», se afirmă și învățătura că Hristos nu lucrează «în numele nostru, de la distanță, ci El se așază în interiorul firii și vieții noastre»²⁴ pe care o slujește și o înalță, omul devenind partener egal în dialogul său cu Dumnezeu. Ca Mijlocitor, «omul Hristos Iisus» nu se comportă ca al treilea într-un eveniment sau într-o consultație, căruia, în fond, poate să-i fie oarecum indiferent rezultatul demersurilor sale, care nu-l privesc direct. În acest dialog, «omul Hristos Iisus» este El Însuși parte și în direcția către Dumnezeu a dialogului, cît și în cea către oameni, căci El este, în același timp, și Dumnezeu și om. Aceasta e premisa care nu admite decît izbînda demersului mediator al lui Hristos.

În această dorință de reușită deplină a medierii realizate de Mediator își află logica și premisa, Jertfa acestui Mijlocitor, «*Care S-a dat pe Sine (ἐαυτόν) preț de răscumpărare pentru toți*» (2, 6, vezi și Matei 20, 28; Marcu 10, 45). Mediatorul S-a implicat în actul medierii pînă la jertfa de Sine identificîndu-Se cu părțile între care era Mijlocitor și cu cele mai înalte țeluri ale acestora, deoarece El le reprezenta în mod desăvîrșit pe amîndouă, fiind Dumnezeu adevărat și om adevărat.

Întregul text din I Timotei 2, 5—6 pune în evidență, prin formulări ca: «unul este Dumnezeu, unul și Mijlocitorul», «preț de răscumpărare pentru toți», ideea valorii obiective și universale a lucrării mîntuitoare a lui Iisus Hristos, unicitatea și caracterul său de lucru ultim și definitiv. În același timp, textul paulin subliniază, într-un mod cu totul deosebit, faptul că Iisus Hristos mîntuiește El Însuși ca «*Persoană de neînlocuit*, întrucît calitatea Sa de Persoană dumnezeiască devenită accesibilă ca om, este unicul izvor de putere care ne eliberează de păcat și de urmările lui»²⁵. În Persoana de neînlocuit a lui Iisus Hristos își află punctul de pornire și de putere toate actele mîntuitoare pentru ființa omenească. O umanitate răscumpărată în Hristos, prin mijlocirea și prin jertfa Lui, este o creație nouă a lui Dumnezeu «*Care dă viață tuturor*» (6, 13), viața noastră fiind ascunsă cu Hristos în Dumnezeu (Col. 3, 3).

24. Pr. prof. I. Bria, *Mîntuire*, în *Dicționar de teologie ortodoxă*, p. 265.

25. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, p. 108.

Din multitudinea de aspecte pe care le comportă mîntuirea realizată prin Hristos, Epistola întii către Timotei se referă și la slujirea Sa de Învățător-Prooroc, atunci cînd afirmă că Hristos este «Cel ce, în fața lui Ponțiu Pilat, a mărturisit mărturisirea cea bună» (6, 13). Sfîntul Ioan Hrisostom precizează că mărturisirea cea bună despre care autorul Epistolei vorbește aici se referă la cuvintele Mîntuitorului rostite înaintea lui Ponțiu Pilat: «Eu spre aceasta M-am născut și pentru aceasta am venit în lume, ca să dau mărturie pentru adevăr» (Ioan 18, 37). «Multe altele a mărturisit Hristos atunci înaintea lui Pilat»²⁶, spune Sfîntul Ioan Hrisostom. Este sublinierea lucrării de Învățător-Profet a Domnului nostru Iisus Hristos care, în textul paulin amintit, apare indisolubil legată de aceea de arhieru îndeplinită, totodată, de Mîntuitorul.

În timpul activității Sale pămîntești, ca Învățător-Profet, Mîntuitorul a desfășurat nu numai o activitate de propovăduire a Evangheliei, dar și de pregătire a Sfîntilor Apostoli, spre a propovădui în întreaga lume pe Hristos și dumnezeiasca Sa învățătură (Matei 28, 19; Fapte 1, 8 etc.). Tot astfel, în I Timotei, sînt arătate condițiile în care Sfîntului Apostol Pavel i-a fost încredințată «Evanghelia slavei fericitului Dumnezeu» (1, 11), de către Însuși Mîntuitorul, în virtutea minunii de pe drumul Damascului cînd, din prigonitor al credinței creștine, a fost miluit, «căci neștiind, a lucrat întru necredință» (1, 13). Pentru aceasta, Sfîntul Apostol Pavel a fost rinduit spre slujire de Însuși Mîntuitorul (1, 12), fiind așezat propovăduitor, Apostol și Învățător al neamurilor (2, 7). Conținutul predicii sale apostolice este tocmai lucrarea răscum-părătoare împlinită de Iisus Hristos prin jertfa Sa (2, 5—7).

Sfîntul Apostol Pavel vorbește apoi despre «învățătura lui Dumnezeu» (6, 1), despre «învățătura cea după dreapta credință» și chiar «de cuvintele cele sănătoase ale Domnului nostru Iisus Hristos» (6, 3), drept criterii ale adevărului creștin. Astfel de sintagme pun în lumină nu numai conținutul învățaturii creștine, ci și lucrarea sau slujirea învățătoarească a Domnului nostru Iisus Hristos, parte integrantă a operei Sale de mîntuire a întregului neam omenesc. «Comoara» însăși pe care trebuie s-o păzească Timotei deoarece i s-a încredințat (6, 20) este, în primul rînd, învățătura evanghelică descoperită de Iisus Hristos ca Învățător-Prooroc (II Tim. 1, 12, 14).

Înălțarea lui Hristos cu trupul Său îndumnezeit și înviat la cer și așezarea Lui de-a dreapta Tatălui «întru slavă» (3, 16), ca și Parusia Sa (6, 14—15), fiind acte ale puterii împărătești a Mîntuitorului sînt alte momente ale operei mîntuitoare realizate de Iisus Hristos.

4. Condițiile mîntuirii

Opera de mîntuire, în sens obiectiv, a întregului neam omenesc este realizată de Iisus Hristos, potrivit iconomiei dumnezeiești, taina cea din veci a lui Dumnezeu (Col. 1, 25—26). Lucrarea de mîntuire împlinită de Iisus Hristos este perfectă și deplină purtînd pecetea desăvîrșirii divine, care aparține Săvîrșitorului ei. Dacă în aspectul ei obiec-

26. *Op. cit.*, P.G., LXII, 597.

tiv, mîntuirea este lucrarea desăvîrșită a lui Dumnezeu-Omul (I Tim. 2, 5—6 ; 4, 10), spre a beneficia de harul, puterea și desăvîrșirea ei, într-un cuvînt, de roadele ei, omul trebuie să se lase atras spre desăvîrșirea divină pe care o oferă ca țel lucrarea Mîntuitorului (Matei 5, 48). Acest răspuns afirmativ al omului la chemarea spre desăvîrșire pe care Hristos Mîntuitorul i-o adresează prin opera Sa răscumpărătoare (Apoc. 3, 20) este, în primul rînd, mîntuirea personală sau subiectivă. Dacă răscumpărarea realizată de Iisus Hristos, potrivit planului divin de mîntuire a oamenilor, este lucrarea suverană a lui Dumnezeu, ea săvîrșindu-se indiferent de voia sau colaborarea omului, mîntuirea personală este rodul unei permanente, sincere și depline colaborări între fiecare subiect uman și harul lui Dumnezeu care se revarsă neîntrerupt și supraabundent (I Tim. 1, 14), din jertfa lui Hristos, în și prin Biserică (Efes. 5, 32). În colaborarea omului cu harul divin prin credință și fapte bune constă, redusă la termenii ei ultiți, mîntuirea personală sau însușirea personală a mîntuirii, într-un cuvînt, îndreptarea.

Epistola întii către Timotei expune în întregul și în părțile ei componente, învățătura Bisericii privind însușirea personală a mîntuirii fiind, practic, o călăuză a creștinilor în înaintarea lor duhovnicească sub îndrumarea slujitorilor bisericești²⁷, în și prin Biserică. S-ar putea susține că, sub acest aspect, Epistola întii către Timotei contribuie decisiv la determinarea rolului slujitorilor bisericești în vastul și complexul proces de călăuzire a credincioșilor spre însușirea personală a mîntuirii laolaltă și în comuniune cu ceilalți creștini, în și prin Biserică.

a. **Harul divin.** Referirile din Epistolă la harul dumnezeiesc sînt, numeric, puține, dar deosebit de clare, pregnante și sugestive. Învățătura despre harul Sfîntului Duh și lucrarea lui mîntuitoare este expusă, în general, în legătură cu intervenția lui Dumnezeu în viața Sfîntului Apostol Pavel, a lui Timotei și în aceea a altor creștini din Biserica Efesului.

Lucrarea mîntuitoare a harului rezultă în mod deosebit de evident din descrierea de către autorul Epistolei a propriei sale convertiri și primiri în Biserică, fapte egale cu mîntuirea personală a Apostolului neamurilor : «*Am fost miluit căci neștiind, am lucrat întru necredință. Dar s-a revărsat din belșug harul (ἡ χάρις) Domnului nostru, împreună cu credința și dragostea cea întru Hristos Iisus*» (1, 13—14). Din textul paulin se desprinde revărsarea dragostei și lucrării mîntuitoare asupra persoanei Sfîntului Pavel în două trepte, cum va sesiza, pe drept cuvînt, Sfîntul Ioan Hrisostom²⁸, deoarece, cînd scrie că prin har «am fost miluit», Sfîntul Apostol Pavel înțelege nu numai izbăvirea de pedeapsa care-l amenința din pricina prigoanei sale împotriva creștinilor, dar și îndreptarea și iertarea sa. Prin har, însă, au fost depășite hotarele milei ; prin harul lui Dumnezeu oamenii devin «drepti și fii, și frați, și prieteni, și moștenitori și împreună-moștenitori»²⁹. «Toate acestea,

27. Aici ca și în întreaga lucrare de față sintagma «*slujitori bisericești*» este folosită pentru a desemna pe diaconi, preoți și episcopi, deci pe membrii ierarhiei bisericești, hirotoniți.

28. *Op. cit.*, P.G., LXII, 518.

29. *Ibidem*.

spune marele Părinte bisericesc, nu sînt ale Cuiva care miluiește numai, ci și iubește și încă foarte mult»³⁰.

Constatînd că Apostolul precizează că atît credința, cît și dragostea au crescut în raport proporțional cu harul lui Dumnezeu («împreună cu credința și cu dragostea cea întru Hristos Iisus»), Sfîntul Ioan Hrisostom observă cu finețe că, prin aceste cuvinte, autorul Epistolei se asigura împotriva unora «care ar fi putut zice că liberul arbitru a fost desființat»³¹. Parafrazînd deci aceste cuvinte pauline, Sfîntul Părinte scrie: «Noi cu atît am contribuit (la propria mîntuire): Am crezut că El ne poate mîntui»³². Ar fi de adăugat că, alături de credință, autorul Epistolei amintește de sporirea dragostei «cea întru Hristos» adică a acelei virtuți care este lucrătoare prin faptele cele bune (Gal. 5, 6).

Formularea paulină din I Timotei 1, 14 privind lucrarea harului în mîntuirea Apostolului neamurilor dobîndește o mare forță sugestivă dacă ținem seama de contextul antecedent, în care se vorbește despre purtarea sa incalificabilă față de creștini și de Biserică (vers. 13) și de contextul următor în care se arată că autorul Epistolei a fost miluit pentru ca, prin el, să se dovedească toată îndelunga-răbdare a lui Hristos «ca pildă celor ce vor crede în El, spre viața veșnică» (1, 16). Acest ultim text a fost reluat de Sfîntul Apostol Petru în cea de-a doua Epistolă a sa în care citim: «Îndelunga-răbdare a Domnului nostru socoțiți-o drept mîntuire, precum v-a scris și iubitul nostru frate Pavel după înțelepciunea dată lui» (II Petru 3, 15). Fără a fi necesar să forțăm cele două texte, s-ar putea stabili o deplină echivalență între mila sau harul lui Dumnezeu, îndelunga-răbdare a lui Iisus Hristos și mîntuirea personală.

Apostolul neamurilor este total copleșit de dragostea și mila lui Dumnezeu manifestate față de el în împrejurările atît de bine cunoscute ale convertirii sale, fapt care l-a dus la simțirea puterii mîntuitoare a harului. Acest fapt explică folosirea, în context, a termenului *ὀπερπλεοῦν*, a se revărsa din belșug, cu prisosință, un verb care exprimă ideea de izvor nesfîrșit, inepuizabil, de dar și generozitate divină.

Un alt text în I Timotei care atestă prezența harului în Biserică, lucrarea lui asupra creștinilor prin slujitorii bisericești, este cel referitor la hirotonia lui Timotei ca episcop: «Nu nesocoti harul din tine, care ți s-a dat, prin proorocie, cu punerea mîinilor mai-marilor preoților» (4, 14; cf. II Tim. 1, 6).

Între textul analizat mai înainte (1, 14) și această îndrumare paulină a activității misionar-pastorale a lui Timotei există o strînsă legătură. În aceste două texte, este vorba de același har dumnezeiesc revărsat cu îmbelșugare asupra a doi bărbați de frunte din epoca apostolică, unul Apostol al lui Hristos, iar cel de-al doilea, episcop al Bisericii. Sfîntul Apostol Pavel care a făcut o experiență integrală a simțirii puterii harului asupra sa se adresează ucenicului său iubit pentru a-i împărtăși spre deplin folos, această experiență a sa. Aceasta devine, în virtutea calității sale de Apostol al lui Hristos, nu numai o pildă pentru

30. *Ibidem.*

31. *Ibidem.*

32. *Ibidem.*

cei ce urmează să creadă în Hristos spre viața veșnică (1, 16), dar și un bun de mare preț al Bisericii, o dovadă a dragostei divine lucrătoare asupra oamenilor prin har. Timotei este chemat să ia aminte la puterea care este asupra lui prin harul preoției primit la hirotonie (vezi II Tim. 1, 7). Această putere a harului preoției trebuie să fie un factor activ și dinamic al propășirii spirituale a creștinilor, care se mântuiesc prin punerea în lucrare a harului preoțesc al păstorului lor spiritual (4, 16).

Acest text paulin (4, 14) pune puternic în relief învățătura că omul trebuie să colaboreze cu harul lui Dumnezeu indiferent de poziția pe care o ocupă în Biserică. Mai cu seamă însă, preotul trebuie să pună în lucrare harul deosebit cu care a fost înzestrat cum rezultă în mod deosebit din Epistolele pastorale (I Tim. 4, 12—16; 6, 11—14; II Tim. 1, 6—8; 2, 15—16, 22—25; Tit 2, 6—8 etc.).

Subliniind însemnătatea harului pentru comunitatea creștină, dar și pentru fiecare creștin în parte, Apostolul neamurilor cere de la Dumnezeu această putere mântuitoare atât pentru Timotei, principalul destinatar al Epistolei, cât și pentru credincioșii din Efes care erau chemați să urmeze îndrumările acesteia (1, 2; 6, 21).

b. **Credința.** Credința, ca acceptare liberă și conștientă a Evangheliei și dumnezeirii lui Hristos, ca înțelegere deplină a mesajului divin adus și propovăduit oamenilor de Iisus Hristos, ca totalitate a dreptelor învățături ale Bisericii este realitatea cea mai profundă și caracteristică a creștinului. Credința este răspunsul afirmativ conștient și liber al omului la chemarea lui Dumnezeu la mântuire. De aceea, pentru Sfântul Apostol Pavel creștinii sînt cei ce cred în Iisus Hristos spre viață veșnică (I Tim. 1, 16), iar marea taină a evlaviei se arată în faptul că Iisus Hristos «a fost crezut în lume» (3, 16).

Credința este lucrătoare și se împlinește în cel ce o are în raport cu harul divin prisositor care mîntuiește tocmai pentru că o întilnește în cel asupra căruia se revarsă (1, 14). Credința trebuie să fie evidentă mai cu seamă la slujitorii bisericești care trebuie să fie pilde, în această privință creștinilor cărora le sînt îndrumători și păstori spirituali (4, 12; 6, 11). E caracteristic pentru Epistola întâi către Timotei că Apostolul autor își dă sieși, în primul rînd, numele de credincios (1, 12), dar și creștinilor în general (4, 3, 10, 12, 16; 6, 2). Este de subliniat că, în I Timotei, Apostolul neamurilor stăruiește cu deosebire asupra datoriei creștinului de a urma și mărturisi credința cea adevărată, dreapta învățătură. Acesta este sensul cel mai des întilnit, în I Timotei, al termenului credință (πίστις).

Cel ce a primit Sfînta Taină a Botezului mărturisind credința în Iisus Hristos este răspunzător în continuare de rămîinerea în dreapta învățătură care este totuna cu credința cea adevărată, cu totalitatea dogmelor formulate și propovăduite de Biserică. Este interesant de remarcat că, într-un singur verset (1, 19), Sfîntul Apostol Pavel folosește termenul πίστις atât în sens de acceptare a învățaturii evanghelice, cât și în sensul de învățătură adevărată, propovăduită de Biserică, subliniindu-se legătura organică dintre primirea prin credință a adevărului evanghelic și statornicia în acest adevăr. Rămîinerea în dreapta credință și ocrotirea acesteia este, în I Timotei, condiție a mîntuirii. A

cădea din credință echivalează cu ieșirea din Biserică și cu pierderea mântuirii (1, 19—20 ; 4, 1). Cel ce s-a lepădat de credință este mai rău decât un necredincios (5, 8, 12 ; 6, 10, 21). O obligație de căpetenie a slujitorului bisericesc este nu numai aceea de a avea credință (1, 19 ; 3, 13), făcându-se pildă, în această privință, credincioșilor (4, 12), dar și de a o propovădui (6, 11, 12). De această obligație a slujitorului bisericesc ține însăși mântuirea lui (4, 16).

c. Faptele bune. Sfântul Apostol Pavel își încheie una din principalele pericope de stabilire a îndatoririlor care revin lui Timotei cu următoarea concluzie : «Stăruie în acestea (în săvârșirea faptelor subînțelese de slujirea preotească), *căci aceasta făcând, și pe tine te vei mântui și pe cei ce te ascultă*» (4, 16). E un text care stabilește o legătură strinsă între împlinirea poruncilor apostolice și dobândirea mântuirii de către Timotei ; mântuirea este, deci, condiționată de săvârșirea faptelor bune. Verbul ποιέω, a face, a împlini, a lucra, este folosit aici pentru a exprima împlinirea, în totalitate, fără nici o rezervă sau lipsă a legii morale și a îndatoririlor speciale care revin unui slujitor bisericesc (4, 12—16).

Această doctrină a necesității faptelor bune pentru dobândirea mântuirii este caracteristică Epistolei întâi către Timotei. Expresia «fapte bune» revine de cinci ori în această scriere paulină pentru a caracteriza pe credincioșii din Biserica Efesului (2, 10), pe vădulele adevărate (5, 10, de două ori), pe creștinii din rîndul cărora e bine să fie aleși viitorii slujitori bisericești (5, 25) sau pe cei avuți care doresc «ca să dobîndească viața adevărată» (6, 19).

O listă a faptelor bune mîntuitoare înșirate de Sfântul Apostol Pavel în I Timotei, ar putea cuprinde, *pentru slujitorii bisericești* : iubirea de străini, viețuirea neprihănită (3, 2), cucernicia (3, 8), purtarea blîndă și pașnică (3, 3), buna creștere a copiilor și chivernisirea cum se cuvine a caselor lor (3, 4, 12), îndepărtarea de rătăcirile sectante (4, 7 ; 6, 11—12, 20), deprinderea evlaviei (4, 7—8), o viețuire pilduitoare în cuvînt, în purtare, în credință, în curăție (4, 12), judecata după dreptate (5, 21), urmarea dreptății, a dragostei, a răbdării și a blîndeței, păzirea învățaturii și comorii încredințate (6, 14, 20) ; *pentru femeile creștine* : rugăciunea (2, 9), sfiala și cumințenia, slujirea lui Dumnezeu (2, 10 ; 5, 5), primirea învățaturii din biserică în liniște (2, 11), nașterea de copii, creșterea acestora în înțelepciune, în iubire și în sfințenie (2, 15 ; 5, 4, 10), bunacuvîință, cumpătarea, credincioșia (3, 11), primirea de străini, ospitalitatea față de frații aflați în călătorie, ajutorarea celor strîmtoși, orice lucru bun, în general (5, 10), îngrijirea de casă (5, 14), grija față de vădulele adevărate pe care le au în casele lor (5, 10) ; *pentru creștinii, în general* : săvârșirea de rugăciuni pentru toți oamenii (2, 1) în curăția sufletului și fără nici un fel de îndoială (2, 8), îngrijirea de cei ai casei lor, dînd răsplătire celor ce i-au născut și i-au crescut (5, 4, 8, 16), cinstirea de către creștinii aflați sub jugul sclaviei a stăpînilor lor (6, 1) ; slujirea cu sinceritate și cu conștiinciozitate a acestora (6, 2) ; păzirea cuvintelor sănătoase ale Domnului nostru Iisus Hristos (6, 3) ; urmarea evlaviei (6, 6) ; cumpătarea (6, 8) ; ferirea de iubirea de argint (6, 10) ; *pentru bogăți* : îndepărtarea de mîndrie, săvârșirea a tot ce e bine, înavuțirea în fapte bune, ca dărnicia, inima deschisă, modestia (6, 17—18).

BISERICA, AȘEZĂMÎNT DUMNEZEIESC

Deși termenul *ἐκκλησία*, biserică, nu se întâlnește în Epistola întâi către Timotei, decât de 3 ori (3, 5 ; 3, 15 ; 5, 16), învățătura paulină despre Biserică este prezentă și afirmată peste tot în această Epistolă pastorală.

Toate îndrumările Apostolului neamurilor privind așezarea lui Timotei ca episcop la Efes (1, 3—4), cultul divin public (2, 1—12), alegerea (3, 1—13) și hirotonia (5, 22) slujitorilor bisericesti, apărarea dreptei învățături (4, 1—7 ; 6, 3—17, 20—21) și purtarea față de văduvele bisericesti (5, 3—16) sau față de alte categorii de credincioși (5, 1—2 ; 6, 1—2) etc. nu-și dobândesc deplinul lor sens decât într-un cadru subînțeles prin existența și lucrarea Bisericii din Efes, parte a Bisericii universale.

Este suficient să ne referim la un singur exemplu : atunci când Sfântul Apostol Pavel îi scrie lui Timotei : «După cum te-am rugat să rămii în Efes când plecam în Macedonia» (3, 1), el se gîndește, desigur, nu la o rămînere în general, în orașul Efes, ci în Biserica din acest oraș. Tot astfel cuvintele : «Ca să poruncești unora să nu învețe într-alt chip, nici să ia aminte la basme și la genealogii nesfîrșite...» (1, 3—4) privesc pe unii membri ai Bisericii efesene și nu pe cetățenii Efesului în general. Într-un cuvînt, Biserica este structura și instituția presupusă ca existentă la Efes pînă la scrierea și trimiterea Epistolei întâi către Timotei să se justifice. Epistola însăși este opera unui Apostol al Bisericii universale trimisă unei Biserici locale prin episcopul său hirotonit și rînduit legitim.

Epistola, în întregul ei cuprins, stă sub semnul și justificarea paulină : «Acestea ți le scriu, nădăjduind să vin la tine... Iar dacă eu voi întîrzia să știi cum trebuie să se poarte în casa lui Dumnezeu, care este Biserica lui Dumnezeu cel viu, stîlp și temelie a adevărului» (3, 14—15). Toate structurile organizatorice și întregul spațiu spiritual de mișcare înainte a creștinului sînt reprezentate de Biserică. Totul este pentru creștin eclezial sau bisericesc. Atributul «bisericesc» trebuie adăugat în permanență spre a determina termeni fundamentali întîlniți sau sugerați de Epistolă ca ierarhie, slujitor, cult, doctrină, viață, rînduială, disciplină, organizare etc. De aceea, doctrina ecleziologică a acestei scrieri pauline își află temeiul în întreaga Epistolă al cărei conținut se referă, în totalitate, la viața Bisericii din Efes.

1. Aspectul divin al Bisericii

Întreaga viață a Bisericii ca și realitatea creștină ne apar, din Epistola întâi către Timotei, ca fiind călăuzite prin putere și învățătură divină, prin asistență din partea Sfântului Duh (4, 1).

Termenul de Biserică (ἐκκλησία) apare, în două, din cele trei întrebări ale sale în I Timotei, cu atributul substantival genitival «a lui Dumnezeu» (3, 5, 15), ceea ce subliniază obârșia ei divină, faptul că ea aparține lui Dumnezeu Care-i poartă de grijă, precum și divinitatea lucrărilor și învățaturii sale, puterea care se află într-însa prin darurile care vin de la Dumnezeu și sălășluiesc în ea. Caracterul divin al Bisericii este subliniat, în I Timotei, nu numai prin această afirmare directă că ea aparține lui Dumnezeu, ci și prin aceea că ea este rezultatul și suma tuturor lucrărilor și actelor dumnezeiești prin care s-a realizat mântuirea tuturor oamenilor. Biserica este «stîlp și temelie a adevărului» (3, 15) în sensul că deține, numai ea, aceste adevăruri dumnezeiești păzindu-le ca pe un zăcămint și comoară de mare preț (6, 20), pînă la Parusie (6, 14). O asemenea comoară cuprinde întregul plan divin de mîntuire a neamului omenesc (1, 4), toate roadele lucrării răscumpărătoare săvîrșite de Hristos pentru toți oamenii (2, 5), tot harul care se împărtășește prin Sfintele Taine (3, 10 ; 5, 22) și prin rugăciunile membrilor săi (2, 1—4 ; 4, 5), Evanghelia slavei fericitului Dumnezeu (1, 11) care este totuna cu credința (4, 1), cu învățătura lui Dumnezeu (6, 1) și cuvintele cele sănătoase ale Domnului nostru Iisus Hristos și cu învățătura cea după evlavie (6, 3). Mai presus decît orice, Biserica deține, propovăduiește și împărtășește membrilor săi marea taină a evlaviei care constă în arătarea lui Dumnezeu în trup (3, 16) și în mîntuirea tuturor oamenilor (1, 15 ; 2, 4 ; 4, 10).

În temeiul acestor daruri dumnezeiești care sălășluiesc într-însa, Biserica trebuie considerată și este o instituție divină. Consecințele divinității Bisericii sînt numeroase și importante. Prima din aceste consecințe este aceea că Biserica se bucură de *asistența Sfântului Duh* care o previne asupra apariției și conținutului ereziilor (4, 1), intervine în alegerea și rînduirea slujitorilor bisericești cei mai importanți (1, 18 ; 4, 14) și, mai cu seamă, susține prin dovezi propovăduirea adevărului evanghelic (3, 16). În consecință, Biserica este *deținătoarea adevărului revelat* pe care, prin slujitorii săi hirotoniți, îl propovăduiește *fără greșală*. Ea este «stîlp și temelie a adevărului» (3, 15) pentru că se îngrijește să rînduiască, prin episcopi (5, 22) și prin credincioșii săi care dau mărturie adecvată, pe membrii ierarhiei bisericești (3, 2—13) spre a propovădui adevărul evanghelic neștirbit și neîntinat (4, 6, 12, 16 ; 6, 12, 14, 20).

«Fiind a «singurului Dumnezeu» (1, 17 ; cf. 6, 15—16) «Care voințește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (2, 4 ; cf. 4, 10), Biserica este, în mod necesar și obligatoriu, *universală*. De aceea Hristos a fost singurul Mijlocitor între Dumnezeu și oameni (2, 5), dîndu-se pe Sine preț de răscumpărare «pentru toți» (2, 6). Taina întrupării și lucrării dumnezeiești a lui Hristos s-a propovăduit tuturor neamurilor (3, 16), Sfîntul Apostol Pavel fiind așezat «propovăduitor și Apostol..., învățător neamurilor» (2, 7).

În legătură cu propovăduirea fără greșală și fără pată a învățaturii revelate, dar și cu universalitatea Bisericii, stă și însușirea Bisericii de a fi *apostolică*. Această însușire privește, în primul rând, alegerea și pregătirea de către Mântuitorul a Sfinților Apostoli. Deși Sfântul Pavel nu s-a numărat printre ucenicii Mântuitorului, nu a făcut parte din rîndul celor 12 Sfinți Apostoli, chemarea, alegerea și rînduirea lui ca Apostol sînt lucrarea Mîntuitorului (1, 11—16). Evanghelia care este a lui Dumnezeu (1, 11; 6, 1, 3 etc.) nu a devenit a Sfîntului Apostol Pavel (II Tim. 2, 8) prin abuz sau uzurpare, ci ea i-a fost incredințată nemijlocit de Însuși Mîntuitorul în actul trimiterii la apostolat (1, 11—12).

Apostolicitatea Bisericii privește apoi actul transducerii învățaturii revelate către lume numai prin Sfinții Apostoli (Matei 28, 19—20; Marcu 16, 13—16). Acest act al transducerii și propovăduirii Evangheliei este următor actului primirii acesteia de la Mîntuitorul, dar și o consecință a acestuia (I Cor. 9, 16—17). Apostolicitatea Bisericii privește, de asemenea, conținutul propovăduirii creștine care este învățătura revelată (1, 11; 6, 1, 3) deosebită și opusă falsei doctrine, care sînt lucrarea diavolului (4, 1). Propovăduirile sectante și eretice sînt zadarnice și periculoase (1, 6), antrenînd pe cei ce le practică spre fătărănicie, minciună (4, 2), îngîmfare, boală a discuțiilor și a certurilor de cuvinte, pismă, defăimare, bănuieli viclene (6, 4), pervertirea spiritului și răstălmăcirea sau negarea adevărului evlaviei (6, 5—6).

De aceea, Sfîntul Pavel va proclama, spre știința tuturor, că el grăiește adevărul în Hristos («nu mint» 2, 7) cînd se declară propovăduitor, învățător și Apostol al neamurilor (2, 7)³³. Această calitate a Sfîntului Pavel garantează autenticitatea Evangheliei propovăduite de el în Biserică și de aceia care-i vor urma ca membri ai ierarhiei bisericești (I Tim. 3, 1—13; 5, 17; 6, 20; II Tim. 1, 13; 2, 2 etc.).

Apostolicitatea Bisericii se afirmă, de asemenea, prin faptul că ea este depozitara, propovăduitoarea și apărătoarea învățaturii apostolice. Această învățătură se exprimă, mai cu seamă, prin conceptul sugestiv de comoară, zăcămint, depozit (παράθηκη, 6, 20; cf. 2 Tim. 1, 12, 14). Este de la sine înțeles că, în mod concret și practic, acest lucru se realizează prin slujitorii bisericești (3, 9; 6, 20 etc.), dar Biserica este aceea care îi alege, îi pregătește și îi rînduiește, prin hirotonie, spre această lucrare (3, 1—13; 5, 17).

Calificativul de «casă a lui Dumnezeu», primit de Biserică în I Timotei (3, 5, 15), este de natură nu numai să pună în lumină în mod deplin caracterul dumnezeiesc al acestei instituții, ci el redă și ideea de *sfințenie* a Bisericii. Această însușire a Bisericii prin care se afirmă nu numai faptul că, în sine, Biserica este sfîntă și sfințită prin lucrarea lui Dumnezeu (2, 4—6), fiind, în același timp, și trup al lui Hristos (Efes. 1, 23; Col. 1, 18), privește deopotrivă pe creștini care sînt sfinți (5, 10) și trăiesc în sfințenie (1, 15). Totodată, în Biserică, se sfințesc orice lucru și orice faptură prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune (4, 4).

33. A se vedea o bună prezentare a apostolicității Bisericii la A. Médebielle, *Timothée et Tite (Épîtres à)*, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. XV, partea întâi, Paris, 1946, p. 1097—1098.

2. Biserica, comunitate a oamenilor cu Dumnezeu

Biserica este, în același timp, o instituție văzută și omenească, deoarece ea este întemeiată de Dumnezeu-omul în mijlocul lumii și pentru oameni care sînt chemați, prin ea, la mîntuire (1, 15 ; 2, 4 ; 4, 10). Termenul *ἐκκλησία*, biserică, este folosit în sensul de instituție sau organizație văzută, compusă din persoane umane, din credincioși, cum ni se arată în textul: «Dacă vreo credincioasă are văduve (în familie); să le îngrijească și să nu fie împovărată Biserica pentru ca (ea) să îngrijească de cele cu adevărat văduve» (5, 16).

Aici Biserica este privită ca societate văzută, ca adunare a credincioșilor și a clericilor, căreia îi revin obligații față de membrii săi aflați în lipsă. În cazul descris de textul de care ne ocupăm, Biserica trebuie să «îngrijească de cele cu adevărat văduve» (5, 16), adică de acea categorie de văduve care, depășind vîrsta de 60 de ani și dovedind, prin viața lor aleasă, că pot fi primite între văduvele bisericești, și-au închinat întreaga lor existență slujirii lui Dumnezeu (5, 5, 9—10).

Din pericopa 5, 3—16, se pot deduce importante concluzii cu privire la organizarea și problemele cu care se confrunta, în epoca apostolică, Biserica în calitate de instituție văzută.

Din această pericopă se desprinde, în primul rînd, că episcopului Timotei îi revenea, mai întii, îndatorirea de a supraveghea, cîrmui, aprecia și soluționa toate problemele privind existența și îngrijirea văduvelor bisericești (5, 3). El decidea care văduve pot fi înscrise în catalogul văduvelor bisericești (5, 9) în funcție de condițiile stabilite de Apostolul neamurilor (5, 4—16). El reprezenta Biserica în această problemă (5, 3). El trebuia să se îngrijească de agonisirea mijloacelor necesare pentru întreținerea văduvelor adevărate apelînd, firește, la credincioșii acesteia (5, 16). El era acela care trebuia să aibă în vedere ca familiile creștine în care se aflau văduve, să îngrijească de acestea respectînd astfel învățătura morală a Bisericii (5, 4, 8, 16). Episcopul trebuia, de asemenea, să se preocupe de situația văduvelor tinere. Dat fiind numărul mare de comunități creștine din Efes și din împrejurimi (Fapte 20, 17 ; I Tim. 3, 1—13 ; 5, 17 etc.), este sigur că Timotei nu putea să cuprindă personal toate aspectele privind problema văduvelor în toate aceste comunități. În consecință, el trebuia să se bizuie pe sprijinul celorlalți slujitori bisericești, dar și pe unele structuri organizatorice existente în cadrul acestor Biserici locale. Pe lîngă această ceată a văduvelor bisericești atestată în 5, 3—16, trebuie amintite diaconițele despre care vorbește autorul Epistolei în capitolul 3, versetul 11³⁴ etc. Strîngerea celor necesare îngrijirii văduvelor bisericești ca și retribuiri slujitorilor bisericești (5, 17—18) era, desigur, o activitate pe care o desfășurau, sub supravegherea și îndrumarea episcopului, persoane speciale, de încredere din rîndul credincioșilor, în frunte cu diaconii hirotoniți (3, 8—10, 12—13). Aceeași pericopă privind problema văduvelor Bisericii din Efes sugerează o activitate intensă învățătoarească referitoare la îndatoririle familiale ale creștinilor (5, 4, 8, 16), cercetarea cu grijă a situației personale a fiecărei văduve în ce pri-

34. Vezi mai pe larg la Pr. prof. L. Stan, *Societățile religioase*, p. 110—116.

vește viața ei morală (5, 5, 9—10; 11—14) precum și situația familială a acesteia (4, 8, 16) etc.

Din analiza pericopei 5, 1—16 s-au văzut amploarea, diversitatea și complexitatea vieții creștine dintr-o Biserică a epocii apostolice numai cu titlu de exemplu. De altfel orice altă pericopă din această Epistolă pune în relief aceeași complexitate și varietate a aspectelor vieții creștine din acest timp ca, de exemplu, desfășurarea slujbelor bisericești (2, 1—12); alegerea slujitorilor bisericești (3, 1—13), hirotonia lor (5, 22—25) etc.

3. Alcătuirea Bisericii văzute

Deși o prezență divină, Biserica «este constituită dintr-o comuniune de persoane umane cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfânt»³⁵. Epistola întâi către Timotei este un document de mare valoare în ce privește determinarea categoriilor de credincioși care alcătuiesc comunitatea Bisericii.

Ținând seama că Biserica este una (3, 5, 15; 5, 16) precum și Dumnezeu este unul (1, 17; 2, 5; 6, 15—16), este de la sine înțeles că, din ea, poate face parte orice ființă omenească (Matei 28, 19; Fapte 1, 8 etc.).

Din Biserică fac parte, în primul rând (4, 10) credincioșii (1, 12; 3, 11; 4, 3, 10, 12; 5, 16; 6, 2), cei ce cred spre viața veșnică (1, 10), deoarece credința este condiția primirii Tainei Sfintului Botez, poarta de intrare în Creștinism (Gal. 3, 27), prin încorporarea în Hristos (Rom. 6, 3; Col. 2, 11).

Creștinii pot fi bărbați sau femei (2, 8, 9; 3, 2, 8, 11), tineri și tinere (5, 1—2), bătrâni sau bătrîne (5, 1—2), copii (2, 15; 3, 4, 12; 5, 4), drepti (3, 2—7; 8—13; 5, 25) sau păcătoși (2, 15; 5, 24), femei căsătorite (2, 9, 11—14; 5, 16), văduve virstnice (5, 5, 9) sau văduve tinere recăsătorite (5, 14), diaconițe (3, 11), sclavi sau stăpîni (6, 1—2).

Din punctul de vedere al rolului avut în cadrul Bisericii, unii dintre creștini sînt membri ai ierarhiei bisericești hirotonite iar ceilalți și mulți sînt simpli credincioși, potrivit cunoscutei învățături pauline privind felurimea darurilor și slujirilor în Biserică (I Cor. 12, 4—11) și mulțimea mădularelor dintr-un trup, metaforă ideală a necesității și varietății darurilor și slujirilor (12, 12—27, 28—31).

În fruntea unei Biserici locale, cum este cea a Efesului, la care se referă I Timotei, se află un episcop, Timotei (1, 3), care este cirmuitorul ei cel mai înalt. În grija sa cad cele mai importante și mai generale aspecte ale vieții bisericești cum sînt: propovăduirea învățaturii creștine (1, 18; 4, 6, 11; 6, 17), apărarea dreptei credințe (1, 19; 4, 7, 12—13, 16; 6, 11, 14, 20 etc.), alegerea (3, 1—13; 5, 22) și hirotonirea preoților (5, 22) și diaconilor (3, 10), îndrumarea și disciplinarea credincioșilor în caz de nevoie (1, 3—4; 2, 8—15; 5, 1—2, 3—16; 6, 17—19), a văduvelor tinere care greșesc (5, 11—15) sau a clericilor care se abat de la rînduiala bisericească (5, 19—21), conducerea sau prezidarea adunărilor din biserică, în cadrul căra se

săvârșește Sfînta Euharistie și se înalță rugăciuni pentru toți camenii (2, 1—3 ; 8—12). Tot episcopul este acela care răsplătește după merit pe preoții care se ostenesc cu propovăduirea cuvîntului și cu învățătura (5, 17—18) asigură întreținerea văduvelor bisericești (5, 3, 9—10 ; 16) și intervine în favoarea văduvelor care au familii pentru a li se asigura de către acestea cele necesare traiului (5, 4). Într-un cuvînt, episcopul este centrul întregii vieți creștine și bisericești, la persoana și lucrarea sa raportîndu-se toate aspectele acestei vieți bisericești. Epistola întii către Timotei este scrisă pentru a fi documentul drepturilor și îndatoririlor episcopului în Biserică așa cum rezultă din cuvintele : (Îți scriu acestea) «să știi cum trebuie să se poarte în casa lui Dumnezeu, care este Biserica lui Dumnezeu cel viu, stîlp și temelie a adevărului» (3, 15). Întregul conținut al Epistolei atestă existența unui singur episcop în Biserica Efesului.

Comunitățile creștine locale au în fruntea lor pe *preoți*, slujitorii din treapta a doua a Preoției ierarhice sacramentale, care sînt primii colaboratori ai episcopului, principala legătură dintre aceștia și credincioșii unei comunități locale (5, 17—18). În ce privește pe *preoți*, Epistola pune în relief necesitatea alegerii lor cu grijă din rîndul celor mai destoinici credincioși (3, 1—8 ; 5, 22—25). De această alegere este răspunzător, în ultimă instanță, episcopul (5, 22). Este amintită în Epistolă categoria specială a preoților proestoși care au rezultate bune în lucrarea de propovăduire a cuvîntului (5, 17), motiv pentru care trebuie să se bucure și de o retribuție deosebită, conform principiului evanghelic : «Vrednic este lucrătorul de plata sa» (5, 18 ; cf. Matei 10, 10 ; Luca 10, 7). Se vorbește, de asemenea, de disciplinarea preoților și despre procedura care trebuie urmată în această privință (5, 19—21). Numărul preoților din Biserica Efesului era destul de mare (Fapte 20, 17) și urma să crească prin noile hirotonii despre care se vorbește în Epistolă (3, 1—8 ; 5, 22). Nu se face precizarea expresă că preoții se întruneau sub prezidenția episcopului pentru a dezbate una sau alta din laturile vieții creștine din Biserica Efesului, dar cuvintele : «Pe cei care păcătuiesc, ceartă-i înaintea tuturor (preoților) ca și ceilalți să aibă teamă» (5, 20), lasă să se subînțeleagă cu destulă claritate că episcopul prezida și asemenea întruniri ale preoților, în care erau discutate, desigur, nu numai probleme cu caracter disciplinar, ca cea amintită în 5, 22. În aceste întruniri, se citeau probabil Epistolele Apostolului neamurilor (cf. 6, 21 ; II Tim 4, 22), se aduceau la cunoștință principalele evenimente din viața Bisericii din Efes (1, 19—20) etc.

Ca membri ai ierarhiei sînt amintiți, în Epistolă, și *diaconii* (3, 8—10, 12—13). Deși, din textul Epistolei nu rezultă care erau atribuțiile lor, totuși, din faptul că, la alegerea lor, se cer, în general, aceleași condiții ca și în cazul preoților (compară 3, 2—7 cu 3, 8—10, 12—13), e de presupus că slujba lor era o slujbă bisericească importantă. Este de reținut, totuși, că autorul Epistolei se referă la lucrarea diaconilor în cuvintele : «Cei ce slujesc bine (diaconii), treaptă bună își dobîndesc și multă îndrăzneală în credința cea întru Hristos Iisus» (3, 13). Întrucît treapta pe care o dobîndesc este cea a preoției, e de presupus că slujba diaconilor este legată de cultul divin și de administrația bisericească

(vezi Fapte 6, 1—5). Lor le revin îndatoriri în ce privește păstrarea tainei credinței (3, 9), ceea ce denotă răspunderea lor într-un domeniu atât de important ca acela al învățaturii. Este de presupus că episcopul se ocupa și de disciplinarea diaconilor (vezi și Fapte 6, 1), după cum se ocupa de disciplinarea preoților (5, 19—21). În acest caz, diaconii ar fi trebuit să participe la acele întruniri în cadrul cărora li se aplica mustrarea preoților în sarcina cărora s-au dovedit abateri disciplinare (5, 20).

Din Biserică face parte masa cea mare a *credincioșilor*. Din rîndul acestora se aleg, în primul rînd, membrii ierarhiei bisericești (3, 1—13 ; 5, 22—25) potrivit criteriilor stabilite, în textele amintite mai sus, de Apostolul neamurilor. Din rîndul credincioșilor însă se disting prin rolul lor de ajutoare ale diaconilor mai cu seamă în ce privește asistența socială acordată credincioaselor, *diaconițele* (3, 11 ; cf. 5, 4, 9—10 ; 11—15, 16). «Asemenea femeii, îndeosebi fecioare sau văduve, fără a face parte din ierarhia bisericească, au împlinit anumite sarcini în obștea credincioșilor, încă din cele dintii zile ale Bisericii»³⁶. «Însăși viața pe care femeia era silită să o ducă, în lumea veche, obliga pe slujitorii bisericești să cheme în sprijinul lor pe credincioase. Numai ele puteau duce cuvîntul dumnezeiesc în așa numitele *ginecee*, unde femeia antică era silită să-și petreacă cea mai mare parte a vremii. De aceea, femei cucernice, înzestrate cu însușiri alese și cunoscute pentru viața lor curată, erau rînduite să ajute la catehizarea și botezul femeilor, la îngrijirea bolnavelor, orfanelor etc. Toate aceste lucrări erau săvîrșite de ele sub îndrumarea slujitorilor din ierarhia bisericească»³⁷.

Tot din rîndul credincioșilor se distingeau *văduvele bisericești*, care făgăduiau că nu se vor recăsători (5, 9, 11—12), își închinau întreaga lor viață slujirii lui Dumnezeu și rugăciunii (5, 5)³⁸.

4. Viața creștină

Epistolă întâi către Timotei oferă un tablou complex și cuprinzător al vieții creștine din Biserica Efesului, în epoca apostolică. Din lectura acestei scrieri pauline, cititorul își va putea forma o idee destul de amplă asupra felului în care comunitatea creștină locală din deceniul al șaptelea al primului secol creștin își desfășura viața în aspectele ei fundamentale : cultul divin public, propovăduirea învățaturii, practicarea virtuților creștine, asistența socială etc. E de notat că aceste aspecte ale vieții creștine din Biserica Efesului sînt, în general, identice cu cele care sînt înfățișate și în celalate scrieri ale Noului Testament.

a. **Cultul divin public.** Viața creștină este, în primul rînd, o viață de rugăciune și de închinare către Dumnezeu (2, 1—3, 8—9 ; 5, 5 ; cf. Fapte 1, 14 ; 2, 42, 46). Acest adevăr se desprinde, în primul rînd, din îndrumarea paulină : «Îndemn, deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri pentru toți oamenii» (2, 1).

36. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 34.

37. *Ibidem*.

38. Pr. prof. L. Stan, *Societățile religioase*, p. 110—111.

Locuțiunea «înainte de toate» (πρῶτον πάντων) este folosită pentru a se stabili o prioritate absolută a vieții creștine. Interpretînd această locuțiune, Sfîntul Ioan Hrisostom scrie: «Dar ce vrea să spună înainte de toate? Adică în slujbele religioase zilnice. Această practică le este cunoscută celor ce știu rînduiețile Bisericii deoarece se fac rugăciuni în fiecare zi seara și dimineața»³⁹. Îndemnul Apostolului privind rugăciunea pentru toți oamenii este adresat, așa cum bine precizează Sfîntul Ioan Hrisostom, în primul rînd, preotului căci «preotul este ca un părinte obștesc al întregii lumi. Se cuvine, deci, ca el să se îngrijească de toți fără vreo excepție, ca și Dumnezeu, căruia Îi slujește cele sfinte»⁴⁰. În această ordine de idei, Sfîntul Ioan Hrisostom face precizarea că «pentru toți» nu înseamnă numai pentru creștini, ci pentru toți oamenii indiferent dacă sînt sau nu creștini și dacă sînt sau nu credincioși⁴¹. Toți cei pentru care se roagă Biserica vor deveni, prin aceste rugăciuni, mai buni, mai îngăduitori și mai blînzi⁴².

Conținutul rugăciunii creștine, de fapt al slujbelor zilnice din Biserică, este definit de Apostolul neamurilor prin cuvintele: «cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri» (2, 1)⁴³. Acești termeni desemnează practic, toate rugăciunile săvîrșite de creștini în Biserică, întregul conținut al cultului divin public, inclusiv săvîrșirea *Sfintei Euharistii* care nu putea să lipsească din nici o formă organizată de cult divin public (Fapte 2, 46; 20, 7, 11; I Cor. 11, 20, 26—30).

Participanții la cultul divin public desfășurat în biserică, numită și «casă a lui Dumnezeu» (3, 15) sînt toți creștinii: bărbați (2, 8) și femei (2, 9—11), tineri și bătrîni (5, 1—2), sclavi și stăpîni (6, 1—2) etc. împreună cu membri ai ierarhiei bisericești. Participarea la rugăciunile din biserică trebuia să fie precedată de o pregătire duhovnicească specială. Bărbații erau datori să se roage avînd un cuget curat din care au îndepărtat mînia și îndoiala (2, 8), într-un cuvînt să ridice «*mîini sfinte*» (2, 8). Femeile aveau îndatorirea să-și supravegheze cu grijă ținuta vestimentară pentru ca aceasta să concorde cu atmosfera de rugăciune și reculegere caracteristică momentelor liturgice ale Bisericii (2, 9). Totodată, credincioasele erau îndatorate să arate, prin ținuta și purtarea lor, sfială, măsură, înțelepciune (2, 9), căci, prin botez, s-au făgăduit cinstirii lui Dumnezeu» (2, 10). Creștinele din Efes se pregăteau pentru a participa la slujbele religioase din biserică prin săvîrșirea de fapte bune (2, 10).

Este de observat că participarea credincioșilor la slujbele care se săvîrșeau în biserică era un bun prilej pentru a se constata progresul moral și spiritual al acestora, aprofundarea și trăirea învățăturii evanghelice în viața lor personală. Cu acest prilej creștinii se cunoșteau mai îndeaproape între ei, dar, totodată, arătau, prin conduita lor, puterea transformatoare a Evangheliei în viața lor.

39. *Op. cit.*, P.G., LXII, 530.

40. *Ibidem*, 529.

41. *Ibidem*, 530.

42. *Ibidem*, 529.

43. Acești termeni au fost analizați ca de altfel toți termenii din Epistolă, în comentariul la capitolele și versetle respective.

Această exigență paulină privind exemplara ținută a bărbaților și femeilor în timpul cultului divin public nu urmărește numai realizarea unei alese atmosfere cu acest prilej. Exigența paulină are și rolul foarte important ca, pornindu-se de la cele constatate cu acest prilej, de către slujitorii bisericești și de fiecare credincios, să se poată trage concluzii privind alegerea viitorilor preoți și diaconi din Biserica Efesului și din comunitățile din apropiere. Cu acest prilej se puteau constata însușirile candidaților la hirotonie care trebuiau să fie vădite tuturor (3, 2—13). Tot cu acest prilej se puteau constata însușirile acelor credincioase din rîndul cărora urmau să fie alese diaconițele (3, 11) și văduvele bisericești (5, 3—16). Așa cum spune Sfîntul Apostol Pavel, «păcatele unor oameni sînt vădite pe de-a-ntregul» (5, 24). Acestea se vedeau mai cu seamă în cadrul slujbelor din biserică, în timpul cărora, fiecare creștin arăta, într-un fel sau altul, propășirea sa duhovnicească fiindcă «faptele bune sînt învederate» (5, 25).

Se poate presupune că, tot cu prilejul săvîrșirii cultului divin public, episcopul și preoții aveau convorbiri directe, personale, cu unii credincioși, fie pentru a-i îndruma asupra unor aspecte proprii ale trăirii lor duhovnicești, fie pentru a le atrage atenția asupra anumitor manifestări dăunătoare sau neconforme cu regula creștină de viață (1, 3—4, 6, 18—19; 2, 9, 11—14; 4, 1—2, 11; 5, 1—2; 6, 11—15; 6, 1—2; 17—19 etc.).

Se poate trage concluzia că slujbele divine din biserică se săvîrșeau de către episcop și de către preoți, singurii, în măsură să asigure nu numai ordinea și buna rînduială din biserică (2, 11—12; cf. I Cor. 11, 17—34), dar să și săvîrșescă sfintele slujbe, mai cu seamă sfînta și dumnezeiasca Euharistie și celelalte rugăciuni (4, 5) și să propovăduiască învățătura evanghelică (5, 17). Cu alte cuvinte, episcopul și preoții exercită o funcție de «prezidență, adică de responsabilitate în raport cu... unitatea comunităților creștine, precum și cu fidelitatea lor față de mărturia apostolică»⁴⁴.

b. Propovăduirea învățaturii în cadrul cultului divin. În mod esențial, *funcția învățătoarească a Bisericii* se exercită, prin episcop și preoți, mai cu seamă, în timpul cultului divin public (Fapte 2, 42; 5, 42; 20, 7, 20). Acest fapt se explică nu numai prin tradiția foarte veche a Bisericii (vezi ultima paranteză), ci și prin aceea că atmosfera de rugăciune, reculegere și de trăire religioasă intensă este cea mai propice primirii și însușirii învățaturii propovăduite. Este și motivul pentru care Apostolul neamurilor stăruiește asupra necesității perfecte ordini care trebuie să domnească la sfintele slujbe din biserică. Nimic nu trebuie să conturbe atmosfera de reculegere și liniște din timpul slujbelor religioase (2, 11—12).

Privit mai îndeaproape, textul Epistolei ne descoperă că, în timpul slujbelor din biserică, se propovăduia învățătura creștină. Apostolul vorbește despre preoții proestoși care se îndeletnicesc cu predica și învățătura (5, 17), iar femeilor le interzice să învețe în biserică (2, 12) ceea ce, indirect, dovedește că lucrarea învățătoarească era exercitată de slujitorii bisericești.

44. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Carakterul ecleziologic*, p. 322.

c. **Cuprinsul cultului divin public.** Privit mai îndeaproape, *cuprinsul* cultului divin public consta, în primul rînd, din ceea ce autorul Epistolei numește «cuvîntul lui Dumnezeu» (4, 5) adică lecturile din Vechiul Testament precum și din cărțile Noului Testament (cf. 1, 11 ; 5, 18 ; II Petru 3, 15). Nu încapă nici o îndoială că nu putea lipsi din rînduiala religioasă din biserică mărturisirea publică a credinței, conținutul sistematizat, însușit și memorat de credincioși, acea *didascalie*, adică învățătura sănătoasă (1, 10 ; cf. II Tim. 4, 3 ; Tit 1, 9 ; 2, 1), buna învățătură careia îi urmează orice credincios în frunte cu slujitorii bisericești (4, 6), într-un cuvînt, «învățătura lui Dumnezeu» (6, 1).

Epistola însăși ne oferă exemplul unor frumoase doxologii pe care autorul le înalță lui Dumnezeu (1, 17 ; 6, 15—16). Ele ne indică dacă nu totdeauna explicit cel puțin implicit un conținut posibil al cultului divin public din Biserica Efesului. Doxologiile sînt întîlnite neîntrerupt, pînă azi, în rînduielele de cult ale Bisericii, îndeosebi în numeroasele și variatele ecfonise ale ecteniilor.

Un exemplu de desăvîrșită rugăciune de mulțumire este, de asemenea, întîlnită în I Timotei în pericopa 1, 12—17. Aici autorul aduce laudă și mulțumire Mîntuitorului pentru rînduirea Sa ca Apostol, deși activitatea sa anterioară de prigonitor al Bisericii nu-l îndreptătea la aceasta. Rugăciunea paulină are o înaltă ținută doxologică și un conținut doctrinar dens. Autorul pornește de la cazul său particular, demonstrînd posibilitatea mîntuirii chiar pentru cei ce au păcătuit grav împotriva lui Hristos și subliniază încurajator și optimist că exemplul autorului rugăciunii constituie numai o dovadă a posibilității mîntuirii pentru toți cei ce vor crede «spre viața veșnică» (1, 16). Rugăciunea se termină cu un expresiv ecfonis încheiat prin Amin (1, 17) semnul că această secțiune a Epistolei poate fi socotită o învățătură exprimată sub formă liturgică, de rugăciune.

Rugăciunea de mulțumire a Sfîntului Apostol Pavel amintește despre o parte a rugăciunilor din Rînduiala Sfîntei Împărtășanii din care cea de-a noua arată că nici prigonitorul Pavel care s-a pocăit nu a rămas în afara harului, ci a primit iertarea păcatelor⁴⁵.

Rugăciunile de sfințire a bucatelor și, în general, a oricăror lucruri folosite de creștini, nu puteau, de asemenea, lipsi din slujbele bisericești. Necesitatea, existența și practicarea lor ne este sugerată de cuvintele: «Toată făptura lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de 'epădat dacă se ia cu mulțumire, căci se sfințește prin cuvîntul lui Dumnezeu și rugăciune» (4, 4—5). Asemenea îndrumări ale autorului Epistolei trebuie «puse înaintea fraților» de către Timotei și de către ceilalți slujitori bisericești (4, 6). Împlinirea unor astfel de îndrumări și săvîrșirea unor astfel de rugăciuni caracterizează pe «un bun slujitor al lui Hristos» (4, 6).

45. Vezi *Liturghier*, EIBM, București, 1980, p. 293.

Tot în cadrul cultului divin public se manifestau și acele daruri ale Sfântului Duh cu caracter excepțional numite în general *harisme* (I Cor. 12, 11 ; 14, 3, 22—35). În Epistolele pastorale, manifestarea lor apare mai estompată, vorbindu-se mai puțin despre ele⁴⁶. În mod cert, în I Timotei, se amintește de profețiile rostite în legătură cu hirotonia lui Timotei și cu alegerea lui în rândul slujitorilor bisericești (1, 18 ; 4, 14). Nu este, desigur, cert locul în care s-au rostit asemenea profeții, dar n-ar fi exclus ca acest eveniment să se fi produs chiar la Efes, dacă luăm în considerație faptul că Apostolul neamurilor le amintește într-o Epistolă adresată episcopului Efesului și credincioșilor creștini din acest oraș.

Un alt text care amintește de existența unor harisme în epoca scrierii Epistolei întâi către Timotei este : «Iar Duhul grăiește lămurit că, în vremurile care vor urma, unii se vor lepăda de credință» (4, 1). Asemenea descoperiri ale Duhului Sfânt se fac prin intermediul unor profeții speciale, prin așa numiții profeți care, uneori, descopereau și viitorul mai cu seamă al Bisericii sau al unor slujitori ai acesteia (Fapte 20, 23 ; 21, 11).

d. Practicarea virtuților evanghelice. Un alt aspect al vieții creștine din Efes, deosebit de important, este *practicarea virtuților evanghelice*.

Viața creștină este, ea însăși, o propovăduire și o mărturie a Sfintei Evanghelii (Fil. 2, 15 ; I Petru 2, 15). De la un cap la altul, Epistola întâi către Timotei este un îndemn neîntrerupt pentru practicarea virtuților creștine.

Practicarea virtuților este criteriul principal al admiterii credincioșilor la primirea hirotoniei (3, 1—13). Lista acestor virtuți care trebuie să caracterizeze pe candidații la hirotonie cuprinde : neprihănirea, trezvia, cuviința, iubirea de străini, cumpătarea, blindețea, purtarea de grijă față de cei ai casei (3, 2—4), cucernicia, sinceritatea (3, 8).

Femeile trebuie să fie împodobite de virtuți ca : sîiala, cuminenția, (2, 9), săvîrșirea faptelor bune (2, 10), supunerea (2, 11), creșterea și educarea creștină a copiilor (2, 15 ; 5, 4), primirea de străini, ajutorarea celor strîmtorați (5, 10), practicarea rugăciunii (2, 9 ; 5, 5), îngrijirea văduvelor (5, 16). Cei bogați trebuie să practice virtuți ca dărnicia, modestia, sinceritatea (6, 17—19).

Virtuțile slujitorilor bisericești sînt următoarele : credința, cugetul curat (1, 19), practicarea evlaviei (4, 7—8), purtarea pilduitoare, ireproșabilă, în cuvînt, în dragoste, în credință, în curăție (4, 12), o necontenită înaintare pe drumul desăvîșirii (4, 15), blindețea și tactul pastoral (5, 1—2 ; 6, 11), imparțialitatea (5, 21), dreptatea, credința, dragostea, răbdarea (6, 11), privegherea neîntreruptă asupra învățăturii celei adevărate (6, 14, 20).

46. C. Spicq, *Pastorales*, col. 5.

e. **Ajutorarea celor lipsiți.** Este un alt element al vieții creștine practicat în Biserica Efesului. Autorul Epistolei stabilește criterii deosebit de clare pentru admiterea unor văduve, a «văduvelor adevărate», în lista celor ce urmau să se bucure de întreținere din partea Bisericii (5, 5, 9—10). De asemenea, autorul nu pierde din vedere să menționeze pe acelea față le care Biserica n-are obligația ajutorării materiale (5, 11—15). O dată stabilite criteriile de admitere a văduvelor în listele de ajutorare ale Bisericii, îngrijirea acestora cădea în sarcina comunității (5, 16).

Nu este exclus ca, atunci cînd Sfîntul Apostol Pavel stăruiește, în spre sfîrșitul Epistolei sale, asupra învățaturii ca cei avuți «să se îmbogățească în fapte bune, să fie darnici, apropiați, agonisindu-și lor temelie bună pentru viitor ca să dobîndească viața veșnică» (6, 18—19), să se fi gîndit la crearea posibilității de a ajuta cît mai multe văduve prin Biserică, din daruri făcute de cei avuți. Acesta este și motivul pentru care Epistola stăruiește în mod deosebit asupra săvîrșirii faptelor bune (2, 16 ; 5, 10 ; 5, 25 ; 6, 19).

Viața creștină care se desfășoară în toate privințele sub îndrumarea episcopului și a preoților, era, în Biserica Efesului, deosebit de bogată, cuprinzînd, practic, toate laturile spirituale ale personalității umane și răsponzînd astfel tuturor năzuințelor și idealurilor ființei omenești aflate sub înrîurirea și lucrarea harului.

PREOȚIA IERARHICĂ SACRAMENTALĂ

Epistola întâi către Timotei și celelalte Epistole pastorale (II Timotei și Tit) întregesc în chip armonios *corpus*-ul paulin contribuind la dezvăluirea unei alte laturi a personalității marelui Apostol al neamurilor, aceea de îndrumător și organizator al vieții creștine sub toate aspectele principale sub care aceasta se înfățișă, către sfârșitul epocii dominate, în lumea păgână, de uriașa activitate misionară a Sfântului Apostol Pavel.

În această epocă însă în care Apostolul neamurilor își simțea sfârșitul aproape (Fapte 20, 22—25; II Tim. 4, 6—8) fiind adinc preocupat de viitorul Bisericilor cărora le pusese început (20, 28—32), îndrumarea vieții creștine nu putea fi realizată, ca odinioară, numai prin trimiterea unor delegați cu însărcinări speciale ca Timotei (I Cor. 4, 17; 16, 10; Filip. 2, 19—23; I Tes. 3, 2—6) sau Tit (II Cor. 7, 6—7, 13—15) sau numai prin trimiterea unor Epistole vizând situații speciale cum sînt, de exemplu, cele două Epistole către Corinteni. În perspectiva imposibilității din partea Apostolului neamurilor de a mai putea interveni direct și personal pentru îndepărtarea aspectelor negative și pentru împlinirea celor de lipsă, acesta alege, sub asistența Sfântului Duh și, în consens cu înalta cîrmuire a Bisericii apostolice (4, 14), pe Timotei ca episcop al Bisericii din Efes (1, 3—4), hirotonindu-l cu ceata mai marilor preoților (4, 14) și aproape imediat, îi scrie prima Epistolă prin care el realizează atingerea mai multor obiective printre care: reacreditarea prin document scris lui Timotei ca episcop al Bisericii Efesului (1, 3—4; 1, 18—19; 4, 6—8, 11, 12—16; 5, 1—24; 6, 1—2; 11—14; 17—21); definirea rolului episcopului în Biserica creștină în raport cu aspectele concrete și zilnice ale tumultoasei și bogatei vieți bisericești ca și a codului de conduită în ce privește activitatea acestuia în Biserică; descrierea și stabilirea principalelor slujiri din Biserică, a structurilor organizatorice fundamentale dintr-o episcopie; încunoștințarea credincioșilor și a slujitorilor din Biserica Efesului asupra ultimelor hotărîri ale Apostolului privind ierarhia bisericească și cadrul organizatoric al vieții creștine. Cum s-a mai subliniat, Apostolul neamurilor realizează aceste atît de importante obiective scriindu-și Epistola nu direct către Biserica Efesului, ci prin episcopul său, proaspăt rinduit în această demnitate bisericească. Astfel sînt îndatorați a lua în seamă conținutul Epistolei, în deplină solidaritate și cunoștință de cauză, atît cîrmuitorul spiritual cel mai înalt, cît și păstoriții acestuia și principalii colaboratori ai săi, diaconii și preoții.

Intr-o scriere care abordează astfel de teme și urmărește astfel de obiective ca cele amintite mai înainte, care a fost redactată în astfel de circumstanțe ca cele mai sus amintite, tema preoției ierarhice sacramentale este una centrală căreia autorul îi va consacra un spațiu important și îi va acorda o atenție deosebită.

1. Treptele preoției ierarhice sacramentale

Numărul treptelor ierarhiei bisericești, deci ale preoției ierarhice hirotonite sau sacramentale, este, după cărțile Noului Testament, de trei: diaconia, preoția și episcopatul. Fiind hirotonit într-una din aceste trei trepte ale ierarhiei, un creștin îndreptățit la aceasta prin pregătire teologică și moral-canonice, poate deveni, în Biserică diacon, preot sau episcop. Hirotonia unui credincios ca preot este precedată de hirotonia acestuia ca diacon și hirotonia ca episcop este precedată de hirotonia ca diacon și preot. Fără primirea Sfintei Taine a Hirotonei în treapta respectivă, nimeni nu poate deveni slujitor bisericesc în vreuna din treptele preoției ierarhice (I Tim. 3, 10; 4, 14; 5, 22), adică acelea de diacon, preot sau episcop.

În Epistola întâi către Timotei se întâlnesc *toți* cei trei termeni grecești prin care se desemnează treptele preoției hirotonite: *διάκονος* (3, 8, 12), *πρεσβύτερος* (5, 17, 19), *ἐπίσκοπος* (3, 2), diacon, preot, episcop. Este singura scriere a Noului Testament în care se întâlnesc toți acești termeni desemnând cele trei trepte ale ierarhiei bisericești, ceea ce subliniază, și în acest fel, caracterul de scriere pastorală al acestei Epistole, importanța pe care o are în ce privește conturarea și fundamentarea învățăturii creștine despre preoția ierarhică sacramentală, sau hirotonită (harică).

a. **Diaconii.** Existența diaconilor în Biserică primară este atestată, cronologic vorbind, înaintea existenței preoților și episcopilor. Deși nu cunoaștem momentul hirotonei primilor diaconi din istoria Bisericii primare⁴⁷, alegerea, hirotonia și slujirea a șapte diaconi dintre creștinii eleniști la Ierusalim ne este istorisită în Faptele Apostolilor (6, 1—6), înainte de a se semnală, pentru prima oară, existența preoților în aceeași Biserică a Ierusalimului și a Iudeei (Fapte 11, 30). Deși semnalarea alegerii și hirotonei celor șapte diaconi dintre bărbații eleniști creștinați (și a existenței preoților în Biserică Ierusalimului și Iudeei pare oarecum întâmplătoare, ea fiind făcută în legătură cu unele evenimente din viața Bisericii primare, e foarte probabil totuși, că autorul Faptelor Apostolilor, Sfântul Evanghelist Luca, a avut în vedere că hirotonia diaconilor s-a produs înainte de aceea a preoților, ceea ce reprezintă ordinea fierească a urcării treptelor ierarhiei bisericești. De aceea faptul trebuie semnalat și reținut ca atare.

Termenul *διάκονος*, slujitor, este folosit cu sensul de diacon sau slujitor bisericesc din treapta de jos a ierarhiei bisericești numai în

47. Prof. I. Moiescu, *Ierarhia bisericească*, p. 20.

I Timotei (3, 8, 12) și în Filipeni (1, 1)⁴⁸. În pericopa din Faptele Apostolilor 6, 1—6, termenul *diakonos* nu se întâlnește, dar menționarea slujirii acestor bărbați eleniști creștinați ca și amintirea hirotoniei lor de către Sfinții Apostoli, nu lasă loc la nici o îndoială în ce privește treapta ierarhiei bisericești în care au fost rânduți.

Cu toate acestea, textul cel mai complet privind pe diaconi, rămîne, fără îndoială, I Timotei 3, 8—10, 12—13. Este de reținut, mai întii, că această pericopă este inserată în lunga secțiune a Epistolei (3, 1—13) în care autorul vorbește despre condițiile care trebuie îndeplinite de candidații la treapta de episcop și preot (3, 1—7), pentru ca, în continuare, Sfântul Apostol Pavel să vorbească despre alegerea și hirotonirea diaconilor (3, 8—10; 12—13). Acest fapt, prin el însuși, arată că diaconia este o treaptă, cea de jos, a ierarhiei, întrucît autorul Epistolei face amintirea celor trei trepte ale preoției începînd cu episcopatul și sfîrșind cu diaconia.

Sfîntul Apostol Pavel cere ca înainte ca cineva să fie admis la treapta diaconiei, să facă dovada unor însușiri care, în linii generale, sînt aceleași ca și pentru preot și episcop: «Diaconii, de asemenea (să fie) cinstiți, nevorbind în două feluri, nebăutori de vin mult, neagonisitori de cîștig urfît, avînd taina credinței în cuget curat... bărbați ai unei singure femei, bine cîrmuindu-și copiii și propriile lor case» (3, 8, 9, 12). Referindu-se la termenul «de asemenea» (ὡσαύτως), Sfîntul Ioan Hrisostom observă că Apostolul pretinde de la diaconi aceeași virtute ca și de la episcopi pentru că chiar dacă diaconii nu au aceeași demnitate ca episcopii, ei trebuie să fie deopotrivă fără de prihană și curați ca și aceia⁴⁹.

În consecință, trebuie să vedem în exigențele pauline privind pe candidații la slujirea de diacon semnul unei mari atenții față de treapta în care aceștia urmau să fie rânduți, importanța slujirii diaconesți. De aici concluzia: slujirea acestora era privită cu toată prețuirea și considerația ca una care făcea parte dintre slujirile care trebuiau împlinite numai de persoane hirotonite.

Cuvintele: «Nu pune prea degrab mîinile peste nimeni, nici nu te face părtaș la păcatele altora» (5, 22) privesc nu numai hirotonia preoților, ci și pe cea a diaconilor⁵⁰ pentru că, practic, orice preot trebuie să fie, mai întii, hirotonit ca diacon ceea ce echivalează, fără îndoială, cu o opțiune decisivă pentru preoție (3, 13). Această idee este susținută și de precizarea deosebit de importantă făcută de Sfîntul Apostol Pavel în legătură cu hirotonia diaconilor cînd spune că aceștia trebuie «să fie puși la încercare, mai întii, după aceea, să fie făcuți diaconi, fiind fără prihană» (3, 10). Textul paulin îndeosebi sintagma: «să fie puși la încercare, mai întii», sugerează «un stagiul de încercare»⁵¹. «O asemenea cercetare... se cade să fie făcută cu multă grijă»⁵².

48. Asupra înțelesului pe care acest termen îl are în greaca clasică, în epoca elenistică, în Septuaginta și în celelalte texte ale Noului Testament unde este folosit, să se vadă *Ibidem*, p. 15—18; A. Lemaire, *op. cit.*, p. 33—35, ca și comentariul din această lucrare la 3, 8 și 12.

49. *Op. cit.*, P.G., LXII, 553.

50. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 19.

51. F. Prat, *La théologie de Saint Paul*, prima parte, ediția a cincisprezecea, MCMXXVII (1927), p. 418.

52. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 19.

Enumerînd însușirile pe care trebuie să le îndeplinească cei ce doreau să fie hirotoniți diaconi, Apostolul neamurilor nu precizează care sînt atribuțiunile lor. Acestea nu pot să fie decît deduse în parte din însușirile care se cer candidaților la această treaptă a preoției. Astfel, ținînd seama că, în comunitatea creștină din Ierusalim, diaconii trebuiau să slujească la mese și să se îngrijească de asigurarea celor necesare meselor obștești (Fapte 6, 2, 3), iar, în I Timotei 3, 8, diaconilor li se cere să fie «neagonisitori de cîștig-urît» (μὴ αἰσχροκερδεῖς), se poate trage concluzia că, și în Biserica Efesului, slujba diaconilor era legată de administrarea bunurilor Bisericii⁵³. Această concluzie se poate confirma și prin aceea că, atît în Faptele Apostolilor (6, 2), cît și în I Timotei (3, 13) este folosit, pentru a defini și caracteriza lucrarea diaconilor, același verb διακονεῖν, a sluji. Probabil că nu întimplător sînt amintite însușirile diaconilor într-o Epistolă ca I Timotei care privește viața creștină din Efes, o Biserică în care, ca și la Ierusalim, exista o problemă a văduvelor bisericești, adică a acelor văduve de a căror întreținere se îngrijea Biserica (5, 3—16). Este aproape sigur că diaconii acestei Biserici aveau rosturi importante în satisfacerea nevoilor acestor creștine rămase singure după moartea soților lor (5, 3, 5, 16).

În I Timotei 3, 13, se precizează, în legătură cu lucrarea diaconilor în Biserică: «Cei ce slujesc bine, treaptă bună își dobîndesc și multă îndrăzneală întru Hristos Iisus». Textul afirmă, prin cea de-a doua parte a sa mai ales, că diaconii desfășoară și o lucrare care cere «îndrăzneală întru Hristos» adică o lucrare de propovăduire căci termenul *παρρησία*, îndrăzneală, caracterizează, de regulă, propovăduirea Evangheliei (Fapte 2, 29; 4, 13, 29, 31; 28, 31 etc.). Expresia «îndrăzneală întru Hristos» ne amintește de propovăduirea și lucrarea Sfîntului arhidiacon Ștefan care era «plin de har și de putere» (Fapte 6, 8) împotriva înțelepciunii căruia nimeni nu-i putea sta împotriva (6, 10). Dacă expresia «treaptă bună» desemnează treapta preoției către care orice diacon aspiră cu legitimă îndreptățire, activitatea de propovăduire a diaconilor apare ca foarte probabilă, ținînd seama că unui preot i se cere cu deosebire să fie «destoinic să învețe pe alții» (3, 2; cf. 5, 17). Sintagma: «Avînd taina credinței în cuget curat» ar putea să sugereze oficiul de slujitor ajutător al diaconului, pe lângă episcop sau preot, mai cu seamă la săvîrșirea dumnezeieștii Euharistii, taina prin excelență a Bisericii care amintește de întreaga viață a Mîntuitorului de la Întrupare pînă la moartea pe cruce (I Cor. 11, 26—29; cf. I Tim. 3, 16). Se știe că, în Biserica primară, era o strînsă legătură între dumnezeiasca Euharistie și agapele frățești (Fapte 2, 42, 6; I Cor. 11, 20—21, 33—34) în care rolul diaconilor era preponderent (Fapte 6, 2, 3). Se poate vedea, deci, în textul din I Timotei 3, 9, o aluzie la oficiul de slujitor ajutător al diaconului pe lângă episcop sau preot la săvîrșirea dumnezeieștii Euharistii⁵⁴.

53. A. Médebielle, *art. cit.*, col. 1112; cf. J. Bellamy, *Diacre*, in D.B., vol. II. partea a doua, col. 1402.

54. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Caracterul ecleziologic*, p. 325.

În orice caz, sintagma : «Dar și acești să fie puși la încercare mai întâi după aceea să fie făcuți diaconi» (3, 10) e de natură să sublinieze importanța slujbei pe care diaconii urmau să o îndeplinească în Biserică, dar mai cu seamă permanența acestei slujiri care schimba statutul persoanei în cauză în sensul că din simplu credincios devenea membru al ierarhiei bisericești cu perspectiva reală de a înainta spre treptele de sus ale acestei ierarhii.

Întreaga pericopă privind alegerea, hirotonia și slujirea diaconului, perspectiva reală a acestuia de înaintare spre treptele superioare ale ierarhiei, dezvăluie caracterul ecleziologic al diaconiei pentru că Biserica dă mărturie și confirmă existența acelor însușiri necesare admiterii simplului credincios la hirotonie în diacon (3, 8—10 ; 12—13). Aceasta echivalează cu primirea în serviciul Bisericii, cu acordarea încrederii din partea comunității, premergătoare admiterii la primirea Sfintei Taine a Hirotoniei, cuvintul cel din urmă avându-l, în această privință, episcopul (5, 22). Dar și el reprezintă Biserica⁵⁵ față de care trebuie să rămână veșnic curat (5, 22). În toate aspectele oficiului său, dar și ale conduitei sale, diaconul rămâne răspunzător în fața Bisericii care, la rândul ei, formulează aprecieri asupra felului în care el își îndeplinește îndatoririle, promovându-l (3, 13) sau sancționându-l (5, 20), după caz.

b. **Preoții.** În Epistola întâi către Tesaloniceni (5, 12), Sfântul Apostol Pavel îi îndeamnă pe credincioși să cinstească pe cîrmuitorii lor spirituali, adică pe slujitorii bisericești din treapta a doua a ierarhiei⁵⁶, scriind : «Vă mai rugăm, fraților, să cinștiți pe cei ce se ostenesc între voi și stau în fruntea voastră în Domnul și vă povățuiesc pe voi». În acest text, Apostolul neamurilor se referă la aspecte ale lucrării pe care o desfășoară preoții în raport cu credincioșii, fără să precizeze treapta pe care o ocupau în ierarhia bisericească⁵⁷. Aceasta însă poate să fie dedusă din atribuțiile care le reveneau în Biserica din Tesalonic definite chiar în textul amintit mai sus, cum remarcă Sfântul Ioan Hrisostom⁵⁸.

În Epistola către Evrei, Sfântul Apostol Pavel se folosește de termenul ἡγούμενοι, *cîrmuitori*, pentru a denumi pe slujitorii bisericești (13, 7, 17, 24), definind mai ales latura de păstorie, de cîrmuire spirituală, a lucrării slujitorilor bisericești.

Nici unul însă din termenii amintiți mai înainte nu a intrat definitiv în terminologia Noului Testament pentru denumirea slujitorilor bisericești din treapta a doua a ierarhiei și pentru caracterizarea preoției creștine așa cum se va întîmpla cu termenul πρεσβύτερος (comparativul de la πρεσβύς, bătrîn, vîrstnic)⁵⁹, mai bătrîn, mai înaintat în vîrstă.

55. Sfântul Ioan Hrisostom, *Comentariu la Epistola întâi către Tesaloniceni*, P.G., LXII, 456 ; Ecumeniu, *Comentariu la Epistola întâi către Tesaloniceni*, P.G., CXIX, 100—101 ; Pr. dr. Haralambie Roventă, *Epistola întâi către Tesaloniceni a Sfîntului Apostol Pavel. Introducere și comentariu*, Tipografia cărților bisericești, București, 1938, p. 136—138 ; cf. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 7.

56. Pr. dr. H. Roventă, *op. cit.*, p. 136.

57. *Com. la I Tesaloniceni*, P.G., LXII, 456 ; Pr. dr. H. Roventă, *op. cit.*, p. 137.

58. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 8.

59. A se vedea sensul acestui termen în Vechiul Testament și în Noul Testament, *Ibidem*, p. 8—9.

Într-adevăr, pe lângă însemnarea sa etimologică de mai înaintat în vîrstă (Luca 15, 25 ; Ioan 8, 9 ; Fapte 2, 17 ; I Tim. 5, 1, 2), termenul πρεσβύτερος, îndeosebi la plural : οἱ πρεσβύτεροι, este folosit, în Noul Testament, «cu înțelesul de mai mari în rîndul creștinilor, slujitorii bisericesti, pe scurt, preoții»⁶⁰.

Acest termen desemnează, în Noul Testament, fie pe slujitorii bisericesti din cele trei trepte ale ierarhiei din Biserica Ierusalimului (Fapte 15, 2, 4, 6, 22, 23, 41 — D. Vulgata etc. ; 16, 4), fie pe slujitorii bisericesti din treapta a doua a ierarhiei, adică pe preoți (Fapte 11, 30 ; 14, 23 ; 20, 17 ; 21, 28 ; I Tim. 5, 17 ; Tit 1, 5 ; Iacov 5, 14 ; I Petru 5, 1)⁶¹. Acesta este numele cel mai des întilnit, în Noul Testament, pentru desemnarea slujitorilor din treapta a doua a ierarhiei bisericesti, titlul oficial al acestora.

Deoarece, uneori, în cărțile Noului Testament, autorii sfinți vorbesc despre preoți referindu-se la activitatea lor de păstori spirituali ai credincioșilor, aceștia primesc, în astfel de cazuri și numele de ἐπίσκοπος, păstor, îndrumător (Fapte 20 28 ; Filip 1, 1)⁶².

Ca și în cazul diaconilor, nu se cunoaște momentul în care au fost hirotoniți cei dintîi preoți ai Bisericii din Ierusalim, prima căreia i s-a pus început prin predica misionară a Sfinților Apostoli (Fapte 2, 14—41). Cînd se vorbește pentru prima oară, în Noul Testament, despre preoți, aceștia sînt înfățișați ca un grup distinct, bine constituit, bine însărcinarea de a reprezenta Biserica din Iudeea în vederea primirii de la Barnaba și Saul a ajutoarelor de la creștinii din Antiohia pentru frații din Iudeea aflați în mari lipsuri materiale ca urmare a foamei abătute și asupra Palestinei pe la anii 43—44 (Fapte 11, 29—30)⁶³. E de reținut că Sfinții Apostoli renunțaseră definitiv să se preocupe de aspectele privind agonisirea și împărțirea bunurilor materiale ale comunităților creștine din Ierusalim cu prilejul alegerii și hirotonirii celor șapte diaconi, lor revenindu-le în exclusivitate îndatorirea de a «stăruî în rugăciune și în slujirea cuvîntului» (Fapte 6, 4). Dar diaconii se ocupau îndeosebi cu împărțirea hranei la mese, preoților revenindu-le mai ales îndatorirea primirii ajutoarelor necesare pregătirii acestei hrane, cum rezultă din Faptele Apostolilor (11, 30)⁶⁴. Astfel se evitau neorînduiele ca cele semnalate de Faptele Apostolilor în pericopa privind alegerea celor șapte diaconi dintre eleniști (Fapte 6, 1—6). În consecință, primirea de către preoți a ajutoarelor venite de la creștinii din Antiohia apare ca împlinirea unei îndatoriri de bază a preoților din Ierusalim. Acest fapt e de natură să sublinieze existența preoților în Biserica Ierusalimului încă din primele zile ale Bisericii deoarece, așa cum scrie Sfîntul Luca în Faptele Apostolilor, agapele frățești făceau parte din viața de fiecare zi a primilor creștini (Fapte 2, 42, 46 ; 4, 32 etc.).

60. *Ibidem*, p. 9.

61. *Ibidem*, p. 12, p. 36 și *passim*.

62. *Ibidem*, p. 51.

63. *Ibidem*, p. 34—35; cf. Augustin George, *L'oeuvre de Luc : actes et Evangile*, in MMNT, p. 218—219.

64. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Comentariu la Faptele Apostolilor*, P.G., LX, 196.

Hirotonirea și așezarea preoților în fiecare Biserică nou întemeiată de Sfântul Pavel și Barnaba (Fapte 14, 23) ne arată că acest eveniment se producea concomitent cu înființarea unei comunități creștine, că Apostolii întemeietori nu se despărțeau de Bisericile nou înființate fără să le hirotonească preoți care să le continue lucrarea de propovăduire a adevărului evanghelic, începută de ei. Acest eveniment este de natură să reliefeze adevărul că ierarhia bisericească apare o dată cu întemeierea istorică a Bisericii.

Se știe că, spre sfârșitul călătoriei a treia misionare, Sfântul Apostol Pavel pornise spre Palestina dorind să ajungă la Ierusalim înainte de praznicul Cincizecimii (Fapte 20, 16). Era primăvara anului 58⁶⁵. În drum spre Cetatea sfântă, Apostolul neamurilor face o scurtă oprire la Milet unde cheamă la sine pe «preoții Bisericii» din Efes (Fapte 20, 17). Așezarea și hirotonirea acestor preoți din Biserica Efesului au avut loc, firește, în timpul celor trei ani cât Apostolul neamurilor a rămas la Efes (Fapte 20, 31 ; cf. 18, 24—20, 1). Acest fapt dovedește încă o dată că, în același timp cu întemeierea comunităților creștine, Apostolului neamurilor purta de grijă să le hirotonească și preoți în vederea continuării lucrării de propovăduire, sfințire și cîrmuire spirituală a creștinilor acestor comunități. La întrebarea : Când au fost hirotoniți preoții din Efes chemați de Sfântul Apostol Pavel la Milet, nu se poate răspunde decât că acest eveniment s-a produs numai în timpul șederii acestuia în Capitala Asiei proconsulare, adică o dată cu înființarea comunităților creștine efesene.

În Epistola către Tit, Apostolul neamurilor scrie destinatarului său : «Pentru aceasta te-am lăsat în Creta... să așezi preoți în fiecare cetate» (1, 5). Se știe că Apostolul neamurilor a propovăduit Evanghelia în insula Creta numai după prima captivitate romană, în primăvara anului 64⁶⁶, când rămîne aici o scurtă perioadă de timp⁶⁷. Acesta este motivul pentru care el însuși nu poate să așeze, în toate cetățile, preoți. Tit este rînduit episcop pentru a suplini această lipsă, fapt care dovedește încă o dată că așezarea preoților în comunitățile creștine locale era o practică obișnuită în epoca apostolică.

Existența timpurie a preoților în Biserică este atestată și în Epistola întâi a Sfântului Apostol Petru (5, 1—4) și în Epistola Sfântului Iacov, fratele Domnului, primul episcop al Ierusalimului (5, 14 ; vezi și Fapte 21, 17—18).

Ținînd seama că Sfinții Apostoli aveau îndatorirea de a propovădui Evanghelia la toate neamurile (Matei 28, 19) «pînă la marginea pămîntului» (Fapte 1, 8 ; 9, 15, 22, 21), o dată ce puneau început unei Biserici într-o cetate «mînați de Duhul Sfînt» (13, 4), plecau mai departe, în alte locuri, spre a-și îndeplini mandatul lor fundamental : propovăduirea cuvîntului (Fapte 6, 4). Lucrarea de sfințire, de propovăduire și de cîrmuire a credincioșilor era continuată de slujitorii bisericești îndeosebi din cea de-a doua treaptă a ierarhiei, adică de preoți (Fapte 11, 30 ; 14, 23 ; 20, 17 ; Tit 1, 5 ; I Petru 5, 1—4 ; Iacov 5, 14). O Bise-

65. Diac. dr. N. I. Nicolescu, *Cronologia paulină*, p. 18.

66. *Ibidem*, p. 24.

67. Pr. dr. Grigore Marcu, *Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Tit*, p. 9.

rică în care nu erau așezați slujitori hirotoniți nu și-ar fi putut continua activitatea normală pentru că membrii ei nu ar fi putut beneficia de săvârșirea dumnezeieștii Euharistii, centrul vieții liturgice a Bisericii (Fapte 2, 42 ; I Cor. 11, 18—34), de propovăduirea învățaturii și de păstoriarea spirituală (Fapte 20, 28 ; I Petru 5, 1—4).

S-a observat, pe drept cuvânt, că niciodată, în primul secol, termenul *πρεσβύτερος* n-a fost folosit pentru a desemna un slujitor itinerant⁶⁸. Preotul, ca și episcopul, de altfel, sînt legați, de regulă, de o anume comunitate (parohie sau eparhie), cărora le aparțin, pe care le slujesc, cu care se identifică⁶⁹. De cele mai multe ori cînd se folosește, în Noul Testament, cu însemnarea de preot, termenul *πρεσβύτερος* este însoțit și de substantivul *ἐκκλησία*, biserică, cu funcție de atribut sau de complement circumstanțial (Fapte 14, 23 ; 20, 17 ; Iacov 5, 14 ; cf. Fapte 11, 30 ; 15, 2, 4, 22 ; 16, 4 ; Tit 1, 5 ; I Petru 5, 1—4). Acest fapt demonstrează că lucrarea preotului este legată în primul rînd de o Biserică locală care i-a fost încredințată spre păstorie în fața căreia trebuie să facă dovada însușirilor sale de păstor. Pentru slujirea sa desfășurată în această Biserică încredințată spre păstorie va fi răsplătit «cînd se va arăta Mai-marele păstorilor» (I Petru 5, 4).

Epistola întii către Timotei este o scriere în care se ține seama de toate datele anterioare privind pe slujitorii bisericești din treapta a doua a ierarhiei, pe care autorul Epistolei le presupune ca fiind cunoscute atît lui Timotei, cît și credincioșilor efeseni. De aceea aceste date nu mai sînt reluate în I Timotei, Sfintul Apostol Pavel îndreptîndu-și atenția, în această scriere, spre alte aspecte ale învățaturii Bisericii privind slujirea preotească și lucrarea preoților.

Sfintul Apostol Pavel se referă la slujitorii bisericești din treapta a doua a ierarhiei numindu-i *πρεσβύτεροι*, preoți, atunci cînd ei sînt hirotoniți și desfășoară o activitate caracteristică (5, 17) sau cînd, împotriva lor, s-a depus vreo plîngere privind modul în care își îndeplinesc îndatoririle (5, 19). Deci Apostolul neamurilor se referă, în această scriere a sa, la felul în care preoții își îndeplinesc obligațiile de cîrmuitori spirituali, privindu-i în oficiul lor de păstori ai credincioșilor.

În această ordine de idei, Sfintul Apostol Pavel se folosește de expresia *πρεσβύτεροι προεστῶτες*, preoții care stau bine în fruntea (celorlalți), pentru a denumi o categorie deosebită de preoți, adică pe preoții întiistătători care-și inchinau timpul în întregime propovăduirii evanghelice (5, 17)⁷⁰. Este de la sine înțeles că existența preoților întiistătători atestă și subînțelege existența preoților simpli⁷¹.

Cînd Sfintul Apostol Pavel se referă la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească cel ce dorește să fie admis la treapta preoției, dar și la episcopat, se folosește de un termen avînd atît înțelesul de preot, cît și pe acela de episcop : *ἐπίσκοπος* (3, 2 ; cf. Tit 1, 7)⁷². Acest termen

68. A. Lemaire, *Les ministères aux origines de l'Eglise*, Paris, Les Editions du Cerf, Paris, 1971, p. 67 ; Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Caracterul ecleziologic*, p. 325—326.

69. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Caracterul ecleziologic*, p. 326.

70. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 42—43.

71. *Ibidem*, p. 42.

72. *Ibidem*, p. 51.

este folosit mai cu seamă pentru a sublinia lucrarea de păstorire, de cîrmuire spirituală, de ocrotire a credincioșilor. Ținînd seama de această latură importantă a lucrării preoțești, de autoritatea pe care o implică aceasta, Apostolul neamurilor stabilește, în I Timotei 3, 2—7, o seamă de condiții pe care trebuie să le îndeplinească cel ce aspiră la treapta episcopatului sau preoției, toate de natură să ne dea o imagine a ceea ce înseamnă pentru cineva să devină episcop sau preot în Biserică, păstor spiritual al credincioșilor. Neîndeplinirea acestor condiții de către un credincios atrage după sine neadmiterea acestuia la hirotonie (5, 22, 24—25).

Aceste condiții sînt în așa fel formulate încît valabilitatea lor nu se limitează la momentul admerii cuiva la hirotonie, ci continuă și după acest moment al primirii harului preoției. În acest mod, lista însușirilor și condițiilor cerute candidatului la hirotonie devine, în mod indirect, un cod al conduitei și lucrării preoțești.

Ținînd seama de poziția specială a unui slujitor bisericesc în raport cu Mintuitorul și cu Dumnezeu, Sfîntul Apostol Pavel îl denumește pe acesta, în general, «slujitor al lui Hristos Iisus» *διάκονος Χριστοῦ Ἰησοῦ*, 4, 6) și «om al lui Dumnezeu» (*ἄνθρωπος Θεοῦ* 6, 11).

Slujitorii bisericești din treapta a doua a ierarhiei, adică preoții, sînt amintiți, în Epistola de care ne ocupăm, în raport și cu Timotei, episcopul Bisericii din Efes, care este răspunzător atît de dreapta lor răsplătire (5, 17—18), cît și de disciplinarea lor în caz de nevoie (5, 19—21). Hirotonirea lor, deci înălțarea lor la treapta preoției, era, de asemenea, îndatorirea lui Timotei ca episcop al Bisericii Efesului (5, 22). Aceste precizări sînt necesare pentru a se constata *distincția netă dintre preot și episcop* în epoca scrierii Epistolei de care ne ocupăm, poziția subalternă a preotului în raport cu episcopul în ce privește răspunderile ce le revin în cadrul Bisericii, dar și îndatoririle episcopului de a cîrmui cu dreptate asigurînd, și pe această cale, o dezvoltare normală și armonioasă a vieții bisericești și a raporturilor dintre cei ce alcătuiau Biserica Efesului începînd cu episcopul și sfîrșind cu credincioșii.

Din I Timotei 3, 2—13 rezultă o distincție netă între preoți și diaconi în ce privește treapta pe care fiecare dintre ei o ocupă în cadrul ierarhiei bisericești deoarece preoții sînt amintiți în prima parte a acestei secțiuni (3, 2—7), pe cînd despre diaconi se vorbește în cea de-a doua parte a aceleiași secțiuni (3, 8—10, 12—13), la sfîrșitul pericopei care-i privește amintindu-se despre posibilitatea care li se oferă ca, prin îndeplinirea exemplară a slujbei lor, să devină preoți prin urcarea unei trepte în ierarhia bisericească (3, 13).

Astfel, în I Timotei, se *configurează cu claritate*, cele trei trepte ale ierarhiei bisericești : diaconii, preoții și episcopul.

c. **Episcopul.** Termenul *ἐπίσκοπος* care, în lumea greacă era folosit cu însemnarea generală de ocrotitor, supraveghetor, observator, purtător de grijă⁷³, este întîlnit, în Noul Testament, de cinci ori (I Petru 2, 25 ; Fapte 20, 28 ; Filip. 1, 1 ; I Tim. 3, 2 ; Tit 1, 7). În I Petru 2, 25

73. Vezi *Ibidem*, p. 50, sensul acestui termen în antichitatea greacă ; J. Dupont, *op. cit.*, p. 141—142.

acest termen este aplicat Mîntuitorului, numit «păstorul și episcopul sufletelor». Această atribuire a numelui de episcop Persoanei Mîntuitorului într-o perioadă (anii 64—65) în care se poate vorbi despre o intensă transmitere a puterii bisericești de la Sfinții Apostoli la primii episcopi ai Bisericilor nu trebuie privită ca un fapt întîmplător. Ea poate anunța momentul preluării de către episcop a puterii bisericești și, în același timp, poate sublinia însemnătatea funcției episcopale pornindu-se de la faptul că Însuși Hristos poartă titlul de Episcop, așa cum îl purta și pe acela de Apostol (Evrei 3, 1). Se sugerează astfel că, și prin episcopat, Hristos este prezent în Biserică (cf. Matei 28, 20 ; I Tim. 6, 14 ; II Tim. 1, 12—14).

În Faptele Apostolilor (20, 28), termenul *episkopos* este folosit în cuvîntarea pastorală rostită la Milet de Sfîntul Apostol Pavel către preoții din Efes chemați de Apostolul neamurilor pentru a-și lua rămas bun de la ei (20, 17). Din însuși textul relatării Sfîntului Luca asupra acestui eveniment, rezultă că Apostolul neamurilor se referă aici la preoți pentru că pe ei i-a chemat la Milet din Efes pentru a-și lua rămas bun de la ei (20, 17). Numele de episcopi pe care li-l dă, în cursul cuvîntării (20, 28), se datorează accentului pe care Apostolul neamurilor îl pune pe lucrarea de cîrmuire spirituală și de ocrotire a credincioșilor datorată de preoții Bisericii, după cum rezultă din contextul în care apare termenul de *episkopos* : «Luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți Biserica lui Dumnezeu» (20, 28)⁷⁴.

În legătură cu folosirea termenului *episkopos* în acest text, trebuie făcută precizarea că, la anul 58, cînd este rostită cuvîntarea de la Milet, în Efes nu existau decît preoți, Timotei, primul episcop al Bisericii din Efes, fiind rînduit, în această dregătorie după anul 63 (I Tim. 1, 3). În aceste condiții, preoții din Efes erau, la data cînd Apostolul neamurilor adresa cuvîntarea din Milet, cei mai înalți cîrmuitori spirituali ai creștinilor din Efes, ceea ce explică și îndreptățește faptul că li se atribuie numele de *episcopi* prin care se scoate în relief faptul că lor le revenea întreaga răspundere pentru mîntuirea și păstoriarea turmei încredințate lor prin hirotonia ca preoți.

Referindu-se la acest text, Teodoret al Cirului face precizarea : «Pe aceiași i-a numit și preoți și episcopi»⁷⁵. Tot astfel, în Filipeni 1, 1, termenul *episkopos* desemnează pe preoți, cum precizează Sfîntul Ioan Hrisostom⁷⁶.

Ca și în cazul Bisericii din Efes, nici în Biserica din Filipi, nu fusese rînduit un episcop la data scrierii Epistolei către Filipeni (anul 63). În aceste condiții, preoții puteau să fie numiți *episcopi* (termenul e la plural, ca și în Fapte 20, 28) dat fiind faptul că ei purtau întreaga răspundere a Bisericii din acest oraș al Macedoniei.

74. J. Dupont, *op. cit.*, p. 143.

75. Comentariu la Epistola către Filipeni, P.G., LXXXII, 560 ; Ambrosiaster, *In Epistolam S. Pauli ad Ephesios*, P.L. XVII, 410 : «Quia primi presbyteri episcopi appellabantur».

76. *Com. la Filipeni*, P.G., LXII, 183 ; cf. Teodoret, *Com. la Filipeni*, LXXXII, 560 ; Ecumeniu, *Com. la Filipeni*, CXVIII, 1260 ; Teofilact, *Com. la Filip.*, P.G., CXXIV, 422.

Termenul *episkopos* se întâlnește de două ori și în Epistolele pastorale (I Tim. 3, 2; Tit 1, 7). În ambele cazuri, acest termen este folosit în singurele texte ale Noului Testament în care sînt arătate condițiile pe care trebuie să le împlinească un candidat la hirotonie (I Tim. 3, 1—7; Tit 1, 5—9).

Referindu-se la I Timotei 3, 2 și constatînd că Apostolul neamurilor de la episcopi a trecut la diaconi (3, 8), Sfîntul Ioan Hrisostom explică: «După ce a vorbit despre episcopi și i-a caracterizat, arătînd ce însușiri să aibă și cele de care trebuie să se ferească, lăsînd la o parte tagma preoților, a trecut la diaconi. De ce oare? Fiindcă nu este mare deosebirea dintre ei și episcopi. Căci și ei sînt însărcinați cu învățătura și cu purtarea de grijă a Bisericii și cele pe care le-a spus despre episcopi sînt potrivite și pentru preoți. Numai prin hirotonie îi depășesc și numai prin acest fapt ei se arată că întrec pe preoți»⁷⁷.

Deși recunoaște că «aici (Apostolul) numește episcop pe preot», Teodoret al Cirului face o precizare importantă: «Cu toate că Sfîntul Pavel a rînduit acestea (condițiile de admîtere la hirotonie) pentru preoți, este limpede că, în primul rînd, se cuvine ca episcopii să păzească aceste legi intrucît lor le-a fost dată o cinste mai mare»⁷⁸.

În ce privește textul din Tit 1, 7, Sfîntul Ioan Hrisostom socotește că termenul *episkopos* desemnează pe episcop⁷⁹, iar Teodoret crede că Apostolul neamurilor se referă la preoți⁸⁰. Fericitul Ieronim remarcă sinonimia cuvintelor *episkopos* și *presbyteros* scriind că «la fel este presbiter (*presbyter*) cel ce este episcop»⁸¹, căci: «Ce face episcopul, în afară de hirotonie pe care să nu le săvîrșească și preotul?»⁸².

Deși «termenul *ἐπίσκοπος* nu se întâlnește, niciodată, în Noul Testament, cu însemnarea restrînsă pe care o are astăzi»⁸³ «cu certitudine, cel mult s-ar putea spune că, în unele din aceste texte, cuvîntul *episcop* este folosit ca nume atît pentru slujitorii bisericești din treapta a doua, cît și pentru slujitorii din cea mai înaltă treaptă a preoției. Lipsa unei terminologii bisericești precise, în primele zile ale Creștinismului, a putut îngădui folosirea de nume comune pentru slujitori deosebiți. După cum termenul *διάκονος*, în sens de săvîrșitor al unei lucrări în folosul altora, a putut fi dat nu numai diaconilor, preoților și episcopilor, dar și Apostolilor și chiar Mîntuitorului, iar termenul *πρεσβύτερος*, în sens de săvîrșitor al lucrării de sfințire, în Biserică, se acorda atît diaconilor, preoților și episcopilor, cît și Apostolilor — Mîntuitorul fiind numit sub acest aspect *ιερέως* și *ἀρχιερέως*, tot astfel și numele de *episkopos*, în

77. *Op. cit.*, P.G., LXII, 553; Vezi și Ecumeniu, *op. cit.*, P.G., CXIX, 161; Teofilact, *op. cit.*, P.G., CXXV, 45.

78. *Op. cit.*, P.G., LXXXII, 804.

79. *Com. la Tit*, P.G., LXII, 671; vezi și Ecumeniu, *Com. la Tit*, P.G., CXIX, 245; Teofilact, *Com. la Tit*, P.G., CXXV, 148.

80. *Com. la Tit*, P.G., LXXXII, 860.

81. *Com. la Tit*, P.L., XXVI, 597.

82. Epistola LXXXV către Evagrie, Fericitul Ieronim, apud. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 47, nota 6.

83. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 51.

sens de păstor ori supraveghetor al obștei creștine, se da nu numai Mîntuitorului, dar și episcopului și preotului»⁸⁴.

De aceea se poate susține că, în cele două texte din Epistolele pastorale (I Tim. 3, 2 ; Tit 1, 7), în care apare termenul *episkopos*, acest termen denumește atât pe preoți cît și pe episcopi, condițiile formulate de Apostolul neamurilor cu privire la alegerea candidaților la treapta preoției și episcopatului fiind aceleași în ambele cazuri. Sfîntul Ioan Hrisostom⁸⁵ și Fericitul Ieronim⁸⁶ au pus în lumină însemnătatea deosebită a preotului și episcopului în Biserică și, pînă la un punct identitatea dintre lucrările preotului și episcopului. Preotul deține și el, la nivelul treptei sale harice în mod esențial puterea de cîrmuire, «adică de responsabilitate, în raport cu... unitatea comunităților creștine»⁸⁷.

Dacă sinonimia sau indistinția dintre cei doi termeni *episkopos* și *presbyteros* în unele cărți ale Noului Testament (Fapte 20, 17, 28 ; Filip. 1, 1 ; I Tim. 3, 2) este un fapt de necontestat, distincția dintre cele două trepte, treapta de preot și treapta episcopului privind lucrarea, puterea și locul celor două în structura sacramentală a Bisericii a fost totdeauna clară și bine definită.

Acest fapt se poate constata din rolul și poziția avute în Biserică apostolică de Sfîntul Iacov, primul episcop al Bisericii din Ierusalim, cronologic vorbind, primul episcop cunoscut în Biserică creștină⁸⁸. În acest sens este de ajuns să menționăm că Sfîntul Iacov, episcopul Ierusalimului, este amintit de Sfîntul Apostol Pavel ca stîlp al Bisericii alături de Sfinții Apostoli Petru și Ioan (Gal. 2, 9). Sfîntul Iacov, alături de preoții din Ierusalim (Fapte 21, 18) au primit pe Sfîntul Apostol Pavel care le-a înfățișat «cu de-ămănuntul cele ce a făcut Dumnezeu între neamuri, prin slujirea lui» (21, 19). Ca episcop al Cetății Sfinte, Sfîntul Iacov, ia cuvîntul la sfîrșit în Sinodul Bisericii din Ierusalim și, rezumînd dezbaterea acestuia, propune soluția definitivă (15, 13—21). Scrisoarea pe care Sinodul apostolic a trimis-o credincioșilor din Antiohia, Siria și Cilicia în legătură cu primirea păgînilor la creștinism (Fapte 15, 23—29) a fost alcătuită de Sfîntul Iacov, episcopul Bisericii din Ierusalim, cum ne învederează asemănările, pînă la identitate, de vocabular și stil, pe care le prezintă această scrisoare și Epistola so-

84. *Ibidem* ; vezi și Pr. asist. Vasile Mihoc, *Preoția sacramentală*, p. 41. Un studiu aprofundat asupra pericopei din Epistola către Tit 1, 5—9 în care se întilnește atât termenul *presbyteros* (1, 5), cît și termenul *episkopos* ar putea să pună în evidență că nu este nici pe departe făcută dovada perfecteii sinonimii între acești doi termeni, ci dimpotrivă. Folosirea termenului ἀνεγκλιτος fără osindă, atît în Tit 1, 6 unde se stabilesc însușirile preoților, cît și în Tit 1, 7, unde sînt arătate condițiile de primire la hirotonie a episcopului ar fi un prim și important argument că autorul Epistolei are în vedere în Tit 1, 6 pe preoți, iar în Tit 1, 7 pe episcop. Citînd împreună I Timotei 3, 2—10 ; 12—13 și Tit. 1, 5—9, se va putea constata că Apostolul neamurilor ne oferă condițiile de primire la hirotonie pentru toate cele trei trepte ale ierarhiei bisericesti sacramentale : episcop, preot și diacon.

85. Vezi nota 77.

86. Vezi nota 82.

87. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Caracterul ecleziologic*, p. 322.

88. Eusebiu de Cezareea, *Ist. Bîs.* II, 23 ; P.G., XX, 197 ; Ambrosiaster, *Com. la Gal.*, P.L., XVII, 364 ; Epifaniu, *Adv. Haer.*, LXXVIII, 7 ; P.G., XLII, 709 ; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Com. la I Corinteni*, P.G., LXI, 326 etc.

bornicească a Sfântului Iacov⁸⁹, care a fost rînduită în fruntea Epistolelor sobornicești și anume înaintea Epistolelor Sfinților Apostoli Petru și Ioan.

Existența treptei episcopatului, deosebită și superioară celei a preoției (presbiteratului), este apoi în chip definitiv și clar atestată de cele trei Epistole pastorale ale Sfântului Apostol Pavel, către doi episcopi: Timotei al Bisericii Efesului și Tit al Bisericii din insula Creta. Insuși faptul că aceste Epistole au fost expediate lui Timotei și Tit este de natură să indice poziția lor unică în Bisericile unde funcționau, treapta înaltă pe care o ocupau în ierarhia bisericească. Lectura acestor scrieri apostolice confirmă poziția deosebită, deținută de Timotei și Tit, ca episcopi, în Bisericile încredințate lor spre păstorie.

Din acestea desprindem aici numai textele în care treapta episcopului apare distinctă de cea a preotului, episcopul fiind înfățișat ca hirotonitor al preotului și ca superior al acestuia.

În Faptele Apostolilor cei care apar ca săvârșitori ai Tainei Hirotoniei, sînt Sfinții Apostoli (6, 6 ; 14, 23). În Epistolele pastorale singurii care sînt înfățișați ca săvârșitori ai Tainei Hirotoniei sînt Timotei (5, 22, 24—25) și Tit (1, 5). Acest singur fapt vorbește de la sine despre treapta episcopatului pe care o ocupau în Biserică cei doi destinatari ai Epistolelor pastorale.

Timotei este înfățișat ca cel ce supraveghează felul în care preoții își îndeplinesc îndatoririle. Pe baza constatărilor făcute de el, preoții trebuie să fie răsplătiți cu dreptate pentru lucrarea lor de propovăduire a cuvîntului și învățaturii (I Tim. 5, 17) potrivit învățaturii Mîntuitorului pe care trebuie s-o aplice cu strictețe (5, 18). Tot Timotei ca episcop are îndatorirea de a asigura disciplina preoților și a judeca pe preoții care se abat de la regula Bisericii (5, 19—20). În această activitate, episcopul Timotei este îndemnat stăruitor de autorul Epistolei să nu se lase condus de prejudecăți (5, 21).

Dacă preoții sînt hirotoniți, în epoca scrierii Epistolelor pastorale, de către Timotei (I Tim. 5, 22) și Tit (1, 5), episcopul Timotei este hirotonit de mai marii preoților (I Tim. 4, 14). El ca și Tit sînt așezați, de Sfîntul Apostol Pavel, ca episcopi în cele două Biserici încredințate spre păstorie (I Tim. 1, 3—4 ; Tit 1, 5). Epistola întii către Timotei și cea către Tit, scrise de Sfîntul Apostol Pavel la scurtă vreme după așezarea celor doi destinatari ai lor la Efes și în Creta, pot fi socotite ca adevărate și complexe acte de instalare a lor ca episcopi ai celor două Biserici. Și acest fapt subliniază locul și importanța deosebită a funcției episcopale în Biserică.

2. Condițiile primirii la Hirotonie

Cu excepția pericopei din Faptele Apostolilor (6, 1—6) în care sînt amintite pe scurt unele însușiri ale diaconilor, Epistolele pastorale, I Timotei și Tit, sînt singurele scrieri ale Noului Testament care stabilesc acele condiții morale familiale și speciale pe care trebuie să le îndeplinească acela care năzuiește să fie hirotonit într-una din treptele pro-

89. Prof. I. Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 53, nota 1.

ției ierarhice. Aceste condiții sînt stabilite și formulate în așa fel încît, la prima vedere, ele par ușor de îndeplinit. Astfel, prin ele însele, nu descurajează pe nici un credincios de elită să aspire la lucrul cel bun și nobil al preoției (I Tim. 3, 1), ci dimpotrivă.

Aceste condiții (I Tim. 3, 2—13 ; 5, 22, 24—25 ; Tit 1, 5—9) sînt însă, în *totalitate*, *obligatorii* cum se constată din formularea: «Se cuvine (δεῖ, trebuie, este obligatoriu), deci, ca episcopul să fie...» (3, 2) nici una neputînd să fie trecută cu vederea la stabilirea dreptului cuiva de a fi admis la hirotonie. Astfel aceste condiții devin o stavilă și un filtru eficient și suficient pentru oprirea de la hirotonie a celor nevrednici. Și chiar dacă unele din aceste condiții pauline privind admiterea la Hirotonie — ne referim la virtuțile morale ale candidatului la Hirotonie — nu apar, la prima vedere, îndeajuns de obiectivate sau sînt greu de stabilit, permițînd într-o oarecare măsură manifestarea subiectivismului și arbitrariului, motiv pentru care lui Timotei i se cere să nu judece cu părtinire (5, 21) și să se păstreze curat (5, 22), aceste condiții trebuiau să-și găsească un loc important într-o listă a însușirilor candidaților la Hirotonie. Și aceasta pentru simplul motiv că slujitorul bisericesc trebuie să fie «sarea pămîntului» și «lumina lumii» (Matei 5, 13, 14), pildă întru toate credincioșilor (I Tim. 4, 12 ; Tit 2, 7). Pe de altă parte, oricît de greu ar fi să se constate existența acelor virtuți pe care Apostolul neamurilor le cere din partea candidatului la hirotonie (I Tim. 5, 24—25), ele pot fi, totuși, pînă la sfîrșit, identificabile și reperabile, deoarece orice virtute creștină își află o expresie clară în raporturile dintre credincioșii unei comunități (I Tim. 2, 8 ; 5, 24—25). Într-un anumit fel, existența acestor virtuți creștine este certificată de acel consens al credincioșilor care dau mărturie despre conduita morală a celui ce vine la Hirotonie (I Tim. 1, 18 ; 4, 14 ; 5, 25). În această direcție, în epoca apostolică, un rol important îl juca acea bună mărturie pe care candidatul la preoție trebuia s-o aibă de la cei «din afară» (I Tim. 3, 7). Un credincios creștin nu trebuie să fie «piatră de poticnire nici judeilor, nici elinilor, nici Bisericii lui Dumnezeu» (I Cor. 10, 32).

Dîndu-și consimțămîntul la primirea cuiva la Hirotonie, credincioșii dintr-o Biserică locală își manifestă astfel activ rolul lor de paznici ai moralei evanghelice (5, 24—25), dar și bucuria că, dintre ei, din mijlocul lor, cu sprijinul și consimțămîntul lor motivat, s-a înălțat încă un preot pentru Biserica lui Hristos (1, 17 ; 4, 14), stîlp și temelie a adevărului (3, 15). Creștinii devin astfel sprijin și motivare pentru episcop, căruia îi revine ultima și dificila decizie în ce privește primirea cuiva la hirotonie (5, 22).

Prima listă de condiții întîlnită în I Timotei (3, 2—7 ; vezi și Tit 1, 5—9) se referă, deopotrivă, la preoți și la episcopi deoarece, în ultimă instanță, episcopii se alegeau, în epoca apostolică, din rîndul preoților cu multe vrednicii (II Tim. 1, 6 ; I Tim. 1, 18 ; 4, 14 ; cf. 5, 17).

Cel mai mare număr de condiții privind pe candidații la preoție sînt alcătuite din virtuți evanghelice. Astfel, se cere ca preotul (și episcopul) să fie fără prihană, veghetor, înțelept, cuviincios, primitor de străini, nebețiv, nedeprens să bată, blînd, pașnic, neiuibitor de argint

(3, 2—3). Diaconii trebuie, la rîndul lor, să fie cinstiți, nevorbind în două feluri, nebăutori de vin mult, neagonisitori de cîștig urît (3, 8). Aceste virtuți constituie un tablou destul de complet al unei vieți creștine exemplare, dovada faptului că asupra vieții lor acționează cu rezultate vizibile învățătura morală evanghelică.

Fără să fie obligatorie — Timotei se pare că n-a fost vreodată căsătorit —, căsătoria și viața familială a slujitorilor bisericești, indiferent dacă aceștia sînt diaconi, preoți sau episcopi, stă sub semnul unor exigențe deosebite.

Astfel, orice slujitor bisericesc trebuie să fie o singură dată căsătorit (3, 2, 12; cf. 5, 9). Totodată, candidatul la una din treptele ierarhiei bisericești trebuie să aibă o viață familială model, făcînd dovada, prin familia și copiii săi, că este destoinic să poarte de grijă față de Biserica lui Dumnezeu (3, 4—5, 12).

În ce-i privește pe preoți și pe episcopi, Apostolul neamurilor le cere să aibă bună mărturie de la cei din afară, dat fiind caracterul reprezentativ, de relație, al funcțiunilor lor (3, 7) și ca supremă probă de înțelepciune pastorală și tact misionar, de orizont creștin, de înțelegere a sensului universal al lucrării răscumpărătoare a lui Hristos (2, 4—7).

Ținînd seama de faptul că diaconii sînt ajutători ai preoților și episcopilor mai cu seamă la săvîrșirea dumnezeieștii Euharistii, autorul Epistolei le cere să aibă taina credinței în cuget curat, condiție a celui care se apropie de dumnezeiasca Euharistie (I Cor. 11, 28—32).

O exigență specială este exprimată de autorul Epistolei cînd scrie: «Se cuvine, deci, ca episcopul să fie... *destoinic să învețe*» (3, 2; vezi și II Tim. 2, 24; Tit 1, 9). Această exigență paulină ridică, indiscutabil, problema pregătirii generale și, în special, teologice, a slujitorului bisericesc prin contactul statornic cu Sfînta Scriptură (II Tim. 3, 14—16), cu învățătura (I Tim. 4, 13, 15) prin lectură (4, 13; II Tim. 4, 13). Slujitorul bisericesc trebuie să știe, să cunoască, prin efort sistematic și personal tot ceea ce este legat de îndatorirea sa de misionar și propovăduitor creștin (I Tim. 1, 8, 9; II Tim. 3, 14).

La luarea deciziei finale privind admiterea cuiva la hirotonie, episcopul trebuie să țină seama, deci, și de pregătirea teologică a candidatului ca și de darul său de a expune convingător, atrăgător și interesant adevărul creștin (cf. Col. 4, 6; Tit 1, 9—10).

Privite din perspectiva unui teolog actual, condițiile pauline privind admiterea unui creștin la hirotonie, sînt identice cu acelea pe care Biserica le pretinde și astăzi de la candidatul la preoție. Acest fapt dovedește că exigențele pauline privind admiterea creștinului la hirotonie s-au dovedit a fi îndestulătoare pentru toate timpurile. Acest fapt arată, în același timp, statornicia Bisericii în învățătura apostolică.

(Continuarea în numărul următor)

DIN CRONICA INSTITUTELOR TEOLOGICE

PILDA LUMINOASĂ A SFINŢILOR TREI IERARHI *

de † TEOCTIŞT
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Înscriem astăzi o pagină luminoasă în viața învățămîntului nostru teologic, prin participarea la această sărbătoare a Sfinților Trei Ierarhi : Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul și Ioan Gură de Aur, ocrotitorii Institutelor noastre teologice, care, așa cum a arătat studentul predicator de astăzi, în bogatul și vibrantul său panegiric, sînt pentru întreaga creștinătate pilde de adevărați păstori, învățători și păstrători ai dreptei credințe.

După cum se știe, poporul nostru a păstrat cu sfințenie de-a lungul veacurilor, ca pe o comoară de mare preț, viețuirea neabătută în dreapta credință, primită prin Sfinții Apostoli și urmașii lor. De aceea, nu zadarnic marii noștri înaintași au rînduit ca Sfinții Trei Ierarhi să fie cinstiți ca ocrotitorii învățămîntului teologic, pentru a duce mai departe învățătura lor și a le continua vrednicia și opera nemuritoare pe care ei au dăruit-o în slujba și propășirea Bisericii lui Hristos. Prin această sărbătoare închinată lor, Biserica noastră le cinstește, după cuviință, viața și amintirea, înfrățindu-le viitorilor săi slujitori învățătura, viața curată și rîvna Sfinților Trei Ierarhi, ca pe un exemplu luminos pentru desfășurarea unei activități pastorale și misionare cît mai bogate. De aceea, în mod fericit, prăznuirea lor de către întreaga creștinătate dreptmăritoare se împletește cu hramul Institutului teologic.

Doi dintre Sfinții Trei Ierarhi sînt autorii Liturgiilor ortodoxe care le și poartă numele : cea a Sfîntului Vasile cel Mare și cea a Sfîntului Ioan Gură de Aur. Prin Sfînta Liturghie se realizează și se întreține vie și continuă comuniunea dintre credincioși și învățătorii lor, dintre

---

* Cuvînt de învățătură rostit în biserica «Sfînta Ecaterina», la hramul Institutului Teologic Universitar din București, 30 ianuarie 1989.

altar și popor, dintre cei vii și cei morți, — fapt pe care l-am dovedit și noi astăzi, pomenind în acest sfânt lăcaș pe toți cei care au slujit și au contribuit la propășirea învățămîntului nostru teologic.

Biserica noastră ortodoxă a împodobit Sfînta Liturghie și cultul în general cu atîtea frumuseți din viața sfinților, a marilor cuvioși și trăitori ai adevărurilor dumnezeiești, încît sufletele ni se umplu totdeauna de bucurie. Liturghia ne hrănește duhovnicește cu Sfînta și nemuritoare Taină Euharistică, făcîndu-ne să ne simțim alții, așa cum mărturisea marele Apostol al neamurilor cînd exclamă: «Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 2, 20)! Dacă nu reușim să gustăm din izvorul curat al viețuirii — care este Sfînta Împărtășanie — și să ne pătrundem de adevărurile ei, necunoscînd îndeajuns bogăția de învățămînte liturgice, rămînem săraci duhovnicește. Liturghia este și trebuie să rămîină izvor de viață, mai ales pentru preot. Preotul are nevoie să învețe din duhul Sfinților Trei Ierarhi atunci cînd vine la altar, spre a-și încălzi sufletul cu frumusețile cîntării și slujirii bisericești. Urmînd învățătura lor, le actualizăm lucrarea și opera. Acești tineri studenți teologi care au cîntat astăzi atît de frumos, ca și colegul lor care a predicat tot atît de frumos, să aibă pururea în minte viața acestor mari Părinți, trăitori ai adevărurilor dumnezeiești și să se călăuzească după ea mai ales atunci cînd vor ajunge, fiecare, la sfîntul altar, pentru a sfinți și a călăuzi pe credincioșii lor pe drumul mîntuirii.

Gîndul nostru de azi, al Ierarhilor prezenți la această sărbătoare, este de a reînnoi acest îndemn ca viața liturgică și duhovnicească, precum și învățămîntul teologic, să se fundamenteze neîncetat pe învățătura Sfinților Părinți pe care i-am pomenit în rugăciune.

Doresc acestui Institut teologic, profesorilor, doctoranzilor și studenților, depline satisfacții sufletești și împliniri tot mai rodnice. Mulțumesc Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nestor al Olteniei, pentru participare și săvîrșirea Sfîntei Liturghii la acest înălțător praznic, precum și Prea Sfințitului Episcop Gherasim și celorlalți membri ai Sfîntului Sinod care sînt de față, pentru rîvna neobosită de a fi aproape de lucrarea și străduința noastră închinată ridicării învățămîntului teologic românesc la înălțimea dorită de întreaga noastră Biserică.

Mijlocirea și harul Sfinților Trei Ierarhi să fie cu noi, cu toți. Amin!

VALORI NEPIERITOARE ALÉ ORTODOXIEI ROMĂNEȘTI *

de † TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ne aflăm la o zi foarte însemnată din viața acestei «alma mater» a învățămîntului nostru teologic românesc. Intenționam să mă rezum la ceea ce am spus astăzi la Sfînta Liturghie și aș fi pecetluit totul dacă nu s-ar fi redeschis aici — prin cuvîntările rostite — alte ferestre, atît de vii și pline de interes pentru preocupările Bisericii noastre, de către Înalt Prea Sfințiiile Voastre și ceilalți care și-au împărtășit gîndurile lor.

Este deosebit de important că tradiția ortodoxă românească cuprinde atîtea mărturii și momente care ne dau posibilitatea să evaluăm ceea ce avem noi deosebit de prețios pentru Biserica noastră. Dintre acestea fac parte și momentele de elevație spirituală și comuniune euharistică trăite astăzi, ca și părășia noastră în trăirea simțămîntelor bisericesti și a celor patriotice. Ceea ce am ascultat aici, îndulcindu-ne și înălțîndu-ne duhovnicește, cu prilejul hramului de astăzi, ne amintește de o atitudine specifică poporului nostru, aceea de a nu pierde nici un prilej pentru a evalua prezentul și de a deschide un alt orizont pentru viitor.

Hramurile din viața Ortodoxiei noastre românești sînt bine cunoscute și de asemenea bine cunoscute sînt și înțelesurile lor, de-a lîngul istoriei. Și astăzi, aici, în această sală, iată, s-au depănat atîtea și atîtea gînduri deosebit de folositoare tuturor. Biserica noastră străbate viața, împărtășind frămîntările și preocupările întregii creștinătăți și ale întregii lumi. Stînd totdeauna alături de poporul nostru, ea are aceleași aspirații luminoase ca și el, cunoscînd și satisfacțiile împlinirilor acestuia, dar în același timp și preocupările lui și ale lumii în care trăim. Biserica noastră este preocupată în mod firesc și de starea omenirii întregi, de soarta și viitorul acestui pămînt roditor pe care Sfinții Părinți îl numesc «casa lui Dumnezeu», unde toți trebuie să trăiască în dragoste și pace, bucurîndu-se de frumusețile ei și de o stare îmbunătățită a vieții pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu tuturor.

Cunoaștem cît de deschisă a fost și este și astăzi Ortodoxia — Ortodoxia românească îndeosebi — acestor probleme și cît de strîns legată a fost Biserica Ortodoxă Română de viața poporului nostru. Ierarhii, slujitorii și credincioșii ei au împărtășit dintotdeauna bucuriile

---

* Cuvîntare rostită la Institutul Teologic Universitar din București, cu prilejul hramului — 30 ianuarie 1989.

poporului, încercările, biruințele și înfăptuirile lui, dar și grija pentru soarta omenirii întregi. Așa se explică faptul că Biserica noastră este deschisă ecumenismului, avînd reprezentanți în numeroase foruri creștine internaționale și participînd la diferite evenimente de interes major pentru întreaga creștinătate. În acest spirit ecumenist am săvîrșit și Noi de curînd o lungă călătorie, de mii de kilometri, pentru a întări astfel de legături, la diferite niveluri, cu unele Biserici, care au rînduiele și tradiții deosebite față de ale noastre, dar sînt însuflețite, ca și noi, de dorința împlinirii mesajului Mîntuitorului : «Ca toți să fie una» (Ioan 17, 21). Cu acest prilej s-a vădit încă o dată prestigiul de care se bucură Biserica Ortodoxă Română peste tot, pînă în îndepărtata Indie, unde nu am mers ca niște străini, ca niște vizitatori de prima dată, ci am fost primiți și ne-am spus cuvîntul ca frați apropiați, ca frați mai mari — după expresia lor — ca o Biserică națională vie și puternică.

Această vizită a delegației Bisericii noastre în India are dimensiunea ei apostolică și misionară, dar nu în înțelesul cel vechi al cuvîntului, ci în cel actual, de vizită frățescă, de expresie a dragostei, a prețuirii, a bucuriei de a ne întîlni și a împărtăși și altora din bucuriile noastre, din experiențele noastre, din ceea ce Biserica noastră Ortodoxă Română a agonisit, de aproape 2000 de ani, în vistieria credinței ei. Astfel o Biserică îndepărtată din India, cu lăcașuri de închinare mai puține, cu preoți și credincioși mai puțini, a fost adînc mișcată de dragostea noastră misionară, a Bisericii Ortodoxe Române, de faptul că, fără a ține seama de distanțe, de trecerea de pe un meridian pe altul, am rezistat două săptămîni în condiții deosebite de climă și de hrană, pentru a purta mesajul frățesc al Bisericii noastre strămoșești, precum și pe cel al poporului nostru.

Am trăit acolo clipe deosebit de înălțătoare, alături de oameni cu care noi sîntem în legătură, de altfel, din vremea Patriarhului Justinian, al cărui nume stă scris la loc de cinste într-o pisanie, ca fondator al Academiei Teologice a Bisericii Siriene din India, ale cărei temelii s-au pus atunci, în anul 1969. Avem și acum acolo inimi calde, prieteni sinceri, care s-au bucurat cînd am răspuns la invitația lor stăruitoare și le-am adus omagiul Bisericii noastre, înfățișîndu-le totodată imaginea vie a acesteia, cu organizarea ei, cu teologia ei, cu prestigiul ei pe care l-am făcut cunoscut de-a lungul și de-a latul subcontinentului indian. Cei care ne-au invitat au ținut să ne dăruiască tot ceea ce au considerat ei că au mai frumos și mai înălțător. S-au înscris momente cu adevărat istorice, care vor fi reflectate și în revistele noastre.

Am vrut să arăt, prin aceasta, în cîteva cuvinte, mai ales studenților, că Biserica noastră este activă și își cunoaște bine drumul pe care

trebuie să meargă. Avem o tradiție pe drumul acesta al înfăptuirilor noastre, și din punct de vedere spiritual-teologic, dar și din punct de vedere social și cultural. În tezaurul nostru de viață avem o tradiție cum puține Biserici au astăzi în lume. Sîntem o Biserică ancorată atît în tradiții străvechi, cît și în actualitate, o Biserică națională, adică o Biserică a poporului nostru. Biserica Ortodoxă Română își are valorile ei spirituale și culturale străvechi. Privind Biblia de la 1688, tipărită acum 300 de ani, cu o limbă atît de unitară, atît de clară și reprezentînd o adevărată biruință a culturii noastre — în secolul al XVII-lea, cînd nu multe Biserici și mai ales nu multe popoare aveau cuvîntul lui Dumnezeu în limba proprie —, ne întrebăm cum a reușit acest popor, confruntat în decursul istoriei cu atîtea vicisitudini, să creeze și să păstreze un asemenea tezaur? Ce chivot a fost în stare să ocrotească asemenea valori? A fost chivotul sufletului românesc, al sufletului de plugar, de păstor din Carpați, de om al poeziei, al istoriei, al contemplației, al rugăciunii, care a păstrat în sine tezaurul, miracolul, Sfinta Sfințelor a gîndului și vieții noastre românești : graiul românesc unitar și, împreună cu el, credința ortodoxă.

Sîntem popor de obîrșie daco-romană, dar de credință ortodoxă. De aceea avem datorii către poporul nostru. Biserica fiind astăzi, cum știm, un factor însemnat în viața societății în care trăim, datorită înțelepciunii Conducerii noastre de stat și îndeosebi bărbatului din fruntea națiunii noastre, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, care a chemat la chibzuirea și la conducerea celor de obște pe toți fiii țării, deci și pe fiii Bisericii noastre.

Acest lucru ne îndatorează însă pe fiecare, la locurile unde ne aflăm, să lucrăm cu multă sîrguință și conștiinciozitate. Eu îmi pun mare nădejde — după Dumnezeu — în colaboratorii de care sînt înconjurat permanent și printre care profesorii de teologie se numără la loc de mare prețuire și cinste, alături de clerul nostru de parohie și clerul de mînăstiri. Pentru a putea să valorificăm după cum se cuvine ceea ce ne-au lăsat strămoșii noștri, trebuie învățatură, ordine și disciplină, precum și o tot mai strînsă legătură dintre noi.

În Sfîntul Sinod — Înălții Ierarhi știu — am făcut un apel călduros pentru ca toți să fie la curent cu manualele și cursurile care s-au tipărit sau sînt în proiect pentru tipărire, să studieze programa analitică și să-i aducă îmbunătățirile cuvenite, să cunoască temeinic literatura dialogului teologic, ecumenismul, legăturile noastre cu celelalte Biserici. Și dacă așa este în Sfîntul Sinod, vă imaginați că toți sîntem de acord ca profesorii de la Institute și de la Seminarul să fie primii care să cunoască munca și strădania ierarhilor noștri, posibilitățile și metodele de

lucru ale Bisericii noastre, precum și perspectivele lucrării acesteia. Noi nu facem aici o teologie abstractă, ci, potrivit spiritului ortodox, ne străduim să promovăm o teologie legată de viață, de interesele Bisericii, de apostolatul creștin și de apostolatul nostru românesc. De aceea, îndemnul meu, cu acest prilej, este să dublați munca, și în sălile de bibliotecă, și la catedră. Este desigur o muncă grea, o muncă necesitând multă încordare și perseverență. Știu că e greu să te obișnuiești cu o asemenea muncă și e foarte ușor să alegi libertatea, adică pierderea de timp. Dar mai știi totodată că libertatea nu înseamnă dezordine; libertate, în sensul apostolic al cuvântului, înseamnă trăirea în Hristos, în Biserică și pentru Biserică. Cu cât ești mai aproape de staulul Bisericii și de slujirile ei, cu atât ești mai liber; cu cât te înstrăinezi de ea, cu atât te înrobești (Gal. 5, 13). Să nu considerați drept constrângere disciplina și studiul organizat. Este de mare câștig să ai întotdeauna la oricare dintre disciplinele teologice asistența profesorului. Nu pierdeți timpul, iubiți studenți teologi! Fiecare dintre voi să vă considerați un posibil candidat pentru burse în străinătate, să vă socotiți un virtual candidat la un post în învățămîntul teologic — fie la seminarii, fie la Institutul teologic —, sau la una din responsabilitățile de la Eparhii și de la Mitropolii. Anii s-au adunat și s-au așezat peste noi și ne dăm prea bine seama că ne trebuie alți urmași și cărturari, deoarece viabilitatea Bisericii constă în largă măsură, în capacitatea și valoarea științei sale teologice.

Cum vă spuneam, am vizitat Biserica Ortodoxă Siriană din India, care are aproape un milion și jumătate de credincioși, din cele peste 800 milioane, cât are populația Indiei. Această Biserică este bine organizată, cu școli teologice și instituții de învățămînt. Este o Biserică foarte prețuită de stat pentru opera de culturalizare pe care o desfășoară, precum și pentru asistența socială materializată în organizarea de spitale. Iar toate acestea se înfăptuiesc în mediul în care acolo există o puzderie de credințe religioase.

Cu ocazia vizitei, am pus temelia unei școli de muzică bisericească și trebuie să vă mărturisesc că am fost foarte bucuros să constat că și ei păstrează și promovează, ca și noi, tradițiile vechi legate de muzica bisericească. Pentru un util schimb de experiență, ne-am propus să invităm pe unul dintre cei mai cunoscuți mitropoliți ai lor, Mar Gregorios, ales președintele filosofilor din India, să conferențieze la Institutul nostru teologic, unde, de altfel, a mai ținut prelegeri, cu câțiva ani în urmă.

Iubiți studenți, aș vrea să vă felicit pentru că astăzi ați realizat un program foarte frumos, cu slujba, cu predica, cu serbarea pe care ne-ați

oferit-o. Toate acestea mi-au dat mult curaj, gândindu-mă că dacă fiecare se va strădui în felul acesta, vom avea rezultate tot mai bune.

Îmi exprim totodată bucuria pentru participarea la această festivitate a reprezentanților Onoratului Departament al Cultelor, văzînd în această prezență a Domniilor lor nu numai un act de protocol, ci și o dovadă a grijii pentru căutarea și găsirea împreună cu noi a tot ceea ce ne este necesar pentru o mai bună activitate a noastră.

Doresc tuturor studenților spor la învățătură, Părintelui rector și Părintelui prorector, ca și tuturor părinților și domnilor profesori, succes în activitatea pe care o desfășoară în Institut. Bunul Dumnezeu să vă ajute tuturor în toate aceste strădanii. Totdeauna să vă angajați în muncă cu încredere deplină în prezența și ajutorul harului lui Dumnezeu, avînd certitudinea că Acesta vă însoțește în tot ceea ce faceți pentru slujirea Bisericii, a poporului și a țării noastre scumpe.

SĂRBĂTORIREA ZILEI HRAMULUI LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI

Cu peste patru decenii în urmă, atunci cînd învățămîntul teologic a trecut sub directa oblăduire și îndrumare a Bisericii, Institutele teologice universitare din Patriarhia Română au primit ca patroni și îndrumători pe Sfinții trei mari dascăli ai lumii și ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur. De aceea prăznuirea lor, în fiecare an, la 30 ianuarie, zi fixată de Biserica Ortodoxă încă din secolul al XI-lea, prin autoritatea cunoscută a episcopului Ioan al Evhaitelor, constituie pentru conducătorii, profesorii, doctoranzii, studenții și ostenitorii Institutului Teologic din București moment de aleasă bucurie duhovnicească și comuniune frățească.

Atmosfera sărbătorească a acestui praznic al Institutului a început încă din ajun prin săvîrșirea, după pravila tipiconală, a slujbei privegherii. Slujba a fost săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi, cadre didactice ale Institutului Teologic și slujitori ai bisericii «Sfînta Ecaterina», avînd în frunte pe P.C. Pr. prorector Dumitru Radu. Din sobor au făcut parte: P.C. Pr. prof. Nicolae Necula, P.C. Pr. prof. Nicolae Dură, P.C. Diac. conf. Nicu Moldoveanu, P.C. Diac. conf. Petre David, P.C. Pr. asist. Constantin Coman, P.C. Pr. asist.-spiritual Vasile Gordon, P.C. Diac. asist. Ioan Caraza, P.C. Diac. Nuțu Anghelina și P.C. Diac. Dumitru Costică, de la Catedrala arhiepiscopală din Galați. La sfîrșitul privegherii, P.C. Diac. conf. Petre David a rostit un frumos și ziditor cuvînt de învățătură. La slujba privegherii a fost prezent P.C. Pr. prof. Dumitru Popescu, rectorul Institutului Teologic.

În dimineața zilei de 30 ianuarie, în biserica «Sfînta Ecaterina», paraclisul Institutului Teologic, înalt Prea Sfințitul Dr. Nestor, Mitropolitul Olteniei, a săvîrșit Sfînta Liturghie arhierescă, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, alcătuit din cadre didactice, slujitori ai catedralei patriarhale și ai paraclisului «Sfînta Ecaterina». Din sobor au făcut parte: P.C. Pr. prof. Dumitru Popescu, rectorul Institutului; P.C. Pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului, P.C. Pr. prof. Ștefan Alexe, P.C. Pr. prof. Constantin Galeriu, P. Cuv. Protosinghel Daniel Ciobotea, consilier patriarhal și conferențiar la Institutul Teologic, P. Cuv. Arhim. Casian Crăciun, inspector general bisericesc și asistent la Institutul Teologic, P.C. Pr. prof. Nicolae Necula, P.C. Pr. prof. Nicolae Dură, P.C. Pr. conf. Alexandru Stan, spiritual șef al Institutului Teologic, P.C. Pr. asist. Constantin Coman, P.C. Pr. asist. Alexandru Ioniță,

P.C. Pr. asist. Vasile Gordon, spiritual II la Institutul Teologic, P.C. Diac. conf. Petre David, P.C. Diac. asist. Ioan Caraza, P.C. Diac. Grigore Andronescu și P. Cuv. Ierod. Irineu Birsan, de la Catedrala patriarhală și P.C. Diac. Nuțu Anghelina.

La Sfânta Liturghie a fost de față *Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST*, înconjurat de P.S. Episcop Gherasim al Rîmnîcului și Argeșului, PP.SS. Episcopi Vasile Tirgovișteanul și Nifon Ploieșteanul, vicari patriarhali, P.S. Episcop Roman Ialomîțeanul, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP.CC. Părinți vicari administrativi, patriarhali și arhiepiscopali, PP. CC. Părinți directori, PP. CC. Părinți consilieri patriarhali și arhiepiscopali, PP.CC. Părinți inspectori, membri consultanți, onorari și activi ai corpului didactic.

Predica zilei a fost rostită de studentul Sava Viorel din anul IV, care, într-un intrariat panegiric, a scos în evidență însemnătatea și actualitatea Sfinților Trei Ierarhi pentru pastorație.

La sfârșitul Sfintei Liturghii s-a săvârșit un polihroniu pentru *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* și ceilalți membri ai Sfîntului Sinod, prezenți la slujbă, pentru conducerea de stat și pentru toți cei care au luat parte la săvârșirea Sfintei Liturghii.

Apoi s-a săvârșit parastasul pentru ctitorii și binefăcătorii Institutului și ai paraclisului, profesorii, doctoranzii și studenții adormiți întru Domnul.

Serviciul divin din paraclisul Institutului a fost încheiat printr-o frumoasă și vibrantă cuvîntare a *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist* al Bisericii Ortodoxe Române*.

După serviciul divin din Biserica «Sfînta Ecaterina» întreaga asistență a trecut în aula Institutului Teologic, unde s-a desfășurat programul dedicat sărbătoririi patronilor acestui așezămint de cultură teologică.

La sosirea în aulă, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist* a fost primit de către studenți cu imnul patriarhal.

Festivitatea sărbătoririi Sfinților Trei Ierarhi a fost deschisă de P.C. *Părinte prorector Dumitru Radu* care a rostit un cuvînt în care a arătat că hramul Institutului, prin care se cinstește această treime de ierarhi și dascăli, cunoscuți ca apărători și teologhisitori ai Sfintei Treimi, constituie un popas teologic și duhovnicesc-bisericesc de mare amplitudine și intensitate pentru toți cei care lucrează în această vatră de cultură și spiritualitate ortodoxă. Evidențîind ce au însemnat Sfinții Trei Ierarhi pentru vremea lor, fiind culmi ale ierarhiei Bisericii Ortodoxe prin curățenia vieții lor, învățătura și activitatea lor practică, vorbitorul a arătat că ei s-au impus și au strălucit în lume ca apărători neînfrîcați ai Ortodoxiei. Ei sînt punct de referință pentru teologul și preotul tuturor timpurilor și locurilor. Puterea dăruirii lor lui Hristos și Bisericii Sale își are sorgintea în semnificația pe care au dat-o preoției și lucrării ei în preot, ca iconom al Tainelor lui Dumnezeu.

În continuare, mulțumind pentru participare celor prezenți, P.C. Sa a rugat pe P.C. *Părinte rector Dumitru Popescu* să prezinte prelegerea festivă, intitulată *Predica și predicatorul în viziunea Sfinților Trei Ierarhi*. P.C. Părinte rector a arătat că cinstită care li se acordă Sfinților Trei Ierarhi se datorează mai ales faptului că ei au întrupat pe preotul adevărat. Dascăli luminați, ei au imprimat preoției un caracter dinamic, lăsînd în operele lor pagini intraripate despre preoție. Doi dintre ei au lăsat nemuritoare tratate despre preoție, aflate acum, prin grija *Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist*, și la dispoziția studenților noștri teologi, în vederea pregătirii lor pentru preoție. De asemenea, doi dintre ei au lăsat liturghiile care le poartă numele. În viziunea lor preoția are trei laturi de manifestare: învățătorească, liturgică și pastorală. Dacă în vorbirea despre Sfinții Trei Ierarhi s-a pus accentul pe diferite laturi ale activității lor, s-a evidențiat mai puțin latura predicatorială.

Ocupîndu-se de această temă, P.C. Sa a prezentat o frumoasă și instructivă prelegere, bogat argumentată cu citate din scrierile Sfinților Trei Ierarhi. Mai întîi, s-a arătat că predica a avut și are o valoare excepțională ca mijloc de instruire și desăvîrșire morală și socială a credincioșilor. Pornind de la necesitatea predicării în activitatea pastorală, P.C. Sa a urmărit trei aspecte principale ale predicii: 1) transmiterea și instruirea în învățătura de credință; 2) apărarea de erezii și învățături greșite; 3) ridicarea sau desăvîrșirea morală.

* Cuvîntarea se publică separat (V. pp. 106—107).

După cuvîntarea festivă a P.C. Părinte rector Dumitru Popescu, corul studenților, condus și pregătit de P.C. Diac. conf. Nicu Moldoveanu, a prezentat un program închinat sărbătorii, alcătuit din următoarele piese muzicale: *Iată ziua de serbare*, de Al. Podoleanu; *Veniți toți*, cântare psaltică pe glasul 1, armonizată de Dl. prof. Nicolae Lungu; *Împărăteasa mea*, cântare psaltică pe glasul 5; *Rugăciune* (versuri de M. Eminescu), de Teodor Teodorescu; *Nu pricep, Curată*, cântare psaltică pe glasul 3; *Deschideți mari a cerului porți*, de Christoph Gluck; *Voința neamului*, de Ion Christu Danielescu; *Pui de lei*, de Ionel Brătianu; *Înălță-te, frumoasă țară*, de I. D. Chirescu.

După concert, a luat cuvîntul *I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei*, care a arătat că hramul Institutului Teologic este și un prilej de reflecție asupra unor adevăruri legate de istoria Bisericii Ortodoxe Române și a patriei noastre. Sint cunoscute și recunoscute, în această privință, legăturile Sfinților Părinți cu Dacia pontică, după reorganizarea imperiului, sub Dioclețian, și în special cele ale Sf. Vasile cel Mare, care se interesa de viața creștină din părțile Buzăului de azi. Viața și opera Sfinților Părinți prăznuirii ne dau dovezi puternice pentru procesul de formare a poporului nostru, etnogeneza atestată în vechimea și continuitatea neîntreruptă pe aceste meleaguri. Din corespondența Sfintului Vasile cel Mare reiese că aici exista un creștinism puternic organizat sub formă ortodoxă. Ortodoxia creștinismului nostru a fost una din pîrghiile care au susținut dănuirea noastră în cultura daco-latină.

Sfinții Trei Ierarhi rămîn, de aceea, tezaure de viață duhovnicească, pastorală, dar în același timp tezaure de iubire de patrie și de mărturisire și afirmare a originii, vechimii și continuității noastre.

A luat apoi cuvîntul *P.S. Episcop Gherasim al Rimnicului și Argeșului*, care a arătat că îi cinștim pe Sfinții Trei Ierarhi pentru curătenia vieții lor trupești și sufletești, ca și pentru ortodoxia învățaturii lor. Aceste virtuți împreunate cu rugăciunea au stat la temelia vieții lor. Cu un exemplu din Pateric, P.S. Sa a evidențiat însemnătatea muncii și rugăciunii în viața noastră duhovnicească.

În acordurile imnului patriarhal, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțitorii și întreaga asistență au părăsit aula Institutului Teologic.

A urmat tradiționala agapă frățească, oferită de conducerea Institutului în cinstea sărbătorii. În cadrul agapei au luat cuvîntul:

I.P.S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, care a arătat caracterul deosebit al acestei zile de sărbătoare. În continuare I.P.S. Sa a subliniat că Sfinții Trei Ierarhi au cunoscut teologia ca teologie a vieții, fiind pilde pentru preoții de azi, care la rîndul lor trebuie să devină dreptare pentru popor.

P.C. Pr. Constantin Părvu, vicar administrativ patriarhal, a subliniat importanța disciplinei bisericești în promovarea vieții spirituale din învățămîntul teologic și din pastorație.

P.C. Pr. prof. onorat Alexandru Ciurea, care, după ce a evocat activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, ca rector al Institutului Teologic Universitar din București, a relevat că astăzi ca întîistătător al Bisericii, Prea Fericirea Sa urmărește formarea de adevărați preoți, în spiritul și viziunea despre preoție a Sfinților Trei Ierarhi, adică slujitori de vocație, cinstiți și devotați cauzei Bisericii și țării.

P.C. Pr. prof. Constantin Galeriu, care a arătat că la acest praznic se află în plinătatea vîrstelor, întreaga pleiadă a foștilor profesori, adunați prin dragostea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Este în același timp și o icoană a Ortodoxiei, care înseamnă dreptă credință și plinătatea credinței. Această sărbătoare trebuie să rămînă pentru tinerii noștri teologi un moment de aducere aminte.

Dl. prof. onorat Iorgu Ivan, care a amintit momente de seamă și hotărîtoare pentru cadrele didactice, de la începutul organizării învățămîntului nostru teologic sub oblăduirea Bisericii, la care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a contribuit din plin, în calitatea Sa de atunci, de rector al acestui Institut.

P.C. Pr. prof. Dumitru Popescu, rectorul Institutului Teologic, a arătat că această sărbătoare constituie totodată și un îndemn pentru a educa pe viitorii preoți în duhul slujirii Bisericii și a neamului românesc. Prezența Prea Fericirii Sale și a celorlalți membri ai Sfintului Sinod, la această înălțătoare festivitate, este pentru cadrele didactice un sprijin și un îmbold în îndeplinirea cu conștiinciozitate și răspundere a misiunii care le revine. Institutul trebuie să progreseze, sollicitudinea de care se bucură din partea Sfintului Sinod asigurînd premisele unei munci tot mai rodnice.

În încheiere, a luat cuvîntul *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist**.

Cuvîntarea Prea Fericirii Sale, ascultată cu mult interes, a exprimat grija Întîi-stătorului Bisericii noastre față de continua înflorire a învățămîntului nostru teologic și pentru afirmarea tot mai puternică a Bisericii noastre, în contextul Ortodoxiei și al lumii creștine, în general.

În acordul înnului patriarhal, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și însoțitorii au părăsit Institutul Teologic, lăsînd în inimile celor prezenți bucuria și satisfacția unei sărbători trăite în toată frumusețea ei. (*Pr. prof. dr. NICOLAE NECULA*)

IN MEMORIAM

† **Preotul profesor dr. Sofron Vlad**

(1901—1989)

La 13 ianuarie 1989 a încetat din viață la Sibiu, la venerabila vîrstă de 88 de ani, cel care a fost ani îndelungați profesorul și rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, *Pr. Dr. Sofron Vlad*. Prohodirea rămășițelor sale pămîntești s-a făcut în ziua de 16 ianuarie a.c. de un impunător sobor de preoți și diaconi, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, care a evocat chipul său de preot, profesor, ecumenist și patriot. Au mai rostit cuvîntări Pr. prof. Mircea Păcurariu, în calitate de urmaș la catedră, Pr. prof. Constantin Galeriu, din partea Institutului Teologic din București și prof. pens. Herman Binder, din partea Institutului Teologic Protestant din Sibiu.

Trecerea la cele veșnice a regretatului profesor ne îndeamnă să evocăm, în paginile ce urmează, personalitatea sa de preot de vocație, îndrunător neobosit al multor generații de studenți teologi, viitori preoți și continuator autentic al tradițiilor săgueniene de slujire a lui Dumnezeu, de muncă cinstită și de patriotism luminat.

Profesorul și rectorul Sofron Vlad era originar din satul Inuri — Jud. Alba, născut la 20 martie/2 aprilie 1901, ca al 13-lea fiu al unei familii de țărani credincioși. A fost elev eminent la școala elementară și gimnaziul din Alba Iulia, după care s-a înscris la Institutul Pedagogic din Sibiu (1916—1920), îndrumat pe atunci de Biserică, susținînd apoi anumite examene de diferență și bacalaureatul la Liceul «Gheorghe Lazăr» din Sibiu. Studiile superioare le-a făcut la Institutul Teologic din Sibiu (1920—1923), cu examene de diferență și anul IV la București, unde a obținut licența (1924); a urmat apoi cursuri de specializare — mai ales pentru Noul Testament — la Facultățile de Teologie protestantă și catolică din Strasbourg. (1925—1927), Mûnster și Berlin (1929—1930), la cea din urmă cu celebrii profesori A. Deissmann și H. Lietzmann. Strădaniile sale au fost încununuate cu titlul de «doctor», obținut la Facultatea de Teologie din București, cu calificativul «magna cum laude», cu o teză despre *Prologul Țvangheliei a patra*, lucrată sub îndrumarea profesorului Haralambie Roventza.

De tînăr a intrat în învățămînt, mai întii ca profesor suplinitor de Religie la Liceul din Alba Iulia (1923—1924 și 1928—1929), apoi la Școala normală (pedagogică) de băleți din Cluj (1930—1934), iar după susținerea examenului de capacitate pentru Religie și Limba română a fost detașat ca profesor titular la Seminarul pedagogic universitar din Cluj (1934—1939). Tot la Cluj a fost hirotonit preot de către episcopul Nicolae Ivan (1930).

În 1939 a fost numit, prin concurs, profesor titular de Noul Testament la Academia Teologică din Oradea. După un an însă, în urma nedreptului Diktat de la Viena, Academia a fost nevoită să se stabilească la Timișoara. Aici își va continua activitatea și Preotul profesor S. Vlad, pînă în 1948 (în anul școlar 1940—1941 a fost detașat la Academia teologică din Căransebeș). Appreciat și aici, între anii 1942—1945 i s-a încredințat conducerea Academiei, în calitate de rector; în 1942 a fost hirotesit protopop. Paralel, a funcționat un timp ca inspector general pentru învățămîntul religios în Ministerul Cultelor (1945) și duhovnic al studenților de la Politehnică și Facultatea de Medicină din Timișoara (1946—1948).

Ca profesor în învățămîntul secundar și apoi la Academia Teologică din Oradea—Timișoara a publicat mai multe lucrări de Noul Testament: *Convertirea Sf. Apostol*

* Cuvîntarea se publică separat (V. pp. 108—112).

Pavel (București, 1929, 23 p.), *Prologul Evangheliei a patra. Studiu critic-exegetic* (Cluj, 1937, 206 p.), *Mărturia Sf. Apostol Pavel despre viața și învățătura Mântuitorului* (Caransebeș, 1941, 70 p.), *Adevăruri vechi pentru zidire nouă. Tălmăciri biblice pentru tineret* (Sibiu, 1941, 90 p.), *Școala mitologică. Studiu istoric-critic* (Sibiu, 1943, VIII+83 p.), *Sub semnul crucii* (Timișoara, 1946, 242 p.). La acestea se adaugă numeroase articole în foile eparhiale *Renașterea* — Cluj, *Legea românească* — Oradea, *Biserica bănățeană* — Timișoara, predici în revista *Duh și adevăr* de la Timișoara.

În toamna anului 1948, în urma reorganizării învățămîntului teologic de la noi, profesorul Sofron Vlad a fost încadrat ca titular la catedra de Noul Testament la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. În septembrie 1952 a fost trecut la catedra de Istoria Bisericii Române, la care va funcționa pînă la pensionare, la 1 octombrie 1969. La 7 octombrie 1952 pururea pomenitul mitropolit Nicolae Bălan l-a numit rector al Institutului, funcție pe care a îndeplinit-o cu multă conștiinciozitate și corectitudine pînă la pensionare, deci timp de 17 ani.

La Sibiu activitatea sa poate fi urmărită pe mai multe planuri. Ca profesor de Noul Testament a publicat o serie de studii, între care: *Ideile teologice fundamentale ale Evangheliei (Studii teologice, an II, 1950, nr. 3—6, p. 158—177), Sfîntul Apostol Pavel, păstor de suflete* (S.T., III, 1951, nr. 7—8, p. 437—448), *Iămurirea ortodoxă a unor texte biblice (Ortodoxia, VI, 1954, nr. 1, p. 42—63), Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de problemele sociale. Principii cu caracter social desprinse din Sfintele Evanghelii* (S.T., VI, 1964, nr. 3—4, p. 158—173), *Principii misionare și sociale în Epistolele Sfîntului Apostol Pavel* (S.T., an VII, 1955, nr. 5—6, p. 285—304); a fost coautor al manualului de *Studiul Noului Testament* pentru Institutele teologice (ed. I, București, 1954, XII+218 p. ed. II, 1957, 256 p.).

Ca profesor de Istoria Bisericii Române a publicat alte studii, între care cităm: *Trei sute de ani de la moartea mitropolitului Varlaam (Mitropolia Ardealului, an II, 1957, nr. 9—10, p. 640—653), Ecoul evenimentelor din Biserica românească din Principate în ziaristica bisericească de la Sibiu* (B.O.R., an LXXIX, 1961, nr. 3—4, p. 381—392), *Istoria Institutului Teologic de Grad Universitar din Sibiu* (M.A., an VI, 1961, nr. 11—12, p. 677—744), *Din viața Mitropoliei ardeleni în cei 100 de ani de existență* (M.A., IX, 1964, nr. 11—12, p. 841—863), *Mitropolitul Antim Ivireanul* (M.A., XII, 1967, nr. 1—3, p. 43—81), *Prezența cărții rîmnice din secolul al XVIII-lea în Transilvania și Banat* (M.A., XXIV, 1979, nr. 4—6, p. 319—346), *Institutul Teologic Universitar din Sibiu* (în vol. *Arhiepiscopia Sibiului. Pagini de istorie*, Sibiu, 1981, p. 95—112); la acestea se adaugă diferite articole în *Telegraful Român* și *Îndrumătorul bisericesc* de la Sibiu.

Preotul profesor Sofron Vlad s-a numărat printre ecumeniștii de frunte ai deceniului al șaptelea, fiind delegat de Sf. Sinod să reprezinte Biserica noastră la cîteva întruniri teologice sau pentru pace, în afara hotarelor țării. Astfel, a participat la primele adunări pancreștine pentru pace de la Praga (1961 și 1964), la sesiunile Comisiei pentru afaceri internaționale ale acesteia (Viena—Salzerbad, 1965), la lucrările Comisiei pentru afaceri internaționale din Consiliul Ecumenic al Bisericilor (Paris, 1962 și Geneva, 1966), la o conferință pentru pace la Görlitz, în R.D.G. în 1961; în 1957 a făcut o vizită oficială — împreună cu profesorul Gheorghe Moiescu — la Academia Teologică din Sofia, vizitînd o serie de orașe și așezăminte bisericești din Bulgaria. Prin referatele și discuțiile purtate cu ocazia acestor misiuni, a făcut cunoscută istoria și teologia românească, dar și idealurile de pace, prietenie și înfrățire de care sînt însuflețiți fiii poporului și ai Bisericii românești.

Pe de altă parte, în calitatea oficială pe care o avea, a primit în repetate rînduri vizitele unor conducători de Biserică ortodoxe surori sau ale unor personalități marcante ale ecumenismului contemporan. Notăm pe patriarhul-catolicos Efrem II al Gruziei și arhiepiscopul Paavali al Finlandei (1968), arhiepiscopul Theofilos, loctiitor de patriarh al Etiopiei (1968), profesorii Ștefan Țancov și Hristu Ghiaurov de la Sofia (1957), Franklin Clark Fry, pe atunci președintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor, împreună cu Wissert Hooft, secretar general al C.E.B., un grup de profesori de la facultățile și academiile teologice ortodoxe din U.R.S.S., Grecia, Iugoslavia, Bulgaria și Cehoslovacia (1964) și alții. Toți aceștia au avut ocazia să cunoască la fața locului activitatea pe care o desfășoară azi Biserica Ortodoxă Română, dar și Institutul Teologic din Sibiu, frumusețile și realizările Patriei noastre.

A întreținut raporturi cu adevărat frățești și ecumenice cu celelalte culte din Sibiu și țara noastră, cu institutele teologice ale acestora; în timpul rectoratului său au fost inițiate conferințele teologice interconfesionale — multe ținute la Sibiu — ale profesorilor de teologie din țara noastră.

Pe lângă acestea, conducerea bisericească a încredințat profesorului și rectorului Sofron Vlad o serie de alte misiuni: membru în Adunarea Eparhială și în Consiliul Eparhial de la Sibiu (din 1964 până în 1970), membru în câteva adunări naționale bisericești electorale, delegat cu prezidarea unor conferințe preotești de orientare a preoților în diferite protopopiate, delegat la diferite întruniri interconfesionale pentru apărarea păcii. A fost un ales slujitor al altar și distins predicador în catedralele din Cluj, Oradea, Timișoara, Sibiu sau în diferite biserici parohiale.

Ca rector s-a dăruit cu totul Institutului, îndeplinindu-și cu o conștiințiozitate exemplară toate îndatoririle ce-i reveneau. Între altele, a urmărit mereu îmbogățirea patrimoniului său economic-gospodăresc, sporirea fondului uzual al bibliotecii, al fondului de carte veche și rară sau al arhivei, fie prin cumpărare, fie prin donațiile unor preoți sau credincioși, unele făcute la indemnul său. La sfârșitul fiecărui an școlar recomanda forurilor superioare bisericești câte unul sau doi din cei mai buni absolvenți ai Institutului, pentru a fi trimiși la cursurile de doctorat la București, uneori pentru studii de specializare peste hotare, urmărind prin aceasta să formeze un mănunchi de tineri care să continue munca profesorilor din generația sa. Mulți dintre profesorii de azi ai Institutului din Sibiu s-au format cu sprijinul și sub îndrumarea sa.

Dar rectorul Sofron Vlad a rămas în amintirea tuturor celor ce l-au cunoscut nu numai prin munca dezinteresată depusă în slujba Bisericii și a neamului său, ci și prin exemplul vieții sale de sobrietate și înaltă ținută morală. Era un trăitor convins al adevărurilor pe care le propovăduia de la catedră sau de la amvon, un om al muncii cinstitute, integru, plin de bunătațe, modest, corect în raporturile cu oamenii, străin de intrigi sau denigrări, lipsit de vanitate. Pentru studenți a fost un adevărat părinte, care știa să ierte orice greșeală inerentă tinereții, să îndrume pe toți pe calea binelui și a muncii cinstitute, să-i mângâie pe cei aflați în necazuri, să ajute pe cei lipsiți de mijloace materiale, să încurajeze și să sprijine pe cei dotați spre a fi cât mai folositori Bisericii. Era un autentic preot și profesor de vocație, un adevărat «ctitor de conștiințe».

Strădaniile neobosite ale rectorului Sofron Vlad au fost unanim recunoscute și apreciate, nu numai de aceia care l-au avut profesor înțelept și devotat misiunii lui, ci și de conducerea bisericească și de stat. La Sibiu a fost cinstit cu rangul de — iconom stavrofor, iar cîrmuirea noastră de stat i-a conferit «Steaua Republicii Socialiste România» clasa a IV-a și medalia «A XXV-a Aniversare a Eliberării Patriei», ca o recunoaștere a strădaniilor sale pe tărîm obștesc.

Rectorul Sofron Vlad pleacă acum dintre noi cu mulțumirea că «și-a făcut slujba deplin» după o viață de aproape nouă decenii, închinată slujirii lui Dumnezeu și a semenilor, cu peste 40 de ani de activitate didactică și publicistică, dintre care 21 la Institutul Teologic din Sibiu și aproape 60 de ani de slujire ca preot.

Dumnezeu să-i așeze sufletul în ceata aleșilor Săi, în rîndul vrednicilor «preoți de mir adormiți în Domnul», care, în cursul vieții lor pămîntești, l-au slujit Lui și poporului român dreptcredincios. (Pr. prof. MIRCEA PĂCURARU)

R É S U M É S

Editorial: L'anniversaire de l'Union des Principautés Roumaines (1859—1989), par le P. prof. Viorel Ion i ț ă.

Le présent article évoque le 130—ème anniversaire de l'Union des Principautés roumaines: la Moldavie et la Valachie, événement crucial de notre histoire nationale. L'auteur relève d'abord les prémisses qui ont été à la base du magnifique acte et ont assuré son accomplissement le 24 janvier 1859.

Le désiratum de l'union des trois pays roumains s'était temporairement réalisé à l'an 1600 sous la souveraineté de Michel le Brave. Cet idéal a ensuite été appuyé avec ardeur et promu énergiquement par les leaders de la révolution de 1848. Comme suite à des actions patriotiques énergiques, le 24 janvier 1859, par l'élection tant en Moldavie qu'en Munténie (l'ancienne Valachie) du même et unique souverain dans la personne d'Alexandre Ioan Cuza, le peuple roumain a abouti à l'accomplissement de l'idéal de l'unité, dans une première étape, la plus importante: la création de l'Etat de Roumanie. L'unité complète et réelle allait être réalisée par notre peuple seulement en 1918, lorsque la Transylvanie s'est rattachée définitivement et éternellement à la Roumanie en en résultant la Grande Roumanie.

En conclusion, l'auteur met en évidence combien important a été aussi l'effort du clergé de l'Eglise Orthodoxe Roumaine qui est toujours restée à côté de la masse du peuple dans sa lutte pour l'accomplissement de ses aspirations et pour le développement et la prospérité de la patrie.

Jésus Christ dans les sources antiques profanes, par le P. prof. Vasile Mihoc.

Dans l'article qu'il nous propose, le P. prof. Vasile Mihoc tache de présenter systématiquement et d'une manière critique aussi, les témoignages des documents profanes concernant Jésus Christ. Sa démarche est précédée de quelques considérations pertinentes sur les Ecrits du Nouveau Testament, en particulier les St. Evangiles, la plus importante source sur la personne et la vie du fondateur du christianisme.

Ensuite on aborde les témoignages documentaires judaïques dont le plus important est celui provenant de l'historien Josephus Phlavius.

Les écrits rabbiniques, particulièrement le Talmude, constituent une deuxième catégorie de témoignages sur Jésus Christ bien que les mentions qu'on y en trouve soient dénigratrices. Une importance particulière ont aussi les témoignages des auteurs latins: Plinius le Jeune, Tacitus Suétonius dont s'occupe par la suite l'auteur de cet article.

Les témoignages non-chrétiens présentés ici attestent puissamment qu'au début de l'ère chrétienne personne n'a eu l'idée de contester l'existence historique de notre Seigneur Jésus Christ.

La première Epître de Saint Paul a Timothée. Introduction, traduction, et commentaire, thèse de doctorat (suite), par le P. Sabin Verzan.

Dans la péricope 6, 12—13 nous avons un texte d'appui pour la succession apostolique, c'est-à-dire l'exhortation ferme à Timothée de garder «le commandement», ce qui veut dire la doctrine et le pouvoir ecclésiastiques, que l'Apôtre transmet à son successeur à Ephèse, l'évêque Timothée, de qui, ce serait transmis aux autres évêques, sans interruption, jusqu'à l'Apparition de notre Seigneur Jésus Christ», c'est-à-dire jusqu'au Dernier Jugement. Le jour de l'Apparition du Seigneur sera un jour dans lequel Jésus Christ fera visibles Sa gloire et Sa puissance. Cet événement aura lieu au moment voulu par Celui qui est «l'unique Souverain, le Roi

des rois et la Seigneur des seigneurs» (6, 15). Il y a dans ce texte certains des noms et des qualités divines qui signifient la puissance, la gloire et la souveraineté de Dieu. Aussi devient-il ce texte une doxologie qui se prolonge avec la précision que Dieu seul possède l'immortalité, habitant une lumière inaccessible, que nul d'entre les hommes n'a vu ni ne peut voir» (6, 16).

Avant de conclure son Epître, l'Apôtre Saint Paul instruit Timothée sur la manière dont il doit enseigner aux riches la doctrine chrétienne et la pratique des vertus par la prédication ou par l'exhortation directe et personnelle. C'est un thème que l'Apôtre n'a plus jamais, jusqu'ici, abordé de ce point de vue dans d'autres écrits. Les riches dont il fait mention ici (6, 17—19), sont ceux-là qui de règle ont obtenu la richesse en héritage. A leur égard Timothée doit manifester une attitude intransigente, en leur indiquant fermement ce qu'ils doivent observer en ce qui concerne la manière chrétienne dont ils peuvent disposer des biens matériels en vue de leur salut.

En concluant, l'Apôtre résume, en quelque sorte, toute l'Epître lorsqu'il écrit à Timothée : «*garde la dépôt*» (6, 20). Par le terme «dépôt» il veut qu'on comprenne la doctrine saine de l'Eglise (6, 3). En tant que dépositaires d'un tel trésor, Timothée et ses successeurs ne doivent pas attacher d'importance «aux discours creux et impies et aux objections de la pseudo-science» (6, 20). Les deux expressions : «discours creux et impies» et «objections de la pseudo-science» indiquent deux sortes d'oppositions à l'égard de l'enseignement évangélique dont les fruits pourraient être diminués ou périlicités. L'acceptation de la pseudo-science équivaut à l'écartement de la foi (6, 21).

L'expression : «la grâce soit avec vous» est la plus brève conclusion que St. Paul emploie dans certaines de ses épîtres. Le pluriel «vous» indique que cette Epître a été adressée non seulement à Timothée mais à tous les chrétiens d'Ephèse.

La théologie de l'Epître est présentée conformément à l'angle sous lequel Saint Paul regarde la vie chrétienne et l'activité pastorale missionnaire de l'évêque Timothée et des autres ministres d'Eglise consacrés par l'imposition des mains.

La doctrine de l'Epître sur Dieu consiste au premier abord dans des textes où des noms de Dieu sont mentionnés (6, 15—16) et qui mettent en évidence le rapport de Dieu avec les créatures, particulièrement avec l'homme. L'affirmation que «Dieu habite une lumière inaccessible» met en évidence un argument particulier et originel pour l'approfondissement du concept de *lumière divine* que nous aurons trouvé développé dans la théologie apophatique et dans l'hésychasme.

Dieu est envisagé en tant que Sauveur de toute l'humanité (1, 1 ; 2, 3 ; 4, 10) et c'est une doctrine sur laquelle l'auteur de l'Epître se penche d'une manière toute particulière. Dieu est unique (1, 17 ; 2, 4). Il est transcendent (1, 17 ; 6, 15, 16), immortel (6, 16), invisible (1, 17 ; 6, 16) et bienheureux (1, 11 ; 6, 15).

En ce qui concerne la *Christologie*, on y prête un intérêt tout particulier dans la I-ère Epître à Timothée parce que tout comme dans les deux autres Epîtres pastorales, le nom du Seigneur est : soit Christ Jésus (1, 1, 2, 12, 14, 15, 16 ; 2, 5 ; 3, 13 etc.), soit Jésus Christ (6, 3, 14), alors que dans les autres Epîtres de Saint Paul, les deux noms sont employés plutôt dissociés, séparés. La divinité du Seigneur est affirmée au moyen de l'appellative : Kyrios — le Seigneur, au moyen aussi de l'association de Son nom et de celui du Père en tant que source de la grâce, de la miséricorde et de la paix (1, 2). L'incarnation du Seigneur est affirmée dans des expressions comme suit : «Christ Jésus est venu dans le monde» (1, 15), «l'homme Christ Jésus» (2, 5), «il a été manifesté dans la chaire» (3, 16), «Il a été vu des anges» (3, 16), «Il a été cru dans le monde» (3, 16), «Il a été emporté dans la gloire» (3, 16).

La *Sotériologie* de l'Epître comprend en premier lieu l'affirmation de l'universalité du péché (1, 15 ; 2, 4, 6). Le salut a été accompli conformément au plan de Dieu, opéré dans la foi (1, 4). Dieu veut que tous les hommes soient sauvés et a envoyé le Christ comme médiateur entre Lui et les hommes (2, 5). L'Apparition — la parousie aura lieu selon le plan de Dieu aux moments marqués (6, 15). Le salut objectif est l'oeuvre de Jésus Christ qui est le «mystère de la piété» (3, 16). Le but

de la venue du Christ dans le monde est pour sauver les pécheurs (1, 15). Tous les hommes ont été sauvés par le sacrifice du Christ qui s'est donné en rançon pour tous (2, 6).

Pour le salut individuel est nécessaire la grâce de Dieu «qui a surabondé» (1, 14) et qui doit être mise à l'oeuvre par les Sacrements célébrés par les ministres d'église (4, 14). Les chrétiens sont appelés croyants comme l'apôtre lui-même aussi (1, 12). Celui qui reste attaché à la cause des bonnes oeuvres sauvera son âme (4, 16). L'expression «bonnes oeuvres» est répétée cinq fois dans la I-ère Epître à Timothée afin de caractériser une vie exemplaire du point de vue évangélique (2, 10 ; 5, 10, 25).

L'église est le lieu et le cadre dans lequel se déroule toute la vie chrétienne : «la maison de Dieu est l'Eglise du Dieu vivant, colonne et fondement de la vérité» (3, 15). L'Eglise est à Dieu (3, 5, 15), dépositaire de la vérité qu'elle soutient telle une colonne et comme un fondement (3, 15) qu'elle garde et propage, par ses ministres, incessamment jusqu'à la parousie (6, 14). Elle est dépositaire de la vérité révélée par Dieu (3, 15). L'Eglise est l'institution unique et universelle appartenant à l'unique Dieu (1, 17), qui a envoyé dans le monde Christ Jésus comme unique médiateur et rançon pour tous (2, 5—6). Elle est apostolique parce que sa doctrine a été prêchée par les apôtres (1, 2 ; 2, 7). L'Eglise est également une institution visible car elle est constituée d'êtres humains (3, 15 ; 5, 16). Elle prend en charge les veuves âgées et pauvres (1, 3—16).

Dans la I-ère Epître à Timothée nous sommes renseignés sur le sacerdoce hiérarchique sacramentel, de la manière la plus complète par rapport aux autres livres du Nouveau Testament. Dans cet écrit de l'Apôtre Saint Paul nous apprenons tous les trois termes désignant les trois grades du sacerdoce hiérarque : *diakonos*, *presbyteros* et *episcopos*. Par conséquent sont attestés les trois degrés de la hiérarchie ecclésiastique à l'époque apostolique même.

SĂ TRÎMBIȚĂM

Slava STIHOAVNEI la Sf. TREI IERARHI

(30 ianuarie)

glasul V Pa

de I. Popescu-Pasărea

Să trîm - bi - țăm cu trîm - bi - ță de

Să trîm - bi - țăm cu trîm - bi - ță de

cîn - țări; să săl - țăm în ce - le de

cîn - țări, să săl - țăm în ce - le de

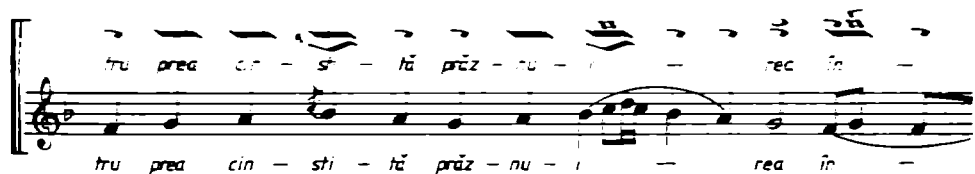
praz - nic și să dăn - ță - im bu - cu -

praz - nic și să dăn - ță - im bu - cu -

rîn du ne în -

rîn du ne în -

tru prea cin - sti - ță prăz - nu - rea în -

tru prea cin - sti - ță prăz - nu - rea în -

- vă - ță - to - ri - lor - naș tri -

- vă - ță - to - ri - lor - naș tri -

Cre - din - cio - șii — îm - pre - u - nă să — a - ler -
Cre - din - cio - șii — îm - pre - u - nă să — a - ler -

- ge și pre Ar - hi - e - rei — cu cîn - țări —
- ge și pre Ar - hi - e - rei — cu cîn - țări —

— să-i la - u — de, ca pre cei — ce au
— să-i la - u — de, ca pre cei — ce au

iz - vo - rîț trei rî — uri — prea — mari —
iz - vo - rîț trei rî — uri — prea — mari —

bi - ne cur - gă - toa - re — și pu -
bi - ne cur - gă - toa - re — și pu -

- ru - rea — vii; păs - to - rii — și în -
- ru - rea — vii; păs - to - rii — și în -

vă - fă - to — rii — prea sfin - ți - ții tăi - nu -
vă - fă - to — rii — prea sfin - ți - ții tăi - nu -

i - tori cei în - tre - iți ai cin - sti - tei

i - tori cei în - tre - iți ai cin - sti - tei

Tre - imi a - du - nîn - du - ne să - i lă -

Tre - imi a - du - nîn - du - ne să - i lă -

u dăm. Cei iu - bi - tori de în -

u dăm. Cei iu - hi - tori de în -

fe - lep - ciu - ne, pre cei în - fe - lești,

fe - lep - ciu - ne, pre cei în - fe - lești,

pre - o - ții, pre păs - to rii, pă - că -

pre - o - ții, pre păs - to rii, pă - că -

to și i pre fo - lo - si - to -

to și i pre fo - lo - si - to -

rii, să - ra - cij, vi -

rii, să - ra - cij, vi -

sti - e - ri - a, cei din ne - ca -

sti - e - ri a, cei din ne - ca -

zuri, din ne - ca zuri, pre mîn -

zûri, din ne - ca zûri, pre mîn -

gi - i - to rii, că -

gi - i - to rii, că -

lă - to rii, pre cei îm -

lă - to rii, pre cei îm -

pre - u - nă, că - lă - tori,

pre - u - nă, că - lă - tori,

cei ce sînt pre ma - re, o - cîr -

cei ce sînt pre ma - re, o - cîr -

mu - i - to rii. Toți pre cei ce

mu - i - to rii. Toți pre cei ce

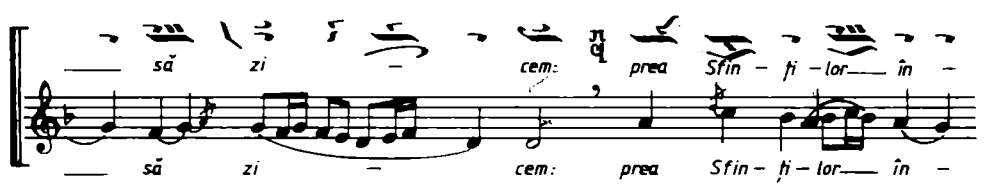
pre - tu - tin - de - neă în - tîm - pi - nă cu - căl -

du - ră pre Dum - ne - ze - e - știi I -

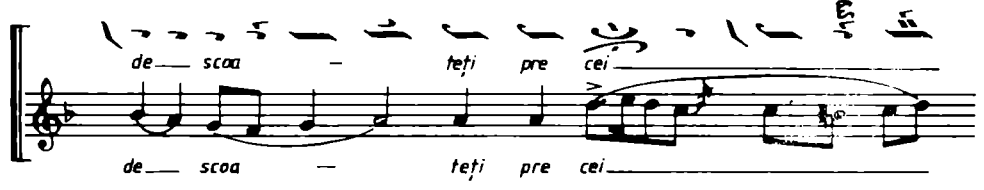
e - rarhi lă - u - dîn - du - i a - șă

să zi cem: prea Sfin - țî - lor - în -

vă - fă - tori, sîr - gu - iți

de - scoa - teți pre cei

cre - din - cioși din smin - te - li - le

lu - mii și ne iz - bă - viți pre

noi din mun - ci - le ce - le de veci.

Transcriere în notație liniară de S. B. B.